



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

# ΟΔΗΓΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΜΑΘΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ:  
ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ (ΤΑΞΗ Β΄)

## ΓΕΝΙΚΟ ΜΟΥΣΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



# 2015

## ΕΙΔΙΚΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ: Δροσουλάκης Κωνσταντίνος, Σχολικός Σύμβουλος ΠΕ 16 (Συντονιστής)  
Κοτίνης Κωνσταντίνος, Εκπαιδευτικός ΠΕ 16.01  
Μηνακάκης Δημήτριος, Εκπαιδευτικός ΠΕ 16.01  
Τσερπέ Γεωργία – Μαρία, Σχολικός Σύμβουλος ΤΕ16

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ  
ΕΠΟΠΤΕΙΑΣ: Αναγνωσταρά Ευανθία, Σχολική Σύμβουλος ΠΕ16.01

ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ: Δημού Γαρυφαλλιά, Εκπαιδευτικός ΠΕ16.01  
Γκουρανή Θεοδώρα, Εκπαιδευτικός ΠΕ16

«ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών»  
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ»

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ  
Σωτήριος Γκλαβάς  
Πρόεδρος του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης  
Γεωργία Φέρμελη  
Σύμβουλος Α' Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΣΠΑ  
2007-2013  
πρόγραμμα για την ανάπτυξη  
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Το παρόν συγχρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους στο πλαίσιο της πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση»

**ΓΕΝΙΚΟ ΜΟΥΣΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ**

**ΟΔΗΓΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ**

**ΜΑΘΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ: ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ**

**ΤΑΞΗ Β΄**

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<b>1. Εισαγωγή.....</b>	<b>2</b>
<b>2. Συνοπτικές Οδηγίες και Σχέδια μαθήματος ανά ενότητα.....</b>	<b>7</b>
Ενότητα 1.....	7
Ενότητα 2.....	26
Ενότητα 3.....	41
Ενότητα 4.....	52
Ενότητα 5.....	64
Ενότητα 6.....	74
Ενότητα 7.....	82
Ενότητα 8.....	100

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

### Σκοπός του οδηγού του εκπαιδευτικού

Σύμφωνα με το «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα)-Νέο Πρόγραμμα Σπουδών», ο Οδηγός του Εκπαιδευτικού του μαθήματος Μορφολογία, έχει ως σκοπό να λειτουργήσει συμπληρωματικά σε σχέση με το Πρόγραμμα Σπουδών, προσφέροντας αποτελεσματική υποστήριξη στους εκπαιδευτικούς κατά το σχεδιασμό και την οργάνωση της διδασκαλίας σε συμφωνία με τους σκοπούς και τις αρχές του Προγράμματος Σπουδών. Στα σχέδια αυτά μαθήματος προτείνονται διάφορες διδακτικές και παιδαγωγικές επιλογές, μέσα από τις οποίες οι εκπαιδευτικοί μπορούν να προγραμματίσουν, να διδάξουν, να καθοδηγήσουν, να καλλιεργήσουν αισθητικά και να αξιολογήσουν τους μαθητές. Ο οδηγός αποτελεί μία βάση την οποία ο εκπαιδευτικός μπορεί να προσαρμόσει και να εμπλουτίσει ανάλογα με τις ανάγκες του μαθήματος και τις συνθήκες του σχολείου του.

### Διδακτική μεθοδολογία

Η διδακτική μεθοδολογία είναι το σύνολο μεθοδικών και προγραμματισμένων ενεργειών που συμβαίνουν στο πλαίσιο της άμεσης διαπροσωπικής επικοινωνίας μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητή και στοχεύει στη μάθηση. Η μάθηση αποτελεί μια διαδικασία πρόσληψης και διατήρησης εμπειριών, θεωρείται η νοητική διεργασία με την οποία το άτομο αποκτά νέες δεξιότητες και γνώσεις.

Ως πρότυπο διδακτικής μεθοδολογίας δηλώνεται το σύστημα διδακτικών, μαθησιακών και οργανωτικών δραστηριοτήτων, τις οποίες αναπτύσσει ο εκπαιδευτικός κατά την ώρα του μαθήματος και τον τρόπο με τον οποίο οι δραστηριότητες αυτές πρέπει να αλληλοσχετίζονται προκειμένου να επηρεάσουν τη μαθησιακή διαδικασία και συγχρόνως να διευκολύνουν την υλοποίηση των διδακτικών στόχων της συγκεκριμένης διδασκαλίας.

Η προσέγγιση της διδασκαλίας ως προς τη λειτουργικότητα και την αποτελεσματικότητα των μεθόδων της γίνεται μέσα από τρία επίπεδα: α) σχεδιασμός, β) διεξαγωγή και γ) αξιολόγηση. Ο εκπαιδευτικός κινείται συνεχώς σε διαδικασίες αναστοχασμού και ενεργοποίησης. Ο αναστοχασμός τον οδηγεί σε μια ανακατασκευή των γνώσεων και αντιλήψεων, οι οποίες τον χαρακτηρίζουν. Παράλληλα η ενεργοποίηση μετατρέπει όλον αυτό τον μετασχηματισμό σε διδακτική πρακτική.

Στο πλαίσιο του Νέου Σχολείου, ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί σύγχρονες διδακτικές προσέγγισης όπου η μάθηση πραγματοποιείται μέσω του καλού σχεδιασμού, σκοπεύοντας όχι μόνο στην κατανόηση της γνώσης, αλλά έχει παράλληλα συναισθηματικούς και ψυχοκινητικούς στόχους. Η διδασκαλία θα πρέπει να μεταβάλλεται και να είναι συνδυαστική. Ειδικότερα:

Συμμετοχική διδασκαλία: Πρωταρχικό μέλημα του εκπαιδευτικού είναι η ισότιμη πρόσβαση, ένταξη και ενεργός συμμετοχή όλων των μαθητών στη μάθηση. Ο μαθητής γίνεται συμμετοχός στην εκπαιδευτική πράξη, την επηρεάζει, τη διαμορφώνει και τη βιώνει σε σημαντικά μεγάλο βαθμό.

Συνεργατική μάθηση: Οι μαθητές, ως ενιαίο σύνολο μέσα στην τάξη, με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού, προσεγγίζουν και διερευνούν ένα θέμα (κατευθυνόμενη διερεύνηση), ανταλλάσσουν ιδέες (κατευθυνόμενος διάλογος), παράγουν αποτελέσματα.

Προοργανωτική διδασκαλία: Το προοδευτικό χτίσιμο της νέας γνώσης με την ένταξη στα προϋπάρχοντα σχήματα νέων πληροφοριών, εννοιών και στοιχείων που συγκρίνονται και συσχετίζονται τόσο με τα προηγούμενα (μεταγνωστική ανάλυση), όσο και μεταξύ τους.

Ομαδικές εργασίες: Η εκπόνηση ομαδικών εργασιών με αφορμή την απλή μορφική ανάλυση και τη νοηματική επεξεργασία, τη συλλογή πληροφορικού υλικού, τη μελέτη κειμένων έχει στόχο την εναλλακτική προσέγγιση της μάθησης. Οι συνθετικές εργασίες βασίζονται στην αυτενέργεια και στην ενεργό συμμετοχή των παιδιών. Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες, αναλαμβάνουν ρόλους και πρωτοβουλίες, υλοποιούν και συζητούν το γνωστικό τους αντικείμενο και ολοκληρώνουν αξιολογώντας το τελικό αποτέλεσμα.

Βιωματική διδασκαλία: Σύμφωνα με το κίνημα της «Προοδευτικής Αγωγής», το μάθημα γίνεται μέσα από την πράξη και έτσι μιλάμε για βιωματικό, ενεργητικό και διερευνητικό χαρακτήρα της μάθησης. Η βιωματική παιδαγωγική ανέδειξε τη σημασία της υποκειμενικής εμπειρίας και των κοινωνικών σχέσεων στη διαδικασία της μάθησης.

Μετωπική παιδαγωγική / άμεση διδασκαλία: Η μετωπική διδασκαλία είναι αποτελεσματική όταν εκθέτει χαρακτηριστικά-κλειδιά και ακολουθούνται συστηματικά βήματα. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να λάβει υπόψη ότι η μάθηση δεν είναι αποδοχή, αλλά πρόσκληση στο μαθητή, ο οποίος προτρέπεται να ακούει, να βλέπει και να στοχάζεται.

Η διδακτική μεθοδολογία λειτουργεί ως υποβοήθηση του εκπαιδευτικού στην επίλυση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει κατά τη μεθόδευση της διδασκαλίας. Σε κάθε ωριαίο μάθημα ή σε κάθε ενότητα μαθημάτων επιλέγει να συνδυάζει διάφορους μεθόδους διδακτικής και στόχους. Στην ετήσια κατανομή του χρόνου του μαθήματος θα πρέπει να επιτύχει ισορροπία στην επιλογή των μεθόδων.

## **Αξιολόγηση**

Η αξιολόγηση της επίδοσης του μαθητή είναι αναπόσπαστο μέρος της διδακτικής διαδικασίας. Ο εκπαιδευτικός αξιολογεί με πρόσφορες και ποικίλες μεθόδους (συζήτηση, σχόλια, φυλλάδια εργασιών, γραπτές δοκιμασίες κ.ά.) τόσο την καθημερινή προσπάθεια του μαθητή, την απόδοσή του, το ενδιαφέρον και τη συμμετοχή του μέσα στο μάθημα, αλλά και τη συνολική του επίδοση σε σχέση με τη διδαχθείσα ύλη, ώστε η αξιολόγηση να έχει εγκυρότητα και αξιοπιστία. Η διαδικασία της αξιολόγησης είναι διαμορφωτική, δηλαδή ανατροφοδοτεί τη μάθηση και τη διδασκαλία. Είναι ένα πολύπλοκο σύνολο μεθόδων, τεχνικών και μέσων που αποδεικνύουν, εάν οι επιδιωκόμενοι στόχοι επιτεύχθηκαν και σε ποιο βαθμό. Οι μέθοδοι αξιολόγησης που χρησιμοποιούνται είναι ποιοτικές και ποσοτικές. Η διαδικασία η οποία εστιάζεται στην ενεργητική προσέγγιση της γνώσης, το δημιουργικό διάλογο και τα σύγχρονα διδακτικά μοντέλα χρησιμοποιεί στοιχεία και από τις δύο κατηγορίες μεθόδων. Στηρίζεται και σε τεχνικές αξιολόγησης όπως: φάκελος εργασιών του μαθητή (portfolio), αλλά και συνθετικές-διερευνητικές εργασίες.

Μία ιδιαίτερα διαδεδομένη τεχνική αξιολόγησης της επίδοσης του μαθητή είναι η **ρουμπρίκα** (κλίμακα διαβαθμισμένων κριτηρίων<sup>1</sup>). Πρόκειται για έναν περιγραφικό οδηγό βαθμολογίας, ο οποίος αποτελείται από ειδικά εκ των προτέρων καθορισμένα κριτήρια απόδοσης που σχετίζονται με τους διδακτικούς στόχους. Απεικονίζεται με τη μορφή πίνακα στον οποίο εμπεριέχονται κριτήρια αξιολόγησης της επίδοσης, ποιοτική διαβάθμισή της καθώς επίσης και κλίμακα βαθμολογίας και τέλος, λεπτομερής και διακριτή περιγραφή των επιπέδων της επίδοσης του μαθητή.

Όποιος και εάν είναι ο τρόπος αξιολόγησης που θα επιλέξει ο εκπαιδευτικός (π.χ. φύλλα εργασίας, προφορική αξιολόγηση, συμμετοχή σε ομαδικές εργασίες, ερωτηματολόγιο κτλ.) θα πρέπει να γίνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε οι μαθητές να γνωρίζουν πριν την έναρξη της μαθησιακής διαδικασίας τα κριτήρια με τα οποία θα αξιολογηθούν. Έτσι, θα μπορούν να αναλάβουν την ευθύνη της δικής τους μάθησης και να μεγιστοποιήσουν τις προσπάθειές τους και την ενεργητική συμμετοχή τους.

### **Μεθοδολογία κατασκευής σχεδίου μαθήματος**

Ο σχεδιασμός του μαθήματος έχει σκοπό να οδηγήσει τον εκπαιδευτικό στην επιλογή και αντιστοιχία διδακτικών και μαθησιακών δραστηριοτήτων και στη συσχέτισή του με τους σκοπούς, το περιεχόμενο, τα διαθέσιμα μέσα και τα χρονικά όρια της διδασκαλίας. Οι διδακτικοί στόχοι εφαρμόζουν τα έξι επίπεδα του γνωστικού τομέα: γνώση, κατανόηση, εφαρμογή, ανάλυση, σύνθεση και αξιολόγηση.

Το γνωστικό αντικείμενο είναι σημαντικό να βασίζεται σε προηγούμενες γνώσεις και εμπειρίες των μαθητών, σύνδεση σχολικής γνώσης με τη βιωματική γνώση. Για την κατανόηση του γνωστικού αντικειμένου ο εκπαιδευτικός επιλέγει διαφορετικό τρόπο, ανάλογα με τα είδη νοημοσύνης, τις δεξιότητες και τις ανάγκες του κάθε μαθητή.

Η εφαρμογή του σχεδίου μαθήματος πραγματοποιείται ανάλογα με τις δυνατότητες του κάθε σχολείου, της τάξης και το επίπεδο των μαθητών. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στην επιλογή των δραστηριοτήτων οι οποίες συνδέονται με τους στόχους του μαθήματος και έχουν συνοχή και λογική αλληλουχία. Το Αναλυτικό Πρόγραμμα των γνωστικών αντικειμένων περιλαμβάνει ενδεικτικές δραστηριότητες ανάλογα με την διδακτική ενότητα. Για την κατασκευή του σχεδίου μαθήματος, η ανάλυση και η σύνθεσή του υλοποιείται μέσω της δραστηριότητας εκείνης κατά την οποία ο εκπαιδευτικός δομεί τη διδασκαλία με κύριες έννοιες και λέξεις - κλειδιά.

Μετά από την ολοκληρωμένη παρουσίαση του κάθε γνωστικού αντικειμένου προκύπτει ένα συμπέρασμα, η ωφέλεια που παρέχει το κάθε μάθημα και η επίτευξη των στόχων του. Αυτό αξιολογείται και αποτελεί τόσο για το μαθητή όσο και για τον καθηγητή ανατροφοδότηση, με στόχο τη βελτίωση και την πρόοδο.

---

<sup>1</sup> Για την ελληνική απόδοση του όρου βλ. Κουλουμπαρίση, Χ., & Ματσαγγούρας, Η. (2004). Φάκελος εργασιών του μαθητή (portfolio assessment): Η αυθεντική αξιολόγηση στη διαθεματική διδασκαλία. Στο Π. Α. Αγγελίδης & Γ. Γ. Μαυροειδής (επιμ.), Εκπαιδευτικές Καινοτομίες για το Σχολείο του Μέλλοντος (σ. 55-83). Αθήνα: Τυπωθήτω.

Ο σχεδιασμός του μαθήματος πρέπει να είναι μακροπρόθεσμος αλλά και ωριαίος. Ο μακροπρόθεσμος σχεδιασμός για τον εκπαιδευτικό είναι έμμεσος (ο άμεσος αφορά τη σύνταξη του ΑΠΣ για κάθε τάξη) και στηρίζεται σε βασικά στοιχεία της διδακτικής πράξης, όπως την οργάνωση και μεθοδολογία της διδασκαλίας, τη μορφή της μάθησης και τη χρήση διάφορων μέσων για την επίλυση προβλημάτων και φυσικά την επικοινωνία εκπαιδευτικού και εκπαιδευόμενου. Σκοπός του ωριαίου σχεδιασμού είναι πρωταρχικά η ανάπτυξη και καλλιέργεια της ικανότητας για αισθητική απόλαυση κατά την ακρόαση του κάθε μαθητή, η ανάγκη για εξερεύνηση, επιλογή, ταξινόμηση και έλεγχος του καθενός γνωστικού αντικειμένου.

Τελικός στόχος του εκπαιδευτικού είναι οι μαθητές να καταστούν ικανοί να διαχειρίζονται ατομικά και συλλογικά, με αυτονομία, δημιουργικότητα και αποτελεσματικότητα τις έννοιες των γνωστικών αντικειμένων.

Για την πραγμάτωση και το σχεδιασμό μαθημάτων υπάρχουν διάφορες ιστοσελίδες τις οποίες ο εκπαιδευτικός μπορεί να συμβουλευτεί. Ενδεικτικά παραθέτουμε:

- ✓ <http://www.slideshare.net/sambrin1971/blogs-23776657>
- ✓ <http://www.materials.uoc.gr/el/undergrad/announcements/2013/PAI102/perigramma.ppt>

### **Οδηγίες για τη διδασκαλία του μαθήματος της Μορφολογίας της μουσικής**

Για το «Νέο Σχολείο», στο πλαίσιο του ανασχεδιασμού του Προγράμματος Σπουδών, ο στόχος είναι η δημιουργία θετικών βιωμάτων στους μαθητές σχετικά με τη μάθηση, μέσω μιας διαδικασίας όπου οι εκπαιδευόμενοι καθίστανται ικανοί να διαχειρίζονται γόνιμα και αποτελεσματικά μαθησιακές, προσωπικές και κοινωνικές καταστάσεις.

Οι στόχοι του μαθήματος της Μορφολογίας ορίζονται αφενός από το ΑΠΣ για τη Β' Λυκείου και αφετέρου προσδιορίζουν και καθορίζουν τη διάχυση του μαθήματος σε τρεις βασικούς άξονες, της ακρόασης, της ανάλυσης και της δημιουργίας.

Κατά τη δραστηριότητα της ακρόασης οι μαθητές δεν είναι παθητικοί δέκτες της μουσικής, αλλά συμμετέχουν ενεργά, καθώς καλούνται μέσω δοσμένου φύλλου εργασίας, να παρατηρήσουν τη δομή και τα επιμέρους χαρακτηριστικά ενός έργου.

Το πέρασμα από την ακρόαση στην ανάλυση γίνεται με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού, ο οποίος καθοδηγεί του μαθητές, προσφέρει σταδιακά μειούμενη υποστήριξη και τελικά τους ενθαρρύνει να ανακαλύψουν μόνοι τους, «νόμους» και αρχές του γνωστικού αντικειμένου. Η μουσική ανάλυση είναι η ερμηνεία των μουσικών δομών, παράλληλα με το διαχωρισμό τους σε παραμέτρους και η διερεύνηση των συσχετισμών λειτουργίας μεταξύ των παραμέτρων. Η μουσική ανάλυση σκοπεύει στην αποκάλυψη και περιγραφή νοηματοφόρων καταστάσεων μέσα σε ένα μουσικό κομμάτι, ενός ύφους, μιας εποχής κ.ά.

Ανεξάρτητα από την εκάστοτε ακολουθούμενη μεθοδολογία, η ανάλυση ενός μουσικού έργου έχει πρώτιστα εμπειρικό χαρακτήρα. Σημαντικό κομμάτι της διαδικασίας αποτελεί η σύγκριση, μέσω της οποίας καθορίζονται τα δομικά χαρακτηριστικά ενός έργου και διαφωτίζεται η λειτουργία του μέσα σ' αυτό. Έτσι, πρέπει να επισημανθεί η δημιουργία



ιδεατών μορφολογικών μοντέλων πάνω στα οποία κάθε μουσικό έργο «συγκρίνεται» (κλασικές μορφές). Ωστόσο, αυτό που χαρακτηρίζει τα έργα του 20ού αιώνα, στο πεδίο της ανάλυσης είναι ο πλουραλισμός των αντιλήψεων για τη θεώρηση του μουσικού έργου.

Ο συνδυασμός της μεθοδολογίας με άλλες πλευρές της μουσικής επιστήμης, όπως Αρμονίας, Ιστορία της μουσικής, Οργανολογίας είναι καταλληλότερος τρόπος για τη “δημιουργία”. Για την κατάκτηση της «ολιστικότητας» (γνώσης, εμπειρίας, κοσμοθεωρίας) πρέπει η μάθηση να έχει δημιουργικό και όχι μόνο γνωσιολογικό χαρακτήρα. Η αισθητική προσέγγιση των μουσικών δομών και η θεωρητική ενασχόληση με αυτά είναι απαραίτητη διαδικασία, ώστε οι μαθητές να κατανοούν με κάθε δυνατό τρόπο το γνωστικό αντικείμενο.

Για το σωστό σχεδιασμό ενός μαθήματος ο εκπαιδευτικός πρέπει να έχει μελετήσει σε βάθος το ΑΠΣ για να γνωρίζει το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναμένεται να προγραμματίσει και να εφαρμόσει τη διδασκαλία του. Παράλληλα, οφείλει να είναι ευέλικτος, λαμβάνοντας υπόψη τους ρυθμούς μάθησης των μαθητών. Ο διδακτικός χρόνος χρειάζεται να είναι κατανεμημένος σύμφωνα με την πορεία του μαθήματος, έτσι ώστε να εξασφαλίζει αποτελεσματικότητα και ποιότητα στο διδακτικό έργο.

Όσον αφορά τις δραστηριότητες, πρέπει να συνδέονται με τους στόχους του μαθήματος και να έχουν λογική συνοχή μεταξύ τους. Προτείνεται η ηχογράφηση των δημιουργικών εργασιών των μαθητών και η διατήρηση σχετικού αρχείου. Επίσης, η συλλογή του ακουστικού υλικού με σκοπό τη χρήση του ως παράδειγμα στο εκάστοτε γνωστικό αντικείμενο. Για τη διευκόλυνση του εκπαιδευτικού και για περισσότερη δράση μέσα στην τάξη παρατίθενται δωρεάν μουσικά λογισμικά:

- ✓ Γενικές οδηγίες και προτάσεις για τους στόχους του μαθήματος: [www.moec.gov.cy/analytika.../nea.../mousiki.pdf](http://www.moec.gov.cy/analytika.../nea.../mousiki.pdf)
- ✓ Παρτιτούρες “κλασικής” μουσικής: Petrucci Music Library: <http://imslp.org>
- ✓ Αναλύσεις έργων και πολλά μουσικά παραδείγματα: <http://3euk1L4>
- ✓ Για μουσική σημειογραφία: Muse Score: <http://musescore.org/nl/download>

Σκοπός των οδηγιών για το μάθημα της Μορφολογίας είναι να παραθέσει προτάσεις - σχέδια διδασκαλίας που βασίζονται σε θεματικές ενότητες του αναλυτικού προγράμματος. Οι διδακτικές προτάσεις που ακολουθούν αφορούν βασικές μορφολογικές φόρμες, οι οποίες παρουσιάζονται συνοπτικά στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών.

## ΣΥΝΟΠΤΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΑΝΑ ΕΝΟΤΗΤΑ

### ΕΝΟΤΗΤΑ 1<sup>Η</sup>: ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Η 1<sup>η</sup> ενότητα αποτελείται από 4 κεφάλαια, τα οποία θα διδαχθούν αντίστοιχα σε τέσσερις (4) διδακτικές ώρες.

#### ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1<sup>ο</sup>: Τι είναι η μορφολογική ανάλυση και τι μας προσφέρει

(Διδακτικές ώρες: 01)

##### A. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να αντιληφθούν ότι σε κάθε μουσικό έργο η μουσική δομή είναι οργανωμένη και να κατανοήσουν το νόημα και την αξία της μορφολογικής ανάλυσης αυτών των δομών
- να διακρίνουν πως κάθε είδος μουσικής σύνθεσης έχει τους δικούς του, διαφορετικούς κανόνες οργάνωσης του μουσικού υλικού, αλλά επίσης, υπάρχουν και κοινά στοιχεία σε διαφορετικά είδη μουσικής σύνθεσης
- να είναι σε θέση να περιγράψουν τη δομή μουσικών παραδειγμάτων οικείας τους μουσικής.

##### B. Λέξεις-κλειδιά

- Ιδιότητες ήχου
- Μορφή
- Ανάλυση
- Φωνητική μουσική
- Στίχος
- Οργανική μουσική

##### Γ. Διδακτική μεθοδολογία και Ενδεικτική Πορεία Μαθήματος

Σε αυτή τη διδακτική ώρα προέχει η ανακαλυπτική μάθηση, στην οποία ο ίδιος ο μαθητής ανακαλύπτει τη νέα γνώση μέσω κατευθυνόμενης από τον εκπαιδευτικό συζήτησης και ενεργητικής ακρόασης μουσικών παραδειγμάτων (ακρόαση που συνοδεύεται από εργασίες).

Οι μαθητές καλούνται να αναγνωρίσουν την οργάνωση της μουσικής δομής ενός έργου και να διερευνήσουν τους λόγους ύπαρξής της. Αρχικά ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει ως αφόρμηση παραδείγματα δομής από άλλα επιστημονικά πεδία ή τέχνες. Στη συνέχεια, οι μαθητές παροτρύνονται να ανακαλύψουν την ύπαρξη δομής σε οικεία τους μουσική και να τη περιγράψουν με δικούς τους όρους.

Ακολούθως ο εκπαιδευτικός επικεντρώνεται στη διαφορά της μορφής μεταξύ φωνητικής μουσικής και ευρωπαϊκής οργανικής μουσικής, μέσω ακρόασης αντίστοιχων παραδειγμάτων και εργασίας των μαθητών σε ομάδες. Σε αυτή τη διαδικασία οι μαθητές

καλούνται να ανακαλέσουν πρότερες γνώσεις, να εργαστούν διερευνητικά και ουσιαστικά να αντιληφθούν την αναγκαιότητα της μορφολογικής ανάλυσης ενός έργου.

Τέλος, ο εκπαιδευτικός αξιολογεί τον βαθμό κατανόησης των παραπάνω από τους μαθητές, καθώς επίσης και τις συνεργατικές και δημιουργικές τους ικανότητες.

#### **Δ. Δραστηριότητες**

- Δραστηριότητα 1<sup>η</sup>: Εφόρμηση για συζήτηση από τον εκπαιδευτικό σχετικά με την ύπαρξη δομής στην καθημερινότητα και την αναγκαιότητά της, μέσω προβολής φωτογραφιών από Η/Υ (αρχιτεκτονική, χορός κ.α.). Η δραστηριότητα αποσκοπεί στο να κατανοήσουν οι μαθητές πως η δομή υπάρχει γενικά στη ζωή μας.
- Δραστηριότητα 2<sup>η</sup>: Συζήτηση σχετικά με τον αν υπάρχει δομή στη μουσική και το πώς αυτή γίνεται κατανοητή από τον ακροατή. Οι μαθητές καλούνται να αναφέρουν κάποιο οικείο σε αυτούς μουσικό παράδειγμα και να περιγράψουν τη δομή που αυτοί αντιλαμβάνονται πως το χαρακτηρίζει. Καλό θα ήταν να γίνει παράλληλη ακρόαση (μέσω διαδικτύου).
- Δραστηριότητα 3<sup>η</sup>: Ακρόαση δύο μουσικών παραδειγμάτων: ενός δημοφιλούς ξενόγλωσσου ή ελληνόγλωσσου τραγουδιού και ενός έργου οργανικής ευρωπαϊκής μουσικής. Προτείνεται ο χωρισμός των μαθητών σε ομάδες των τεσσάρων ατόμων, η κάθε μία από τις οποίες θα σημειώσει σε φύλλο εργασίας τα συμπεράσματα της σχετικά με την ύπαρξη δομής στο κάθε απόσπασμα. Συλλογή συμπερασμάτων και σημείωσή τους στον πίνακα. Συγκριτική μελέτη των συμπερασμάτων και κατευθυνόμενη συζήτηση, μέσω της οποίας θα πρέπει να τονιστεί η εξάρτηση της δομής στη φωνητική μουσική από τον στίχο.

#### Εναλλακτικές δραστηριότητες

- Χωρισμός των μαθητών σε ομάδες (ζυγός αριθμός ομάδων). Μία παρτιτούρα δημοφιλούς τραγουδιού ή έργου οργανικής ευρωπαϊκής μουσικής για κάθε ομάδα. Οι μαθητές χωρίζουν σε μέρη την παρτιτούρα, περιγράφουν σε φύλλο εργασίας τον ρόλο του κάθε μέρους και τα κόβουν με ψαλίδι. Οι ομάδες ανταλλάσσουν μεταξύ τους τις κομμένες παρτιτούρες και καλούνται να τις ξανασυνθέσουν, περιγράφοντας με τη σειρά τους το ρόλο του κάθε μέρους. Συγκριτική μελέτη των συμπερασμάτων.
- Στην αρχή του μαθήματος προβάλλεται ντοκιμαντέρ (ή μέρος αυτού) που αναφέρεται στη μορφή της μουσικής σε διαφορετικούς μουσικούς πολιτισμούς και είδη μουσικής. Ακολουθεί συζήτηση σχετικά με την οργάνωση του μουσικού υλικού και την ανάγκη περιγραφής της μέσα από τη μορφολογική ανάλυσή της.

#### **Ε. Πρόσθετο διδακτικό υλικό - Ιστοσελίδες**

- Ηχογραφήσεις έργων όπως: «Η Άνοιξη» από τις «Τέσσερις Εποχές» του An. Vivaldi (Α΄ μέρος, Allegro) – παράδειγμα έργου οργανικής ευρωπαϊκής μουσικής) και «Μία η άνοιξη» του Δ. Σαββόπουλου – παράδειγμα φωνητικής μουσικής.
- Ντοκιμαντέρ για τη μορφή της μουσικής σε διαφορετικούς μουσικούς πολιτισμούς και είδη μουσικής.

<http://www.learner.org/resources/series105.html?pop=yes&pid=1244#>

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2<sup>ο</sup>: Οι βασικοί τρόποι ανάπτυξης της μορφής: επανάληψη, αντίθεση, παραλλαγή

(Διδακτικές ώρες: 01)

### Α. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να κατανοήσουν τους τρόπους ανάπτυξης της μορφής, δηλαδή της επανάληψης, της αντίθεσης και της παραλλαγής και να τις αναγνωρίζουν ακουστικά σε διάφορα έργα
- να προσεγγίσουν βιωματικά τις τρεις παραπάνω έννοιες
- να αυτοσχεδιάσουν με βάση τους τρεις παραπάνω τρόπους σε μια δοσμένη μελωδία

### Β. Λέξεις-κλειδιά

- Ανάπτυξη μορφής

### Γ. Διδακτική μεθοδολογία και Ενδεικτική Πορεία Μαθήματος

Σε όλη τη διάρκεια της διδακτικής ώρας προτείνεται η βιωματική διδασκαλία των βασικών τρόπων ανάπτυξης της μορφής. Οι μαθητές καλούνται να αντιληφθούν τη νέα γνώση μέσα από παραδείγματα που θα εκτελέσουν στα όργανα ή θα τραγουδήσουν, πάντα με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού, να την κατανοήσουν μέσα από ακρόαση που θα συνοδεύεται από εργασίες και να την εμπεδώσουν μέσα από αυτοσχεδιασμούς. Προτείνεται επίσης και η γραφική απεικόνιση των τριών τρόπων ανάπτυξης της μορφής.

### Δ. Δραστηριότητες

- Δραστηριότητα 1<sup>η</sup>: Ο εκπαιδευτικός γράφει στον πίνακα μία απλή μελωδία π.χ. την πρώτη φράση από το τραγούδι «Φεγγαράκι μου λαμπρό». Ζητάει από τους μαθητές να τη τραγουδήσουν τρεις φορές, ανάμεσα στις οποίες ο ίδιος την πρώτη φορά επαναλαμβάνει τη μελωδία, τη δεύτερη την παραλλάσσει και την τρίτη τραγουδάει μια διαφορετική μελωδία. Οι μαθητές περιγράφουν σε φύλλο εργασίας τους τρόπους ανάπτυξης της μελωδίας που επέλεξε ο εκπαιδευτικός. Ακολουθεί συζήτηση και σημείωση των συμπερασμάτων στον πίνακα.
- Δραστηριότητα 2<sup>η</sup>: Ακρόαση τριών τραγουδιών και αντιστοίχισή τους με τους τρεις βασικούς τρόπους ανάπτυξης της μορφής σε φύλλο εργασίας. Οι μαθητές μπορούν να εργαστούν τόσο σε ατομικό επίπεδο, όσο και συνεργατικά μετά από σχηματισμό ομάδων, σημειώνοντας τα συμπεράσματά τους σε φύλλο εργασίας. Συζήτηση συμπερασμάτων και διερεύνηση των τρόπων μέσω των οποίων τα συστατικά της μουσικής οργανώνονται ώστε να αποδώσουν την παραλλαγή και την αντίθεση της βασικής μορφής (μελωδική, ρυθμική, αρμονική κ.α.).
- Δραστηριότητα 3<sup>η</sup>: Ο εκπαιδευτικός παίζει μία μελωδία στο πιάνο και ζητάει από τους μαθητές να την αναπτύξουν με τα μουσικά τους όργανα επιλέγοντας είτε να την παραλλάξουν ή να παραθέσουν μια νέα ιδέα (αντίθεση). Ο εκπαιδευτικός καλείται να προσαρμόσει αυτή τη δραστηριότητα στις ικανότητες των μαθητών και να τους ζητήσει να παίξουν είτε ο καθένας ξεχωριστά ή σε συνεργασία με τους συμμαθητές τους.

- Εναλλακτική δραστηριότητα  
Οι μαθητές επανέρχονται στη μελωδία της 1<sup>ης</sup> δραστηριότητας. Χωρίζονται σε ομάδες, αποδίδουν τρεις φορές γραφικά την πορεία της μελωδίας και σημειώνουν δίπλα στην κάθε μια την εξέλιξή της με διαφορετικό χρώμα, έτσι ώστε να διακρίνονται η ομοιότητα στην επανάληψη, η διαφοροποίηση στην παραλλαγή και η διαφορετικότητα στην αντίθεση. Σύγκριση σχεδιαγραμμάτων.
- Εργασία για το σπίτι  
Ανάλογα με τον βαθμό εμπέδωσης του παρόντος κεφαλαίου, ο εκπαιδευτικός μπορεί να δώσει τρία νέα τραγούδια για εργασία στο σπίτι (παρτιτούρα), έτσι ώστε να μελετήσουν τους τρόπους με τους οποίους αναπτύσσεται η μορφή ή ακόμα και να ζητήσει από τους μαθητές να βρουν οι ίδιοι τρία νέα τραγούδια στα οποία θα γίνει η ίδια εργασία.

### **Ε. Πρόσθετο διδακτικό υλικό - Ιστοσελίδες**

Μουσικά παραδείγματα 2<sup>ης</sup> δραστηριότητας:

- Κάλαντα Χριστουγέννων (ηχογραφήσεις και βίντεο)
  - ✓ <http://www.domnasamiou.gr/?i=portal.el.songs&id=606>
  - ✓ <http://www.domnasamiou.gr/?i=portal.el.songs&id=471> (
  - ✓ <https://www.youtube.com/watch?v=iFmRAiDDFcg>
- «Ντιρλαντά»
  - ✓ <https://www.youtube.com/watch?v=iGNVCRwJpGU>
  - ✓ <https://www.youtube.com/watch?v=ljBp0d6P6AE>
- «Γιάννη μου το μαντήλι σου» (ηχογράφιση)
  - <https://www.youtube.com/watch?v=oWRoD8XR6A8>

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3<sup>ο</sup>: Εισαγωγή στις λειτουργίες των τμημάτων στη μορφή: έκθεση, μετάβαση, κατάληξη

(Διδακτικές ώρες: 01)

### Α. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να κατανοήσουν την αφηγηματική διάσταση της μουσικής
- να διακρίνουν τα διάφορα τμήματα σε ένα μουσικό έργο και τη διαφορετική τους λειτουργία
- να εξοικειωθούν με τους όρους «έκθεση», «μετάβαση» και «κατάληξη» σε διαφορετικά στυλ μουσικής

### Β. Λέξεις-κλειδιά

- Μουσικά τμήματα
- Λειτουργία τμημάτων
- Εισαγωγή
- Coda και codetta
- Refrain, couplet, στροφή
- «Γέφυρα»
- Ιντερλούδιο (interlude)

### Γ. Διδακτική μεθοδολογία και Ενδεικτική Πορεία Μαθήματος

Ο μαθητής καλείται να κατανοήσει πως η μορφή σε ένα έργο σχηματίζεται από τη σύνδεση διαφορετικών τμημάτων, το καθένα από τα οποία μπορεί να έχει τις εξής λειτουργίες:

- ✓ Έκθεση: παράθεση του κυρίως θεματικού υλικού
- ✓ Μετάβαση: πέρασμα από το ένα τμήμα στο άλλο, καθώς επίσης και εισαγωγή
- ✓ Κατάληξη: ο τρόπος με τον οποίο τελειώνει ένα έργο και ειδικά όταν παρατείνεται η κατάληξη.

Προτείνεται η ανακαλυπτική μάθηση, μέσω της οποίας ο καθηγητής ωθεί τους μαθητές να ανακαλύψουν μόνοι τους τη νέα γνώση και να διατυπώσουν τα συμπεράσματά τους.

Συνιστάται οι μαθητές να μελετήσουν διάφορα μουσικά αποσπάσματα διαφορετικών στυλ, όπως επίσης και να πειραματιστούν ώστε οι ίδιοι να δημιουργήσουν ένα ηχητικό/μουσικό παράδειγμα όπου θα περιέχονται τα τρία αυτά τμήματα.

### Δ. Δραστηριότητες

- Δραστηριότητα 1<sup>η</sup>: Διερεύνηση των τμημάτων στο τραγούδι “Jingle bells”, ξεκινώντας με φωνητική απόδοση του couplet και του refrain (τμήματα έκθεσης) από τους μαθητές. Η νέα γνώση χτίζεται και ανακαλύπτεται καθώς ο εκπαιδευτικός προσθέτει σταδιακά νέα μέρη παίζοντάς τα στο πιάνο (όπως εισαγωγή, γέφυρα και κατάληξη, δηλαδή τμήματα

μετάβασης και κατάληξης), ζητώντας από τους μαθητές να περιγράψουν τη λειτουργία των νέων τμημάτων και να τα συνδέσουν φτιάχνοντας συνολικά τη μορφή του τραγουδιού. Για να αξιολογηθεί ο βαθμός κατανόησης της νέας γνώσης, οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν πίνακες σε φύλλο εργασίας όπου θα πρέπει να φαίνονται τα διάφορα τμήματα, το όνομά τους και η λειτουργία που παίζουν στη συνολική μορφή του τραγουδιού.

- Δραστηριότητα 2<sup>η</sup>: Ακρόαση παραδείγματος οργανικής ευρωπαϊκής μουσικής<sup>2</sup>. Οι μαθητές καλούνται χωρισμένοι σε ομάδες να εντοπίσουν τα διάφορα τμήματα και να αναγνωρίσουν τη λειτουργία τους. Αποτυπώνουν τις σκέψεις τους με δημιουργία οδηγού ακρόασης, ο οποίος ανακοινώνεται και συμπληρώνεται από το σύνολο των μαθητών. Γνωρίζουν επίσης λατινικούς όρους που χρησιμοποιούνται διεθνώς και αναφέρονται σε τμήματα (π.χ. coda, codetta, ιντερλούδιο κ.α.).

#### Εναλλακτικές δραστηριότητες

- Παρακολούθηση βίντεο ή ακρόαση του τραγουδιού “The girl from Ipanema” όπου διαφαίνονται αρκετά ξεκάθαρα όλα τα τμήματα.
- Οι μαθητές καλούνται να αυτοσχεδιάσουν με ήχους (φωνή ή/και όργανα) και να φτιάξουν μια ηχητική μορφή, στην οποία θα είναι αναγνωρίσιμα τα διάφορα τμήματα. Ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί στους τρόπους κατάληξης.

#### **Ε. Πρόσθετο διδακτικό υλικό - Ιστοσελίδες**

- Παρτιτούρες τραγουδιού “Jingle bells”:

*Couplet:*

[http://en.wikipedia.org/wiki/Song\\_structure#/media/File:Jingle\\_Bells\\_verse\\_Ab.png](http://en.wikipedia.org/wiki/Song_structure#/media/File:Jingle_Bells_verse_Ab.png)

*Refrain:*

[http://en.wikipedia.org/wiki/Song\\_structure#/media/File:Jingle\\_Bells\\_chorus\\_Ab.png](http://en.wikipedia.org/wiki/Song_structure#/media/File:Jingle_Bells_chorus_Ab.png)

*Εισαγωγή:*

[http://en.wikipedia.org/wiki/Song\\_structure#/media/File:Jingle\\_Bells\\_intro\\_Ab.png](http://en.wikipedia.org/wiki/Song_structure#/media/File:Jingle_Bells_intro_Ab.png)

*Κατάληξη:*

[http://en.wikipedia.org/wiki/Song\\_structure#/media/File:Jingle\\_Bells\\_outro\\_Ab.png](http://en.wikipedia.org/wiki/Song_structure#/media/File:Jingle_Bells_outro_Ab.png)

- Βίντεο ή ακρόαση του τραγουδιού “The girl from Ipanema”  
<https://www.youtube.com/watch?v=UJkxFhFRFDA>
- Πίνακας τμημάτων τραγουδιού:  
<http://i1.wp.com/squirreltrenchaudio.com/wp-content/uploads/2012/02/typical-song-structure-graph1.jpg>

---

<sup>2</sup> Θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σαν ακρόαση απόσπασμα από τις «Τέσσερις εποχές» του Α. Vivaldi, συγκεκριμένα η «Ανοιξη», που είχε χρησιμοποιηθεί και στην 1<sup>η</sup> διδακτική ώρα αυτής της ενότητας και να μελετηθεί πλέον πιο αναλυτικά.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4<sup>ο</sup>: Εισαγωγή στη μουσική υφή και στην ιστορική της διάσταση

(Διδακτικές ώρες: 01)

### A. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να κατανοήσουν τις έννοιες της υφής: μονοφωνική, πολυφωνική/αντιστικτική, ετεροφωνική και ομοφωνική
- να αποδώσουν ιστορική και στυλιστική διάσταση στην έννοια της υφής και συγκεκριμένα να συνδυάσουν τη μονοφωνική υφή κυρίως με τη μουσική του μεσαίωνα, την πολυφωνική/αντιστικτική υφή με τη μουσική κυρίως μέχρι το 1750, την ομοφωνική υφή με την κλασικορομαντική περίοδο και την ετεροφωνική με τις λαϊκές παραδόσεις
- να μπορούν να αναγνωρίσουν την υφή σε διάφορα μουσικά παραδείγματα

### B. Λέξεις-κλειδιά

- Μονοφωνική υφή
- Πολυφωνική υφή
- Ετεροφωνική υφή
- Ομοφωνική υφή
- Διακοσμημένη μορφή
- Ιστορική περίοδος
- Λαϊκές παραδόσεις

### Γ. Διδακτική μεθοδολογία και Ενδεικτική Πορεία Μαθήματος

Αρχικά ο εκπαιδευτικός επεξηγεί στους μαθητές μέσω άμεσης διδασκαλίας πως με τον όρο «υφή» εννοούμε τους τρόπους αλληλεπίδρασης του μέρους των μουσικών οργάνων ή/και των τραγουδιστών σε ένα μουσικό έργο. Η υφή άλλοτε είναι απλή, «λεπτή» και άλλοτε πολυεπίπεδη.

Για να γίνουν κατανοητά τα διάφορα ήδη υφής, καθώς επίσης και η σύνδεσή τους με διάφορες ιστορικές περιόδους (ύπαρξη πρότερης γνώσης και σύνδεση με το μάθημα της ιστορίας της μουσικής) προτείνεται η ενεργητική ακρόαση μουσικών παραδειγμάτων (ακρόαση που συνοδεύεται από εργασίες), τα οποία θα αναλυθούν μέσω συνεργατικής μάθησης (εργασία σε ομάδες). Οι μαθητές επίσης καλούνται να συνδέσουν την ομοφωνική υφή με το μάθημα της αρμονίας και την πολυφωνική/αντιστικτική υφή με το μάθημα της αντίστιξης (σε περίπτωση που το έχουν παρακολουθήσει στην Α' Λυκείου).

Ειδικά, οι μαθητές θα πρέπει:

- ✓ στη μονοφωνική μουσική να επισημάνουν το γεγονός ότι ακούν μία μόνο μελωδία, ακόμα και όταν η μελωδία ερμηνεύεται από χορωδία
- ✓ στην πολυφωνική/αντιστικτική υφή να ανακαλύψουν τη συνήχηση διαφορετικών ανεξάρτητων φωνών
- ✓ στην ομοφωνική υφή να αναγνωρίσουν την ύπαρξη μιας βασικής μελωδικής γραμμής και την παράλληλη αρμονική συνοδεία της



- ✓ στην ετεροφωνική υφή να διακρίνουν ότι η βασική μελωδία ακούγεται ταυτόχρονα σε διακοσμημένη μορφή.

#### **Δ. Δραστηριότητες**

- Δραστηριότητα 1η: Ακρόαση μουσικού παραδείγματος ομοφωνικής υφής και παράλληλης επίδειξης καρτέλας που περιέχει σχεδιάγραμμα απόδοσης της υφής. Ο εκπαιδευτικός χτίζει σταδιακά τη νέα γνώση προχωρώντας με τον ίδιο τρόπο στην επεξήγηση και των τριών υπολοίπων ειδών υφής. Ακολουθεί συζήτηση κατά την οποία λύνει απορίες των μαθητών.
- Δραστηριότητα 2<sup>η</sup>: Χωρισμός μαθητών σε ομάδες, κάθε μία από τις οποίες παίρνει τέσσερις καρτέλες με σχεδιαγράμματα υφής και άλλες τέσσερις καρτέλες με φωτογραφίες που αναφέρονται είτε στην ιστορική εποχή που ανήκουν τα μουσικά παραδείγματα ή στη στυλιστική τους διάσταση. Ακρόαση εκ νέου των προηγούμενων τεσσάρων (4) μουσικών παραδειγμάτων με τυχαία όμως σειρά. Στόχος η τοποθέτηση των καρτελών σε αντίστοιχη με τις ακροάσεις σειρά και ο μεταξύ τους συνδυασμός. Συζήτηση σχετικά με την ιστορική και στυλιστική διάσταση της μουσικής και καταγραφή συμπερασμάτων σε φύλλο εργασίας.
- Δραστηριότητα 3<sup>η</sup>: Νέες ακροάσεις μουσικών παραδειγμάτων, κατά τις οποίες οι μαθητές θα δουλέψουν σε ατομικό επίπεδο, σημειώνοντας παράλληλα σε φύλλο εργασίας την υφή. Η δραστηριότητα αυτή λειτουργεί περισσότερο ως αξιολόγηση του ποσοστού κατάκτησης της νέας γνώσης από τους μαθητές.

#### Εναλλακτική δραστηριότητα ή Εργασία για το σπίτι

- Δίνεται στους μαθητές φύλλο εργασίας με διάφορα μουσικά αποσπάσματα, που ουσιαστικά αναφέρονται στην διαφορετική επεξεργασία της υφής μιας συγκεκριμένης μελωδικής γραμμής. Οι μαθητές καλούνται να ονομάσουν τα είδη της υφής και να αιτιολογήσουν την άποψή τους.

#### **Ε. Πρόσθετο διδακτικό υλικό - Ιστοσελίδες.**

- Ακροάσεις (Δραστηριότητες 1<sup>η</sup> και 2<sup>η</sup>):
  - ✓ Hildergart von Bingen, Kyrie Eleison (μονοφωνική υφή)  
<https://www.youtube.com/watch?v=tO5e1-rHYxw>.
  - ✓ G. Palestrina, Duo ubera tua μοτέτα για 5 φωνές (πολυφωνική/αντιστικτική υφή)  
<https://www.youtube.com/watch?v=4WGstxNxArw>
  - ✓ F. Chopin, Valse Op.69 No.1 (παράλληλα μπορούν να παρακολουθήσουν και την παρτιτούρα) – (ομοφωνική υφή)  
<https://www.youtube.com/watch?v=zphybN8HLxE>
  - ✓ Fairfield Four The Lonesome Valley, από την ταινία “Ο Brother, Where Art Thou?” (ετεροφωνική υφή)  
<https://www.youtube.com/watch?v=uvzo8kLwkRc>

- Τέσσερις καρτέλες η καθεμία από τις οποίες θα πρέπει να απεικονίζει ένα σχεδιάγραμμα υφής (1<sup>η</sup> για μονοφωνική, 2<sup>η</sup> για πολυφωνική/αντιστικτική, 3<sup>η</sup> για ομοφωνική και 4<sup>η</sup> για ετεροφωνική).
- Τέσσερις καρτέλες με φωτογραφίες που αναφέρονται είτε στην ιστορική εποχή που ανήκουν τα μουσικά παραδείγματα ή στη συλλογική τους διάσταση (1<sup>η</sup> για μεσαίωνα, γρηγοριανό μέλος, μονοφωνική υφή, 2<sup>η</sup> για Αναγέννηση ή Μπαρόκ, πολυφωνική/αντιστικτική υφή, 3<sup>η</sup> για κλασικισμό / ρομαντισμό, ομοφωνική υφή και 4<sup>η</sup> για λαϊκές παραδόσεις, ετεροφωνική υφή)
- Περισσότερες ακροάσεις (Δραστηριότητα 3<sup>η</sup>):
  - ✓ L.v.Beethoven, Συμφωνία No.5 Op. 67, πρώτα πέντε μέτρα του Α' μέρους (Allegro con brio) – (μονοφωνική υφή)
  - ✓ Pachelbel, Canon in D ή J.S.Bach, Weinachts, "Ehre sei Gott" (πολυφωνική / αντιστικτική υφή)  
[https://www.youtube.com/watch?v=JvNQLJ1\\_HQ0](https://www.youtube.com/watch?v=JvNQLJ1_HQ0)  
<https://www.youtube.com/watch?v=-7PoPf1N13s>
  - ✓ Andrea Boceli, Con te partiro (ομοφωνική υφή)  
<https://www.youtube.com/watch?v=tcrfvP11Hbo>
  - ✓ Π. Τούντας, Χαρικλάκι (ετεροφωνική υφή)  
<https://www.youtube.com/watch?v=uzWP7z-YM8c>
- Παράδειγμα μελωδίας που αποδίδεται με τέσσερα (4) διαφορετικά είδη υφής (για την εναλλακτική δραστηριότητα ή την εργασία στο σπίτι). Οι μαθητές θα πρέπει να προσδιορίσουν ποια είναι η βασική μελωδική γραμμή και να περιγράψουν σε κάθε παράδειγμα το είδος της υφής.

## **ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ**

### **ΕΝΟΤΗΤΑ 1<sup>η</sup>: ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ**

#### **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4<sup>ο</sup>: Εισαγωγή στη μουσική υφή και στην ιστορική της διάσταση**

##### **ΣΚΟΠΟΣ**

Οι μαθητές να κατανοήσουν την έννοια της μουσικής υφής, το σημαντικό ρόλο που παίζει στη διάρθρωση ενός μουσικού έργου και στη διαφοροποίησή της ανάλογα με τις ιστορικές περιόδους.

##### **ΣΤΟΧΟΙ**

###### Γνώσεις και δεξιότητες:

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να κατανοήσουν τις έννοιες της υφής: μονοφωνική, πολυφωνική/αντιστικτική, ετεροφωνική και ομοφωνική
- να αποδώσουν ιστορική και στυλιστική διάσταση στην έννοια της υφής και συγκεκριμένα να συνδυάσουν τη μονοφωνική υφή κυρίως με τη μουσική του μεσαίωνα, την πολυφωνική/αντιστικτική υφή με τη μουσική κυρίως μέχρι το 1750, την ομοφωνική υφή με την κλασικορομαντική περίοδο και την ετεροφωνική με τις λαϊκές παραδόσεις
- να αναγνωρίζουν την υφή και να διακρίνουν τη διαφοροποίησή της σε διάφορα μουσικά παραδείγματα

###### Παιδαγωγικοί στόχοι

- Ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας μεταξύ των μαθητών

##### **ΔΙΑΡΚΕΙΑ**

1 διδακτική ώρα

##### **ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ**

Σύνδεση με τα μαθήματα Αρμονία της Μουσικής, Ιστορία της Μουσικής και Οργανολογία.

##### **ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ**

Συνδυασμός μεθόδων και τεχνικών όπως η βιωματική διδασκαλία προσέγγισης της νέας γνώσης, με τη βοήθεια κατευθυνόμενου διαλόγου, ενεργητικής ακρόασης και εργασίας κυρίως σε ομάδες.

##### **ΜΕΣΑ-ΥΛΙΚΑ**

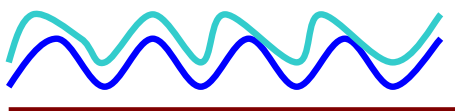
- Ηχογραφήσεις μουσικών παραδειγμάτων (Δραστηριότητες 1<sup>η</sup> και 2<sup>η</sup>):
  - ✓ Hildergart von Bingen, Kyrie Eleison  
<https://www.youtube.com/watch?v=tO5e1-rHYxw>.
  - ✓ G. Palestrina, Duo ubera tua, μοτέτο για 5 φωνές  
<https://www.youtube.com/watch?v=4WGstxNxArw>

- ✓ F. Chopin, Valse Op.69 No.1 (παράλληλα μπορούν να παρακολουθήσουν και την παρτιτούρα)  
<https://www.youtube.com/watch?v=zphybN8HLxE>
- ✓ Fairfield Four The Lonesome Valley, από την ταινία "Ο Brother, Where Art Thou?"  
<https://www.youtube.com/watch?v=uvzo8kLwkRc>
- Ακροάσεις ενδεικτικών μουσικών αποσπασμάτων (Δραστηριότητα 3<sup>η</sup>):
  - ✓ L.v.Beethoven, Συμφωνία No.5 Op. 67, πρώτα πέντε μέτρα του Α' μέρους (Allegro con brio)  
<https://www.youtube.com/watch?v=uv8-n8BSBNU>
  - ✓ Pachelbel, Canon in D ή J.S.Bach, Weihnachts, "Ehre sei Gott"  
[https://www.youtube.com/watch?v=JvNQLJ1\\_HQO](https://www.youtube.com/watch?v=JvNQLJ1_HQO)  
  
<https://www.youtube.com/watch?v=-7PoPf1N13s>
  - ✓ Andrea Boceli, Con te partiro  
<https://www.youtube.com/watch?v=tcrfvP11Hbo>
  - ✓ Π. Τούντας, Χαρικλάκι  
<https://www.youtube.com/watch?v=uzWP7z-YM8c>
- Τέσσερις καρτέλες η καθεμία από τις οποίες θα πρέπει να απεικονίζει ένα από τα παρακάτω σχεδιαγράμματα:

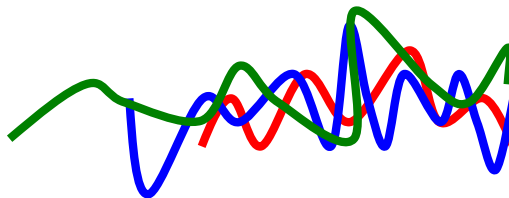
μονοφωνική υφή



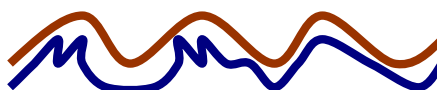
ομοφωνική υφή



πολυφωνική/αντιστικτική υφή



ετεροφωνική υφή



- Τέσσερις καρτέλες με φωτογραφίες που αναφέρονται είτε στην ιστορική εποχή που ανήκουν τα μουσικά παραδείγματα ή στη συλλογική τους διάσταση:

μεσαίωνας, γρηγοριανό μέλος, μονοφωνική υφή

([http://spotlight.mcmaster.ca/wp-content/uploads/2013/07/ScholaCantorum\\_Image.jpg](http://spotlight.mcmaster.ca/wp-content/uploads/2013/07/ScholaCantorum_Image.jpg))



Αναγέννηση, Μπαρόκ, πολυφωνική/αντιστικτική υφή

(<http://journalofmusic.com/listing/22-05-13/renaissance-music-waterfords-early-byrds>)



κλασικισμός / ρομαντισμός, ομοφωνική υφή

(<http://crosseyedpianist.com/2013/04/10/divine-fire-fryderyk-chopin-and-george-sand/>)



λαϊκές παραδόσεις, ετεροφωνική υφή

([https://en.wikipedia.org/wiki/Appalachian\\_music#/media/File:Virginia-stringband-1937.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Appalachian_music#/media/File:Virginia-stringband-1937.jpg))



- Φωτογραφίες / πίνακες για υφή
- Βίντεο:  
<http://study.com/academy/lesson/texture-and-voices-in-music-definition.html>
- δύο (2) φύλλα εργασίας για δραστηριότητες στην τάξη
- ένα (1) φύλλο εργασίας για εργασία στο σπίτι
- ξυλομπογιές ή μαρκαδόροι

#### ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ – ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΙΑΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

##### A. Εισαγωγή (10 λεπτά)

- Ανάκληση προηγούμενων γνώσεων και σύνδεσή τους με την έννοια της υφής. Διάλογος βασιζόμενος σε κεντρικά ερωτήματα, όπως:
  - ✓ Εάν θεωρήσουμε πως ένα μουσικό έργο χωρίζεται σε τμήματα, τότε ποια είναι αυτά και ποια η λειτουργία τους;
  - ✓ Με ποιους τρόπους αναπτύσσεται η μορφή ενός μουσικού έργου;
  - ✓ Το πλήθος των φωνών ή των μουσικών οργάνων μπορεί να παίζει ρόλο στη μορφή ενός έργου;
- Επεξήγηση της έννοιας της υφής. Με αφορμή την τελευταία ερώτηση, ο εκπαιδευτικός διερευνά το κατά πόσο οι μαθητές αντιλαμβάνονται ήδη την έννοια της υφής. Προχωράει εξηγώντας πως η υφή εξαρτάται από τους τρόπους αλληλεπίδρασης των φωνών ή των μουσικών οργάνων σε ένα μουσικό έργο και πως μπορεί να είναι άλλοτε απλή, «λιτή» και άλλοτε πολυεπίπεδη. Στο σημείο αυτό ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να δείξει φωτογραφίες ή να σχεδιάσει διάφορα είδη σάντουιτς, με διαφορετικό αριθμό και είδος υλικών γέμισης.

##### B. Διδακτική Επεξεργασία (25 λεπτά)

Δραστηριότητα 1<sup>η</sup>: Ακρόαση αποσπάσματος μουσικού παραδείγματος μονοφωνικής υφής και παράλληλα επίδειξη καρτέλας που περιέχει σχεδιάγραμμα γραφικής απόδοσης της υφής. Ο εκπαιδευτικός χτίζει σταδιακά τη νέα γνώση προχωρώντας στα επόμενα τρία μουσικά παραδείγματα, αυτή τη φορά ζητώντας από τους μαθητές να σχεδιάσουν το δικό τους σχεδιάγραμμα για κάθε ακρόαση. Τα διάφορα σχεδιαγράμματα συγκρίνονται με τα αντίστοιχα στις *καρτέλες του εκπαιδευτικού*. Συμπληρώνεται το φύλλο εργασίας (1<sup>ο</sup>) με τα στοιχεία των τεσσάρων ηχογραφήσεων και το είδος υφής της κάθε μίας.

Μουσικά παραδείγματα δραστηριότητας:

- ✓ Hildegard von Bingen, “Kyrie Eleison” (μονοφωνική υφή)
- ✓ G. Palestrina, “Duo ubera tua”, μοτέτο για 5 φωνές (πολυφωνική/αντιστικτική υφή)
- ✓ F. Chopin, Valse Op.69 No.1 (ομοφωνική υφή)
- ✓ Fairfield Four, “The Lonesome Valley”, από την ταινία “Ο Brother, Where Art Thou?” (ετεροφωνική υφή)

Δραστηριότητα 2<sup>η</sup>: Χωρισμός των μαθητών σε ομάδες των τεσσάρων (4) ατόμων. Κάθε ομάδα παίρνει τέσσερις καρτέλες με τα αντίστοιχα σχεδιαγράμματα (όπου δεν αναγράφεται λεκτικά το είδος της υφής) και άλλες τέσσερις καρτέλες με φωτογραφίες ή πίνακες που αναφέρονται σε συγκεκριμένη ιστορική περίοδο ή μουσικό στυλ. Ακρόαση των προηγούμενων τεσσάρων (4) μουσικών αποσπασμάτων, με τυχαία σειρά. Κάθε ομάδα καλείται να βρει ποια καρτέλα ταιριάζει στην κάθε ακρόαση και να τις τοποθετήσει στη σωστή σειρά. Επίσης, δίπλα από κάθε καρτέλα σχεδιαγράμματος τοποθετεί την καρτέλα ιστορικής περιόδου ή μουσικού στυλ. Ακολουθεί συζήτηση σχετικά με την ιστορική και στυλιστική διάσταση της μουσικής και παράλληλα ολοκληρώνεται η συμπλήρωση του φύλλου εργασίας (1<sup>ο</sup>).

### Φύλλο εργασίας (1<sup>ο</sup>)

Είδη υφής

- μονοφωνική υφή: μία μόνο μελωδία (ακόμα και όταν η μελωδία ερμηνεύεται από χορωδία)
- πολυφωνική/αντιστικτική υφή: συνήχηση διαφορετικών ανεξάρτητων φωνών
- ομοφωνική υφή: μια βασική μελωδική γραμμή με αρμονική συνοδεία
- ετεροφωνική υφή: μία βασική μελωδία και η συνοδεία της σε διακοσμημένη μορφή

Πίνακας Ακρόασης

(Δραστηριότητες 1<sup>η</sup> και 2<sup>η</sup>)

Ακροάσεις	Υφή	Μουσικά όργανα/ σύνολο ή φωνές	σχεδιάγραμμα	Ιστορική περίοδος ή μουσικό στυλ
Hildegart von Bingen, Kyrie Eleison				
G. Palestrina, Duo ubera tua				

F. Chopin, Valse Op.69 No.1				
Fairfield Four, The lonesome Valley				

### Γ. Κλείσιμο (10 λεπτά)

Γίνεται ανακεφαλαίωση – ενίσχυση της νέας γνώσης με μια ακόμα δραστηριότητα. Ακρόαση τεσσάρων (4) νέων σύντομων παραδειγμάτων και συμπλήρωση φύλλου εργασίας (2<sup>ο</sup>), στο οποίο οι μαθητές σημειώνουν το είδος της υφής και αιτιολογούν την απάντησή τους. Εργασία σε ατομικό επίπεδο.

Ενδεικτικά μουσικά παραδείγματα δραστηριότητας:

- ✓ L.v.Beethoven, Συμφωνία No.5 Op. 67, πρώτα πέντε μέτρα του Α' μέρους (Allegro con brio) – (μονοφωνική υφή)
- ✓ Rachelbel, Canon in D ή J.S.Bach, Weinachts-Oratorium, BWV248, "Ehre sei Gott" (πολυφωνική/αντιστικτική υφή)
- ✓ Andrea Boceli, "Con te partiro" (ομοφωνική υφή)
- ✓ Π. Τούντας, «Χαρικλάκι» (ετεροφωνική υφή)

### Φύλλο εργασίας (2<sup>ο</sup>)

#### Πίνακας Ακρόασης

Ακροάσεις	Υφή	Μουσικά όργανα/ σύνολο ή φωνές	Αιτιολόγηση απάντησης
1.			
2.			



3.			
4.			

### ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ

Δίνεται στους μαθητές φύλλο εργασίας (3<sup>ο</sup>) με διάφορα μουσικά αποσπάσματα, που ουσιαστικά αναφέρονται στην διαφορετική επεξεργασία της υφής μιας συγκεκριμένης μελωδικής γραμμής. Οι μαθητές καλούνται να ονομάσουν τα είδη της υφής και να αιτιολογήσουν την άποψή τους.

#### Φύλλο εργασίας (3<sup>ο</sup>)

(Εργασία για το σπίτι)

Να σημειώσετε κάτω από κάθε παράδειγμα το είδος της υφής που διακρίνετε και να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

#### 1<sup>ο</sup> παράδειγμα:

The image shows two musical staves. The first staff is a piano accompaniment in 3/4 time, key of B-flat major (three flats). The right hand plays a simple harmonic accompaniment with chords, while the left hand plays a rhythmic pattern of eighth notes. The second staff is similar but with a different melodic line in the right hand.

Είδος υφής: \_\_\_\_\_

Αιτιολόγηση: \_\_\_\_\_

---

2<sup>ο</sup> παράδειγμα:



Είδος υφής: \_\_\_\_\_

Αιτιολόγηση: \_\_\_\_\_

---

Φύλλο εργασίας (3<sup>ο</sup>)

3<sup>ο</sup> παράδειγμα



Είδος υφής: \_\_\_\_\_

Αιτιολόγηση: \_\_\_\_\_

---

#### 4<sup>ο</sup> παράδειγμα

Είδος υφής: \_\_\_\_\_

Αιτιολόγηση: \_\_\_\_\_

---

#### ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Ο εκπαιδευτικός εξετάζει εάν οι μαθητές έχουν κατανοήσει τη νέα γνώση, παρατηρώντας τον βαθμό ακουστικής αναγνώρισης της υφής (πόσα και ποια είδη υφής αναγνωρίζουν) κατά τη διάρκεια ενεργητικής ακρόασης (ακρόαση που συνοδεύεται από συγκεκριμένες εργασίες ή/και δραστηριότητες). Αξιολογεί τις δυνατότητες των μαθητών να χρησιμοποιήσουν τις γνώσεις που κατέχουν από το μάθημα της Ιστορίας για να συσχετίσουν την έννοια της υφής με την ιστορική περίοδο, αλλά και μέσα από τις εμπειρικές τους γνώσεις, με το μουσικό στυλ.

Η αξιολόγηση των παραπάνω μπορεί να γίνει μέσα από προφορική εξέταση, από τα φύλλα εργασίας που προτάθηκαν, από τη συμμετοχή του μαθητή στις ομαδικές εργασίες.

Επίσης, ο εκπαιδευτικός μπορεί να κατασκευάσει ρουμπρικές αξιολόγησης (κλίμακα διαβαθμισμένων κριτηρίων)<sup>3</sup>. Προτείνεται ενδεικτικά η παρακάτω ρουμπρική:

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	ΕΠΙΠΕΔΑ ΑΠΟΔΟΣΗΣ			ΒΑΘΜΟ- ΛΟΓΙΑ
	Υψηλή 3	Μέτρια 2	Χαμηλή 1	
<b>Κατανόηση έννοιιας της υφής</b>	Ο μαθητής περιγράφει λεκτικά και τα τέσσερα είδη υφής και τα συνδυάζει με σχεδιαγράμματα.	Ο μαθητής περιγράφει λεκτικά μερικά από τα τέσσερα είδη υφής. Δεν μπορεί να τα συνδυάσει όλα με σχεδιαγράμματα.	Ο μαθητής δυσκολεύεται να περιγράψει λεκτικά τα είδη υφής. Συνδυάζει μόνο κάποια από αυτά (ή κανένα) με σχεδιαγράμματα.	
<b>Συνδυασμός υφής με ιστορική και συλλιστική διάσταση</b>	Ο μαθητής μπορεί να εντάξει και τα τέσσερα είδη υφής στην ιστορική τους εποχή και σε μουσικό στυλ.	Ο μαθητής μπορεί να εντάξει τα περισσότερα από τα τέσσερα είδη υφής στην ιστορική τους εποχή και σε μουσικό στυλ.	Ο μαθητής εντάσσει ελάχιστα από τα τέσσερα είδη υφής στην ιστορική τους εποχή και σε μουσικό στυλ.	
<b>Αναγνώριση υφής σε μουσικά παραδείγματα</b>	Ο μαθητής αναγνωρίζει με ευκολία το είδος υφής ακουστικών και γραπτών (παρτιτούρα) παραδειγμάτων.	Ο μαθητής αναγνωρίζει το είδος υφής στα περισσότερα ακουστικά και γραπτά (παρτιτούρα) παραδείγματα.	Ο μαθητής δυσκολεύεται να αναγνωρίσει το είδος υφής ακουστικών και γραπτών (παρτιτούρα) παραδειγμάτων ή αναγνωρίζει ελάχιστα από αυτά.	

Όποιοι τρόπος αξιολόγησης κι αν επιλεγεί, οι μαθητές θα πρέπει να γνωρίζουν πριν την έναρξη της μαθησιακής διαδικασίας τα κριτήρια με τα οποία θα αξιολογηθούν, έτσι ώστε να αναλάβουν την ευθύνη της δικής τους μάθησης και να μεγιστοποιήσουν τις προσπάθειές τους και την ενεργητική συμμετοχή τους.

#### ΠΡΟΣΘΕΤΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Διαδίκτυο (αρχείο power point):

<http://www.sharemylesson.com/ResourceDetail.aspx?storyCode=3013502&>

<sup>3</sup> Για τη ρουμπρική βλ. και στην Εισαγωγή.

## **ΕΝΟΤΗΤΑ 2<sup>Η</sup>: ΟΙ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΕΙΣ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ**

Η 2<sup>η</sup> ενότητα αποτελείται από 6 κεφάλαια, τα οποία θα διδαχθούν σε τρεις (3) διδακτικές ώρες.

### **ΚΕΦΑΛΑΙΟ**

#### **1<sup>ο</sup>: Ο ρυθμός και η αρμονία στη διάρθρωση της μορφής**

#### **2<sup>ο</sup>: Μοτίβο**

**(Διδακτικές ώρες: 01)**

##### **A. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι**

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να αντιληφθούν πως ο ρυθμός και οι πτώσεις παίζουν τον πιο σημαντικό ρόλο στη δημιουργία των μορφολογικών τμημάτων
- να χρησιμοποιήσουν πρότερες γνώσεις συνδυαστικά με τις νέες
- να κατανοήσουν πως το μοτίβο δεν είναι στατικό αλλά εξελίσσεται
- να εξασκηθούν στην εύρεση των μοτίβων και τις επαναλήψεις τους σε απλές μελωδίες, τόσο ακουστικά όσο και σε παρτιτούρα.

##### **B. Λέξεις-κλειδιά**

- Ρυθμός
- Αρμονία
- Τμήματα
- Φράσεις
- Βαθμίδες
- Μοτίβο
- Επανάληψη
- Αντίθεση
- Παραλλαγή

##### **Γ. Διδακτική μεθοδολογία και Ενδεικτική Πορεία Μαθήματος**

Η κατάκτηση της γνώσης σε αυτή τη διδακτική ώρα προτείνεται να γίνει αρχικά με παραγωγική λογική (από το γενικό στο ειδικό) και με ανάκληση παλαιότερων γνώσεων, κυρίως από το μάθημα της αρμονίας, αλλά και από την προηγούμενη ενότητα του μαθήματος της μορφολογίας.

Μέσα από ακρόαση σύντομου μουσικού αποσπάσματος, οι μαθητές καλούνται να διακρίνουν αρχικά τα τμήματά του. Ακολούθως, μελετώντας τα ρυθμικά και αρμονικά χαρακτηριστικά τους να διακρίνουν τον τρόπο με τον οποίο αυτά λειτουργούν (σύμφωνα με τις αρχές κυρίως της αντίθεσης και της παραλλαγής). Έπειτα, η νέα γνώση χτίζεται σταδιακά, με επικέντρωση στο μοτίβο, έτσι ώστε οι μαθητές να μελετήσουν ολοένα και μεγαλύτερες δομές.

Ιδιαίτερη προτεραιότητα δίνεται στην ενεργητική μάθηση, με τον μαθητή να ανακαλύπτει την γνώση.

#### **Δ. Δραστηριότητες**

- Δραστηριότητα 1<sup>η</sup>: Ακρόαση της πρώτης θεματικής ομάδας<sup>4</sup> του Α΄ μέρους σονάτας για πιάνο. Οι μαθητές ανακαλύπτουν το σημαντικό ρόλο των πτώσεων και του ρυθμού στη δημιουργία τμημάτων, εντοπίζοντας στην παρτιτούρα τις πτώσεις και τα τμήματα που αυτές δημιουργούν, μέσω εργασίας σε ομάδες και ακολούθως με κατευθυνόμενο διάλογο.
- Δραστηριότητα 2<sup>η</sup>: Επικέντρωση στο μοτίβο. Ο εκπαιδευτικός επεξηγεί την έννοια του μοτίβου, τονίζοντας τον δυναμικό του χαρακτήρα μέσα από ένα παράδειγμα. Οι μαθητές εργαζόμενοι σε ομάδες εντοπίζουν μοτίβα σε σύντομα μουσικά παραδείγματα (σε φύλλο εργασίας που έχει δοθεί από τον εκπαιδευτικό) και περιγράφουν τους πιθανούς τρόπους εξέλιξής του. Ακολουθεί παράθεση των συμπερασμάτων τους και εντοπισμός των κυρίαρχων τρόπων εξέλιξης του μοτίβου.
- Δραστηριότητα 3<sup>η</sup>: Οι μαθητές, χωρισμένοι σε ομάδες, καλούνται να δημιουργήσουν ένα μοτίβο και να βρουν διάφορους τρόπους εξέλιξής του, με σκοπό να συνθέσουν και να παίξουν ή να τραγουδήσουν ένα σύντομο μουσικό παράδειγμα (προτείνεται να είναι τετράμετρο).

#### Εργασία για το σπίτι

- Μελέτη αποσπάσματος από το Α΄ Μέρος της Συμφωνίας Νο.5, Op.67 του L.v.Beethoven. Οι μαθητές να εντοπίσουν το βασικό μοτίβο και να μελετήσουν τους τρόπους εξέλιξής του. Να εστιάσουν στους διάφορους τύπους με τον οποίο εμφανίζεται στις ομάδες των μουσικών οργάνων. Να καταγράψουν τα συμπεράσματά τους. (Ατομική εργασία)

#### **Ε. Πρόσθετο διδακτικό υλικό – Ιστοσελίδες**

- Mozart, σονάτα για πιάνο σε Σολ Μείζονα, KV 283. Παρτιτούρες και ηχογραφήσεις (ενδιαφέρει το Α΄ Μέρος, Allegro).

[http://imslp.org/wiki/Piano\\_Sonata\\_No.5\\_in\\_G\\_major,\\_K.283/189h\\_%28Mozart,\\_Wolfgang\\_Amadeus%29](http://imslp.org/wiki/Piano_Sonata_No.5_in_G_major,_K.283/189h_%28Mozart,_Wolfgang_Amadeus%29)

Βίντεο. Παρτιτούρα, ηχογράφηση και ανάλυση ίδιου έργου.

<https://www.youtube.com/watch?v=E1Y3jCtTPKI>

- L.v.Beethoven, Συμφωνία Νο5 σε Ντο Ελάσσονα, Op.67. Παρτιτούρες και ηχογραφήσεις (ενδιαφέρει το Α΄ Μέρος, Allegro con brio και προτείνεται η μελέτη των πρώτων 52 μουσικών μέτρων).

[http://imslp.org/wiki/Symphony\\_No.5,\\_Op.67\\_%28Beethoven,\\_Ludwig\\_van%29](http://imslp.org/wiki/Symphony_No.5,_Op.67_%28Beethoven,_Ludwig_van%29)

---

<sup>4</sup> Πρόκειται για θεματική ομάδα γιατί περιλαμβάνει μια σειρά θεμάτων, που όλα κινούνται σε κοινή τονικότητα και επεξεργάζονται κοινό μοτιβικό υλικό. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. παρακάτω στην Ενότητα 7η: Σονάτα.

Ανάλυση του ίδιου έργου.

<http://myweb.liu.edu/jmeschi/Flash/b5/b5.htm>

- Michels, Ulrich: *Άτλας της Μουσικής*, τόμος Ι, Νάκας 1994, σ. 106-7.
- Wallace, Berry: *Form in Music*, New Jersey 1966<sup>2</sup>, σ. 1-7.
- Walton, Charles W.: *Βασικές Μουσικές Φόρμες, Μαθήματα μορφολογίας της μουσικής*, Ν.Τσαφταρίδης (μετ.), Μουσικός Οίκος Σ. & Μ. Νικολαΐδης, Αθήνα 1990, σ. 1-5.
- Αποσπάσματα έργων για μελέτη μοτίβων (2<sup>η</sup> δραστηριότητα)
  - ✓ «Δέκα παλικάρια», Μάνος Λοΐζος, Λευτέρης Παπαδόπουλος
  - ✓ J.S.Bach, *The Well Tempered Klavier*, Book I, Prelude No.1, Ντο μείζονα, πρώτο μέτρο
  - ✓ J.S.Bach, Συμφωνία No.5, Op.67, Allegro con brio, πρώτα πέντε μέτρα
  - ✓ Fr. Schubert, Συμφωνία No.5, D.485, Allegro, μέτρα 5-19
  - ✓ “La cucaracha”, 1<sup>η</sup> στροφή
  - ✓ “Autumn leaves”, 1<sup>η</sup> στροφή

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### 3<sup>ο</sup>: Φράση

### 4<sup>ο</sup>: Περίοδος

(Διδακτικές ώρες: 01)

#### A. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι

Οι μαθητές θα πρέπει να:

- να κατανοήσουν και να μάθουν να εντοπίζουν και να σημειώνουν σε παρτιτούρα τις φράσεις, τις περιόδους και τις θεματικές ομάδες
- να διακρίνουν τα διάφορα είδη φράσεων σε σχέση με τις πτώσεις
- να αντιληφθούν τη συμμετρική δομή της περιόδου (ερωτηματική – απαντητική φράση)

#### B. Λέξεις-κλειδιά

- Πτώση
- Μοτίβο
- Βαθμίδες
- Ερωτηματική φράση
- Απαντητική φράση
- Συμμετρική δομή

#### Γ. Διδακτική μεθοδολογία και Ενδεικτική Πορεία Μαθήματος

Η διδακτική ώρα ξεκινάει με επανάληψη των γνώσεων που διδάχθηκαν την προηγούμενη ώρα, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στην έννοια του μοτίβου και παρουσιάζοντας οι μαθητές την εργασία που είχαν για το σπίτι .

Ο εκπαιδευτικός περνάει στη νέα γνώση, που αφορά τη φράση. Εξηγεί πως πρόκειται για το βασικό στοιχείο της μουσικής μορφής, πως συνήθως αναπτύσσεται από το μοτίβο και πως περιλαμβάνει μία ολοκληρωμένη ή μία ημιτελή μουσική σκέψη, που εκφράζεται μουσικά μέσω της πτώσης της. Διακρίνει με τους μαθητές τα είδη πτώσεων και φράσεων μέσα από μουσικά παραδείγματα. Ανάκληση γνώσεων από το μάθημα της Αρμονίας της Μουσικής.

- ✓ Ολοκληρωμένη πτώση: τέλεια αυθεντική πτώση (V ή V<sub>7</sub> προς I<sup>8</sup>)  
πλάγια «αυθεντική» πτώση (IV προς I<sup>8</sup>)
- ✓ Μη ολοκληρωμένη πτώση: ατελής πτώση (προς V)  
τέλεια μη αυθεντική πτώση (V προς I<sup>3</sup> ή I<sup>5</sup>)

Η μάθηση της νέας γνώσης προσεγγίζεται διερευνητικά, με τους μαθητές να εντοπίζουν το είδος της πτώσης και να προχωράνε σε τελικά συμπεράσματα.

Οι μαθητές ασχολούνται με νέα μουσικά παραδείγματα που πλέον αφορούν την περίοδο. Δίνεται έμφαση στη συμμετρική δομή της περιόδου (ερωτηματική – απαντητική φράση). Ακολουθεί σύνοψη των νέων γνώσεων και έλεγχος κατανόησής τους.



#### Δ. Δραστηριότητες

- Δραστηριότητα 1<sup>η</sup>: Ενεργητική ακρόαση αποσπασμάτων διαφόρων μουσικών παραδειγμάτων, παράλληλη ανάγνωση παρτιτούρας και σημειώσεις που αφορούν τα είδη πτώσεων σε φύλλο εργασίας. Τα παραδείγματα θα πρέπει να αντιπροσωπεύουν όσο το δυνατόν περισσότερα είδη πτώσεων.
- Δραστηριότητα 2η: Ενεργητική ακρόαση αποσπάσματος για την έννοια της περιόδου. Ακρόαση μουσικού παραδείγματος. Ο εκπαιδευτικός ζητάει από τους μαθητές να βρουν τα είδη πτώσεων και τη σχέση που ορίζει τις δύο φράσεις. Εξηγεί την έννοια της περιόδου. Προχωράει δίνοντας στους μαθητές ακόμα ένα μουσικό παράδειγμα ή ζητώντας από τους μαθητές να βρουν αυτοί περιόδους σε γνωστά τραγούδια.
- Δραστηριότητα 3<sup>η</sup>: Σύνθεση με βάση το μοτίβο. Οι μαθητές, χωρισμένοι σε ομάδες, καλούνται να συνθέσουν μία περίοδο που θα βασίζεται σε ένα μοτίβο και την εξέλιξή του<sup>5</sup>.
- Εργασία για το σπίτι  
Οι μαθητές να βρουν παράδειγμα περιόδου σε γνωστά τους τραγούδια ή οργανικά έργα της κλασικορομαντικής περιόδου (που έχουν ίσως μελετήσει στα μαθήματα του μουσικού οργάνου τους ή σε μουσικά σύνολα) και να το περιγράψουν. Να αναφέρουν τη διαφοροποίηση μεταξύ των δύο φράσεων που προκύπτει από τη πτώση τους και να μελετήσουν τα μοτίβα και το πώς αυτά εξελίσσονται. Σε περίπτωση που ο εκπαιδευτικός κρίνει πως η εύρεση παραδειγμάτων είναι δύσκολη για το επίπεδο των μαθητών του, μπορεί να τους δώσει φύλλο εργασίας με δικά του παραδείγματα για εργασία στο σπίτι.

#### Ε. Πρόσθετο διδακτικό υλικό – Ιστοσελίδες

- L.v.Beethoven, Σονάτα για πιάνο op.2, No.1 (τα δύο πρώτα μέτρα για ολοκληρωμένη φράση)  
[http://imslp.org/wiki/Piano\\_Sonata\\_No.1,\\_Op.2\\_No.1\\_%28Beethoven,\\_Ludwig\\_van%29](http://imslp.org/wiki/Piano_Sonata_No.1,_Op.2_No.1_%28Beethoven,_Ludwig_van%29)
- An die Freude, L.v.Beethoven, Συμφωνία No. 9 (τα οκτώ πρώτα μέτρα για ατελή πτώση και έπειτα τα πρώτα 16 μέτρα για περίοδο)  
[http://www.pi-schools.gr/books/dimotiko/mous\\_anth\\_a\\_st/dask/s\\_1\\_200.pdf](http://www.pi-schools.gr/books/dimotiko/mous_anth_a_st/dask/s_1_200.pdf) (σελ.168)
- Μήλο μου κόκκινο (τέσσερα πρώτα μέτρα, για τέλεια μη αυθεντική πτώση)  
[http://www.pi-schools.gr/books/dimotiko/mous\\_anth\\_a\\_st/dask/s\\_1\\_200.pdf](http://www.pi-schools.gr/books/dimotiko/mous_anth_a_st/dask/s_1_200.pdf), σ. 43
- Wallace, Berry: *Form in Music*, New Jersey 1966<sup>2</sup>, σ. 11-24.
- Walton, Charles W.: *Βασικές Μουσικές Φόρμες, Μαθήματα μορφολογίας της μουσικής*, Ν. Τσαφταρίδης (μετ.), Μουσικός Οίκος Σ. & Μ. Νικολαΐδης, Αθήνα 1990, σ. 6-15.

---

<sup>5</sup> Η δραστηριότητα αυτή αποτελεί εξέλιξη δραστηριότητας της προηγούμενης διδακτικής ώρας.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### 5<sup>ο</sup>: Θεματική ομάδα

### 6<sup>ο</sup>: Θεματική σύνδεση του μοτίβου, της φράσης, της περιόδου και της θεματικής ομάδας σε μεγαλύτερες μορφολογικές δομές (τμήμα, μέρος, συνολικό έργο)

(Διδακτικές ώρες: 01)

#### A. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να εξοικειωθούν με τα αρμονικά ή/και μοτιβικά στοιχεία που προσδίδουν συνοχή σε μια θεματική ομάδα
- να διακρίνουν τα διάφορα είδη φράσεων καθώς επίσης και τις περιόδους σε μια θεματική ομάδα
- να μπορούν να διακρίνουν και να αναγνωρίσουν σε ένα μεγαλύτερο έργο τις στοιχειώδεις μορφολογικές δομές

#### B. Λέξεις-κλειδιά

- Θεματική ομάδα
- Περίοδος
- Πτώση
- Μοτίβο
- Ερωτηματική φράση
- Απαντητική φράση
- Συμμετρική δομή

#### Γ. Διδακτική μεθοδολογία και Ενδεικτική Πορεία Μαθήματος

Η διδακτική ώρα ξεκινάει με έλεγχο κατανόησης των γνώσεων που διδάχθηκαν οι μαθητές στις δύο προηγούμενες διδακτικές ώρες, μέσα από την παρουσίαση της εργασίας που είχαν για το σπίτι.

Έπειτα, συνεχίζεται με αναφορά στη θεματική ομάδα. Ακρόαση και ανάλυση έργου που είχε μελετηθεί και την πρώτη διδακτική ώρα αυτής της ενότητας, στο οποίο όμως τώρα να διακρίνουν νέα στοιχεία και σχέσεις, χρησιμοποιώντας και την ορολογία που διδάχθηκαν στην προηγούμενη διδακτική ώρα. Επικέντρωση στα κοινά στοιχεία των φράσεων, όπως η τονικότητα και το μοτιβικό υλικό.

Σύνοψη όλων των νέων γνώσεων της 2<sup>ης</sup> Ενότητας. Μελέτη νέου, σύντομου, αντιπροσωπευτικού έργου των στοιχειωδών δομών που μελετήθηκαν, έτσι ώστε οι μαθητές να διακρίνουν τη σύνδεσή τους.

#### Δ. Δραστηριότητες

- Δραστηριότητα 1<sup>η</sup>: Ακρόαση των πρώτων δεκαέξι (16) μουσικών μέτρων του Α΄ μέρους σονάτας (πρόκειται για την πρώτη θεματική ομάδα της Έκθεσης – **μορφή σονάτας**). Οι μαθητές επανέρχονται στο φύλλο εργασίας που είχαν συμπληρώσει την 1<sup>η</sup> διδακτική ώρα αυτής της ενότητας, μελετώντας όμως πλέον εκ νέου τόσο τις σημειώσεις τους, όσο και την ίδια την παρτιτούρα. Συγκρίνουν τη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ των φράσεων στη θεματική ομάδα και καταγράφουν τα συμπεράσματά τους.
- Δραστηριότητα 2η: Ενεργητική ακρόαση 2<sup>ου</sup> μέρους σονάτας για πιάνο. Οι μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες καλούνται να βρουν καταρχήν τις περιόδους και στη συνέχεια μελετάνε τις υπόλοιπες φράσεις. Χωρίζουν το έργο σε τμήματα σύμφωνα με τις πτώσεις και τη λειτουργία των φράσεων. Να παρατηρήσουν τη συμμετρία που υπάρχει:
  - ✓ Μεταξύ των τμημάτων, όσων αφορά την έκτασή τους (το πρώτο και το τρίτο τμήμα αποτελούνται από 20 μέτρα, ενώ το μεσαίο από 32), αλλά και τη λειτουργία τους (στο πρώτο τμήμα παρουσιάζεται το υλικό, το οποίο εξελίσσεται στο δεύτερο τμήμα, ενώ το τρίτο τμήμα είναι καταληκτικό, μιας και η περίοδος ακολουθείται από επανάληψη φράσεων και coda).
  - ✓ όσο και στην εσωτερική τους δομή (οκτάμετρη περίοδος, που ακολουθείται από τετράμετρες φράσεις που κινούνται σε άλλες τονικότητες και καταλήγουν σε V<sup>7</sup>).
- Εναλλακτική δραστηριότητα ή εργασία για το σπίτι  
Σε περίπτωση που οι δραστηριότητες που αφορούν τη σύνθεση μοτίβων (1<sup>η</sup> διδακτική ώρα) και περιόδου (2<sup>η</sup> διδακτική ώρα) προχώρησαν σε ικανοποιητικό βαθμό, ο εκπαιδευτικός μπορεί να ζητήσει από τις ομάδες να συνεχίσουν τη σύνθεσή τους προσθέτοντας και άλλες φράσεις έτσι ώστε να φτιάξουν ένα μουσικό παράδειγμα μεγαλύτερης μορφολογικής δομής.

#### **Ε. Πρόσθετο διδακτικό υλικό – Ιστοσελίδες**

- Mozart, σονάτα για πιάνο σε Σολ Μείζονα, KV 283. Παρτιτούρες και ηχογραφήσεις (ενδιαφέρει το Α΄ Μέρος, Allegro).  
[http://imslp.org/wiki/Piano\\_Sonata\\_No.5\\_in\\_G\\_major,\\_K.283/189h\\_%28Mozart,\\_Wolfgang\\_Amadeus%29](http://imslp.org/wiki/Piano_Sonata_No.5_in_G_major,_K.283/189h_%28Mozart,_Wolfgang_Amadeus%29)  
Βίντεο. Παρτιτούρα, ηχογράφιση και ανάλυση ίδιου έργου.  
<https://www.youtube.com/watch?v=E1Y3jCtTPKI>
- Mozart, Σονάτα για πιάνο σε Φα μείζονα, K.135/547<sup>a</sup>, Allegretto. Παρτιτούρες και ηχογραφήσεις ολόκληρης της σονάτας.
  - ✓ [http://imslp.org/wiki/Piano\\_Sonata\\_in\\_F\\_major,\\_K.Anh.135/547a\\_%28Mozart,\\_Wolfgang\\_Amadeus%29](http://imslp.org/wiki/Piano_Sonata_in_F_major,_K.Anh.135/547a_%28Mozart,_Wolfgang_Amadeus%29)
  - [http://www.allpianoscores.com/free\\_scores.php?id=761](http://www.allpianoscores.com/free_scores.php?id=761)

- Πίνακας που αφορά το έργο της 2<sup>η</sup> δραστηριότητας:  
Mozart, Σονάτα για πιάνο σε Φα μείζονα, Κ.135/547<sup>α</sup>, Allegretto.

<b>Mozart, Σονάτα για πιάνο σε Φα Μείζονα, Κ.135/547<sup>α</sup>. Allegretto.</b>				
Τμήματα	Μουσικά μέτρα	πτώσεις	τονικότητα	παρατηρήσεις
1 <sup>ο</sup> τμήμα				
• Περίοδος				
• Ομάδα φράσεων				
• γέφυρα				
2 <sup>ο</sup> τμήμα				
• Περίοδος				
• Ομάδα φράσεων				
3 <sup>ο</sup> τμήμα				
• Περίοδος				
• Ομάδα φράσεων				
Coda				

## ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

### ΕΝΟΤΗΤΑ 2<sup>η</sup>: ΟΙ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΕΙΣ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ

#### ΚΕΦΑΛΑΙΟ

#### 1<sup>ο</sup>: Ο ρυθμός και η αρμονία στη διάρθρωση της μορφής

#### 2<sup>ο</sup>: Μοτίβο

##### ΣΚΟΠΟΣ

Οι μαθητές να διακρίνουν τα μουσικά στοιχεία που καθορίζουν τη δημιουργία των μορφολογικών τμημάτων. Να κατανοήσουν την έννοια του μοτίβου.

##### ΣΤΟΧΟΙ

Γνώσεις και δεξιότητες:

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να αντιληφθούν πως ο ρυθμός και οι πτώσεις παίζουν το πιο σημαντικό ρόλο στη δημιουργία των μορφολογικών τμημάτων
- να χρησιμοποιήσουν πρότερες γνώσεις συνδυαστικά με τις νέες
- να εξασκηθούν στην εύρεση των μοτίβων και τις επαναλήψεις τους σε απλές μελωδίες, τόσο ακουστικά όσο και σε παρτιτούρα

Παιδαγωγικοί στόχοι

- Ανάπτυξη συνεργασίας και ομαδικότητας, ενεργητική μάθηση

##### ΔΙΑΡΚΕΙΑ

1 διδακτική ώρα

##### ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Σύνδεση με τα μαθήματα Αρμονία και Οργανογνωσία της Μουσικής.

##### ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Θα χρησιμοποιηθεί συνδυασμός μεθόδων και τεχνικών με ιδιαίτερη έμφαση στην ενεργητική μάθηση (ενεργή συμμετοχή των μαθητών με τη βοήθεια δραστηριοτήτων και εργασιών) και την εργασία σε ομάδες και λιγότερο την άμεση διδασκαλία.

##### ΜΕΣΑ-ΥΛΙΚΑ

- Mozart, σονάτα για πιάνο σε Σολ Μείζονα, KV 283. Παρτιτούρες και ηχογραφήσεις (ενδιαφέρει το Α΄ Μέρος, Allegro)  
[http://imslp.org/wiki/Piano\\_Sonata\\_No.5\\_in\\_G\\_major,\\_K.283/189h\\_%28Mozart,\\_Wolfgang\\_Amadeus%29](http://imslp.org/wiki/Piano_Sonata_No.5_in_G_major,_K.283/189h_%28Mozart,_Wolfgang_Amadeus%29)
- Ένα (1) φύλλο εργασίας για το μάθημα

- Ένα (1) φύλλο εργασίας για εργασία στο σπίτι

## ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ – ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΙΑΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

### A. Εισαγωγή (5 λεπτά)

Ο εκπαιδευτικός εισάγει τους μαθητές στη νέα γνώση, εξηγώντας τους πως θα συνδυάσουν πλέον τις αρχές που διδάχθηκαν στην προηγούμενη ενότητα, έτσι ώστε να μελετήσουν πλέον τις στοιχειώδεις μορφολογικές δομές. Συζήτηση ανάκλησης γνώσεων της προηγούμενης Ενότητας.

### B. Διδακτική Επεξεργασία (25 λεπτά)

Δραστηριότητα 1<sup>η</sup>: Ακρόαση των πρώτων 16 μουσικών μέτρων του Α' μέρους της σονάτας για πιάνο του Mozart KV 283 (πρώτη θεματική ομάδα της Έκθεσης) και ταυτόχρονη ανάγνωση από παρτιτούρα. Οι μαθητές, χωρισμένοι σε ομάδες, καλούνται να εντοπίσουν τις πτώσεις και να παρατηρήσουν τα τμήματα που σχηματίζουν. Σημειώνουν τα συμπεράσματα στο φύλλο εργασίας. Ακολουθεί συζήτηση που αφορά των ρόλο των πτώσεων και του ρυθμού στη δημιουργία των τμημάτων.

Δραστηριότητα 2<sup>η</sup>: Επικέντρωση στο μοτίβο. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί στους μαθητές την έννοια του μοτίβου. Χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα τη πρώτη φράση από το τραγούδι «Δέκα παλικάρια» των Μάνου Λοϊζου και Λευτέρη Παπαδόπουλου, τονίζει πως το μοτίβο αποτελεί μία βασική ιδέα που εξελίσσεται, δημιουργώντας μεγαλύτερα τμήματα. Ακολουθεί συζήτηση. Στο σημείο αυτό, μπορούν να επικεντρωθούν και στα πρώτα μουσικά μέτρα του Α' μέρους της σονάτας για πιάνο του Mozart KV 283, προσπαθώντας να εντοπίσουν την επανάληψη του μοτίβου στο πρώτο τετράμετρο, αλλά και την εξέλιξή του στα πρώτα τρία μέτρα της επόμενης οκτάμετρης φράσης.

Στη συνέχεια, ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να δουλέψουν στις ομάδες τους, έτσι ώστε να παρατηρήσουν σε σύντομα μουσικά παραδείγματα τους διαφορετικούς τρόπους εξέλιξης του μοτίβου (ακριβής επανάληψη του μοτίβου, επανάληψή του σε διαφορετικό τονικό ύψος / δημιουργία αλυσίδας και παραλλαγή του) – βλ. 2<sup>η</sup> σελίδα 1<sup>ου</sup> φύλλου εργασίας. Παίζει στο πιάνο τα μουσικά παραδείγματα. Ακολουθεί συζήτηση κατά την οποία συνοψίζονται οι τρόποι εξέλιξης του μοτίβου.

## Φύλλο εργασίας (1<sup>ο</sup>)

### SONATE (Munich 1775)

Mozart  
KV283 (189h)

Allegro

Piano

- 1α) Σε ποια τονικότητα κινείται το παραπάνω απόσπασμα; \_\_\_\_\_
- 1β) Σε ποια μουσικά μέτρα διακρίνετε πτώσεις και τι είδους; \_\_\_\_\_
- 1γ) Σε πόσα τμήματα χωρίζεται το απόσπασμα σύμφωνα με τις πτώσεις; \_\_\_\_\_
- 1δ) Αναλύστε αρμονικά το κάθε τμήμα.
- 1ε) Συγκρίνετε τα τμήματα σύμφωνα με τα ρυθμικά τους στοιχεία.

-----

2. Τραγουδήστε το τραγούδι «Δέκα παλικάρια». Παρατηρείστε πώς εξελίσσεται το μοτίβο τόσο στην οργανική εισαγωγή, όσο και στο τραγούδι.

Δέκα παλικάρια

Μάνος Λοΐζος - Λ. Παπαδόπουλος

Δέ - κα πα - λι - κά - ρια στή - σα - νε χο - ρό σου Κι - ρα - ι - σκά - κη το κο - νά - κι.  
 Πέ - φταν τα ντου - βιά - ρια α - πό το χο - ρό κι/α - πό τις πε - νιές του Μι - χα - λά - κη.  
 Κι/ό - λη νύ - χτα λέ - γα - με τρα - γού - δια για τη λου - τε - ριά. κι/ο - λη νύ - χτα κλαι - γα - με γορ - γό - να Ηα - να - γιά.

Φύλλο εργασίας (1<sup>ο</sup>) – 2<sup>η</sup> σελίδα

Σημειώστε τα μοτίβα στα παρακάτω παραδείγματα και περιγράψτε τους τρόπους με τους οποίους αυτά εξελίσσονται.

1<sup>ο</sup> παράδειγμα: (J.S.Bach, Prelude No.1, Ντο μείζονα)

---

-----

2<sup>ο</sup> παράδειγμα: (J.S.Bach, Συμφωνία No.5)

---

-----

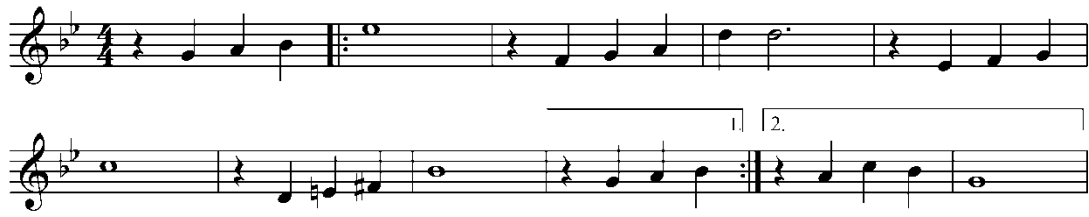
3<sup>ο</sup> παράδειγμα: (“La cucaracha”)

---

-----

4<sup>ο</sup> παράδειγμα: (“Autumn leaves”)





5<sup>ο</sup> παράδειγμα: (Schubert, Συμφωνία No.5)



### Γ. Κλείσιμο (15 λεπτά)

Βιωματική ενίσχυση της νέας γνώσης. Οι μαθητές, έχοντας ως πλάνο τους τρόπους με τους οποίους εξελίσσεται το μοτίβο, καλούνται να συνθέσουν με τις ομάδες τους ένα μοτίβο και να το εξελίξουν με κάποιον ή/και με όλους τους τρόπους που μελετήθηκαν, έτσι ώστε να φτιάξουν ένα σύντομο μουσικό παράδειγμα (προτείνετε να είναι τετράμετρο). Χρησιμοποιούν τα μουσικά τους όργανα, το πιάνο ή τη φωνή για να παρουσιάσουν τη σύντομη σύνθεσή τους. Γράφουν σε πεντάγραμμο το τετράμετρο που συνέθεσαν.

### ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ

Απόσπασμα (δύο πρώτες σελίδες) του Α΄ Μέρους (allegro con brio) της 5<sup>ης</sup> Συμφωνίας, op.67 του L.v.Beethoven. Οι μαθητές καλούνται να εντοπίσουν το βασικό αρχικό μοτίβο και να σημειώσουν τους τρόπους με τους οποίους εμφανίζεται (εργασία σε ατομικό επίπεδο).

Το φύλλο εργασίας θα πρέπει να περιέχει παρτιτούρα του έργου και μια ακόμα σελίδα στην οποία οι μαθητές θα σημειώσουν τις παρατηρήσεις τους.

Παρτιτούρες αλλά και ακροάσεις του έργου:

[http://imslp.org/wiki/Symphony\\_No.5,\\_Op.67\\_%28Beethoven,\\_Ludwig\\_van%29](http://imslp.org/wiki/Symphony_No.5,_Op.67_%28Beethoven,_Ludwig_van%29)

Εναλλακτική δραστηριότητα: Τα μουσικά παραδείγματα της 2<sup>ης</sup> δραστηριότητας μπορούν να αντικατασταθούν με απόσπασμα από το έργο “Wedding march” (από το “A Midsummer night’s dream, Op.61) του Felix Mendelssohn.

### ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Ο εκπαιδευτικός αξιολογεί την ικανότητα που έχουν οι μαθητές να χρησιμοποιούν τις γνώσεις τους από το μάθημα της Αρμονίας για να αναλύσουν ένα σύντομο μουσικό

απόσπασμα (κυρίως να εντοπίσουν τις πτώσεις και να τις περιγράψουν, π.χ. ατελής πτώση). Εξετάζει την κατανόηση της νέας γνώσης, τόσο σε επίπεδο ανάλυσης ενός μουσικού, όσο και σε επίπεδο σύνθεσης και δημιουργίας. Τέλος, παρατηρεί και ελέγχει τόσο την ατομική εργασία, όσο και την ικανότητα συνεργασίας των μαθητών στα πλαίσια της ομάδας. Όσον αφορά στο τελευταίο, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και η μέθοδος της αυτοαξιολόγησης από τους ίδιους τους μαθητές.

Επίσης, ο εκπαιδευτικός μπορεί να κατασκευάσει ρουμπρικές αξιολόγησης,. Ενδεικτικά προτείνεται η παρακάτω ρουμπρική:

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	ΕΠΙΠΕΔΑ ΑΠΟΔΟΣΗΣ			ΒΑΘΜΟ- ΛΟΓΙΑ
	Υψηλή 3	Μέτρια 2	Χαμηλή 1	
<b>Αρμονική ανάλυση μουσικού αποσπάσματος</b>	Ο μαθητής βρίσκει με ευκολία τις πτώσεις και τις περιγράφει.	Ο μαθητής βρίσκει τις περισσότερες πτώσεις, αλλά μπορεί να περιγράψει μερικές.	Ο μαθητής δυσκολεύεται τόσο στο να βρει τις πτώσεις, όσο και στο να τις περιγράψει.	
<b>Εντοπισμός μοτίβων και περιγραφή εξέλιξής τους</b>	Ο μαθητής εντοπίζει με ευκολία σε ακουστικό ή/και γραπτό παράδειγμα (παρτιτούρα) τόσο το μοτίβο, όσο και τους τρόπους εξέλιξής του.	Ο μαθητής εντοπίζει το μοτίβο σε ακουστικό ή/και γραπτό παράδειγμα (παρτιτούρα), αλλά όχι όλους τους τρόπους εξέλιξής του.	Ο μαθητής δυσκολεύεται να εντοπίσει το μοτίβο σε ακουστικό ή/και γραπτό παράδειγμα (παρτιτούρα), αλλά και τους τρόπους εξέλιξής του.	
<b>Σύνθεση μοτίβου και εξέλιξή του (εργασία σε ομάδα)</b>	Ο μαθητής συμμετέχει ενεργά στην ομάδα δίνοντας εξαιρετικές ιδέες τόσο για τη σύνθεση του μοτίβου, όσο και για την εξέλιξή του.	Ο μαθητής συμμετέχει αρκετά στην ομάδα δίνοντας απλές ιδέες για τη σύνθεση του μοτίβου και την εξέλιξή του.	Ο μαθητής δυσκολεύεται τόσο στη σύνθεση του μοτίβου, όσο και στο να βρει τρόπους εξέλιξής του. Συμμετέχει ελάχιστα έως καθόλου στην ομάδα.	

Οι μαθητές να γνωρίζουν πριν την έναρξη της μαθησιακής διαδικασίας τα κριτήρια με τα οποία θα αξιολογηθούν, έτσι ώστε να αναλάβουν την ευθύνη της δικής τους μάθησης και να μεγιστοποιήσουν τις προσπάθειές τους και την ενεργητική συμμετοχή τους στη διαδικασία μάθησης.

#### ΠΡΟΣΘΕΤΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βίντεο. Παρτιτούρα, ηχογράφηση και ανάλυση του Α΄ Μέρους της Σονάτας για πιάνο σε Σολ Μείζονα KV283 του Mozart <https://www.youtube.com/watch?v=E1Y3jCtPKI>
- J.S.Bach, Συμφωνία No.5, Op.67. Ανάλυση του έργου.  
<http://myweb.liu.edu/jmeschi/Flash/b5/b5.htm>
- Michels, Ulrich: *Άτλας της Μουσικής*, τόμος Ι, Νάκας 1994, σ. 106-7.
- Wallace, Berry: *Form in Music*, New Jersey 1966<sup>2</sup>, σ. 1-7
- Walton, Charles W.: *Βασικές Μουσικές Φόρμες, Μαθήματα μορφολογίας της μουσικής*, Ν. Τσαφταρίδης (μετ.), Μουσικός Οίκος Σ. & Μ. Νικολαΐδης, Αθήνα 1990, σ. 1-5.

## **ΕΝΟΤΗΤΑ 3<sup>Η</sup>: ΑΝΤΙΣΤΙΚΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ: ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΑΥΣΤΗΡΗΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΜΙΜΗΣΗΣ**

Η 3<sup>η</sup> ενότητα αποτελείται από 3 κεφάλαια, τα οποία θα διδαχθούν σε τρεις (3) διδακτικές ώρες.

### **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1<sup>ο</sup>: Κανόνας και κυκλικός κανόνας**

**(Διδακτικές ώρες: 01)**

#### **A. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι**

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να γνωρίσουν τις τεχνικές της αυστηρής και της ελεύθερης μίμησης μέσα από τη μορφή του κανόνα.
- να αντιληφθούν τη διαφορά μεταξύ αυστηρής και ελεύθερης μίμησης.
- να κατανοήσουν το πώς μία μουσική μπορεί να αναπτύσσεται στο χρόνο μέσω της μίμησης μιας αρχικής μελωδίας.

#### **B. Λέξεις-κλειδιά**

- Μίμηση
- Κανόνας
- Αντίστιξη

#### **Γ. Διδακτική μεθοδολογία και Ενδεικτική Πορεία Μαθήματος**

Ο καθηγητής εξηγεί στους μαθητές τι είναι η μίμηση στη μουσική και ακολουθεί ακρόαση γνωστού παιδικού κανόνα ως απλό παράδειγμα. Χωρίζονται σε ομάδες-φωνές και τραγουδούν τον κανόνα με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού.

Δίνεται συνοπτικό πληροφοριακό υλικό για τα είδη της μίμησης (ελεύθερη μίμηση) από τον καθηγητή και μοιράζονται κάρτες δραστηριότητας. Η διαδικασία ολοκληρώνεται με τη συγκέντρωση του υλικού πάνω στον πίνακα της τάξης, έτσι ώστε οι μαθητές να εμπεδώσουν το κάθε είδος αντιστικτικής σύνθεσης στη μορφή της μίμησης.

Οι μαθητές ανά ζεύγη καλούνται να «συνθέσουν» μία ελεύθερη μίμηση. Μέσα από δοσμένο φύλλο εργασίας συμπληρώνουν τη φωνή της μίμησης με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού.

Ακολουθεί η παρουσίαση των φύλλων εργασίας των εκπαιδευόμενων, η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω τραγουδιού ή με τα μουσικά τους όργανα.

#### **Δ. Δραστηριότητες**

- Ακρόαση του παιδικού τραγουδιού “Frère Jacques” σε μορφή κανόνα
- Οι μαθητές τραγουδούν τον ίδιο κανόνα χωρισμένοι σε φωνές
- Ο καθηγητής έχει κατασκευάσει κάρτες δραστηριότητας, οι οποίες περιλαμβάνουν τα είδη της μίμησης και τις μοιράζει στους μαθητές. Γίνεται συγκέντρωση του υλικού για το διαχωρισμό και την κατανόηση των ελεύθερων μιμήσεων.

- Φύλλο εργασίας που περιέχει την αρχική μελωδία του παιδικού τραγουδιού “Frère Jacques” ή άλλου απλού κανόνα και οι μαθητές ανά ζεύγη συμπληρώνουν κατ’ επιλογή τους μία από τις τεχνικές της ελεύθερης μίμησης.
- Παρουσίαση των φύλλων εργασίας. Το κάθε ζευγάρι μαθητών εκτελεί φωνητικά ή οργανικά τη μικρή του σύνθεση.

#### **Ε. Πρόσθετο διδακτικό υλικό - Ιστοσελίδες**

- Για το παιδικό τραγούδι “Frère Jacques” ο εκπαιδευτικός μπορεί να εξηγήσει στους μαθητές ότι πρόκειται για έναν μοναχό, τον Αδελφό Ιάκωβο, ο οποίος έχει αποκοιμηθεί και καλείται να ξυπνήσει ώστε να χτυπήσει τις καμπάνες για τον Όρθρο.

*Frère Jacques, Frère Jacques*

*Dormez vous, Dormez vous*

*Sonnez les matines, sonnez les matines*

*Ding ding dong, ding ding dong.*

Για την ακρόαση του τραγουδιού: <http://www.youtube.com/watch?v=D89QpVXTQOI>

- Ως εναλλακτικούς κανόνες για την κατανόηση του μαθήματος προτείνουμε:
  - ✓ M.Praetorius, “Viva la musica”:  
<http://m.youtube.com/watch?v=IVlubclgZoE>
  - ✓ L.v.Beethoven, “Ta ta ta, lieber Mälzel”, WoO 162:  
<http://www.youtube.com/watch?v=FHXcfA43svE>

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2<sup>ο</sup>: Invention

(Διδακτικές ώρες: 01)

### A. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να εξοικειωθούν με τη δραστηριότητα της ενεργητικής ακρόασης και μέσω αυτής να διακρίνουν τις διάφορες τεχνικές μίμησης
- να αναγνωρίζουν μιμήσεις μέσα σ' ένα μουσικό κείμενο και να συνδυάσουν την τεχνική της με την πολυφωνική υφή.
- να διαβάζουν μια αντιστικτική πολυφωνική παρτιτούρα, δηλαδή να παρακολουθούν την πορεία της μίμησης στις διάφορες φωνές (παράδειγμα μία 3φωνη φούγκα στο Καλώς Συγκεκριμένο Κλειδοκύμβαλο).
- να κατανοήσουν ότι η μίμηση μπορεί να αποτελέσει μέρος ενός ευρύτερου έργου φωνητικής ή οργανικής μουσικής με αντιστικτική τεχνική.

### B. Λέξεις – Κλειδιά

- Invention
- Πολυφωνική υφή

### Γ. Διδακτική Μεθοδολογία – Ενδεικτική Πορεία Μαθήματος

Στην αρχή του μαθήματος γίνεται ακρόαση της invention ενώ παράλληλα προβάλλεται στο διαδραστικό πίνακα. Με συζήτηση ανακαλείται η προγενέστερη γνώση των μαθητών σχετικά με τις τεχνικές της αυστηρής και ελεύθερης μίμησης.

Στη συνέχεια οι μαθητές προσπαθούν να εντοπίσουν τα τρία τμήματα της invention από το έργο, το οποίο προβάλλεται σε διαδραστικό πίνακα και με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού συμπληρώνουν φύλλο εργασίας. Ο εκπαιδευτικός τους πληροφορεί ότι οι inventions (εφευρέσεις) δεν έχουν συγκεκριμένη φόρμα σύνθεσης. Αποτελούν παραδείγματα εύρεσης-ανακάλυψης της αντιστικτικής τεχνικής. Ο J.S.Bach «συνέλαβε» τη μορφή της invention ως τρόπο διδασκαλίας της αντίστιξης. Συνέθεσε 15 μικρά δίφωνα κομμάτια για τσέμπαλο και 15 τρίφωνα, που τιτλοφορούνται “simfonia” με αντιστικτική τεχνική.

Ακολουθεί ανάλυση του έργου. Η ολομέλεια επικεντρώνεται στην αναγνώριση των συνεχών μιμήσεων της αρχικής μελωδίας μέσα στο έργο με κατευθύνσεις από τον καθηγητή ο οποίος παράλληλα τους ενθαρρύνει για τις “συνθέσεις” τους.

Γίνεται ακρόαση και συζήτηση και άλλων μουσικών μορφών ως παραδείγματα έτσι ώστε οι μαθητές να γνωρίσουν τις αντιστικτικές τεχνικές μέσα από αυτά. Είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι οι τεχνικές αυτές βρίσκονται σε έργα φωνητικής μουσικής όπως η caccia, η λειτουργία, αλλά και στην οργανική, όπως στη σονάτα ή στη συμφωνία.

### Δ. Δραστηριότητες

- Οι μαθητές παρακολουθούν το σχετικό βίντεο της invention no1 του J.S.Bach
- Έπεται πίνακας με τα μέρη του έργου, τον οποίο κατασκευάζουν οι μαθητές με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού.
- Ο καθηγητής μοιράζει φύλλο εργασίας στην τάξη όπου οι μαθητές σημειώνουν τις αυστηρές και ελεύθερες μιμήσεις της αρχικής μελωδίας πάνω σ' αυτό.
- Οι δραστηριότητες του μαθήματος ολοκληρώνονται με ακροάσεις παραδειγμάτων άλλων μουσικών μορφών ή τμημάτων αυτών με χαρακτηριστικό τη μίμηση μέσα από την αντιστικτική τεχνική.

#### **Ε. Πρόσθετο Διδακτικό Υλικό - Ιστοσελίδες**

- Παρτιτούρα με ακρόαση για την invention no1 του J.S.Bach:  
<http://m.youtube.com/?client=mv-google>  
 Ολόκληρη παρτιτούρα για ανάλυση: [http://imslp.org/wiki/invention\\_1](http://imslp.org/wiki/invention_1)
- Πίνακας ακρόασης της invention no1

ΤΜΗΜΑ	ΜΕΤΡΑ	ΠΤΩΣΗ
A	1-6	V (σολ)
B	7-14	VI (λα)
Γ	15-22	I (ντο)

- Στην περίοδο της ομοφωνίας η κληρονομιά της αντιστικτικής τεχνικής διέπει αρκετά μουσικά έργα, αλλά κυρίως μέρη αυτών όπως:  
 V.A.Mozart, Fugue in Cm, K.426  
 L.v.Beethoven, Sonata op.101  
 L.v.Beethoven, Symphonia No5, Trio  
 Τα παραπάνω έργα είναι αντιπροσωπευτικά δείγματα συνθέσεων για ακρόαση.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3<sup>ο</sup>: Εισαγωγή στη Φούγκα

(Διδακτικές ώρες: 01)

### A. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι

Οι μαθητές ά πρέπει:

- σε μια απλή φούγκα να αναγνωρίσουν την αρχική έκθεση του θέματος από όλες τις φωνές, την επανεμφάνισή τους σε άλλες τονικότητες ή σε στρέττο (stretto).
- να εξοικειωθούν με τη βασική ορολογία της έκθεσης της φούγκας.
- να αντιληφθούν τα βασικά μέρη μιας φούγκας.
- να γνωρίσουν την ιστορική πορεία και εξέλιξη της φούγκας

### B. Λέξεις-Κλειδιά

- Θέμα
- Απάντηση
- Αντίθεμα
- Στρέττο (stretto)
- Επεισόδιο

### Γ. Διδακτική Μεθοδολογία και Ενδεικτική Πορεία Μαθήματος

Προηγείται ενεργητική ακρόαση της μορφής της φούγκας, όπου οι μαθητές ανακαλούν τις γνώσεις τους για τις τεχνικές της αυστηρής και της ελεύθερης μίμησης. Στη συνέχεια, αφού προσδιοριστεί το μέγεθος της έκθεσης της φούγκας, είναι σημαντικό οι μαθητές να εντοπίσουν την εισαγωγή κάθε φωνής και το ρόλο της στο μουσικό έργο.

Με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού, οι μαθητές προχωρούν στην ανάλυση μιας φούγκας και συγκεντρώνουν τους "τεχνικούς όρους", τους οποίους συναντούν στην παρτιτούρα. Σημαντικό είναι να τονιστεί ο ρόλος του stretto, καθώς και του επεισοδίου μέσα στο έργο.

Με συζήτηση προσεγγίζεται διαθεματικά, μέσω του μαθήματος της Ιστορίας της μουσικής, αλλά και της Οργανολογίας, ο ρόλος της φούγκας.

### Δ. Δραστηριότητες

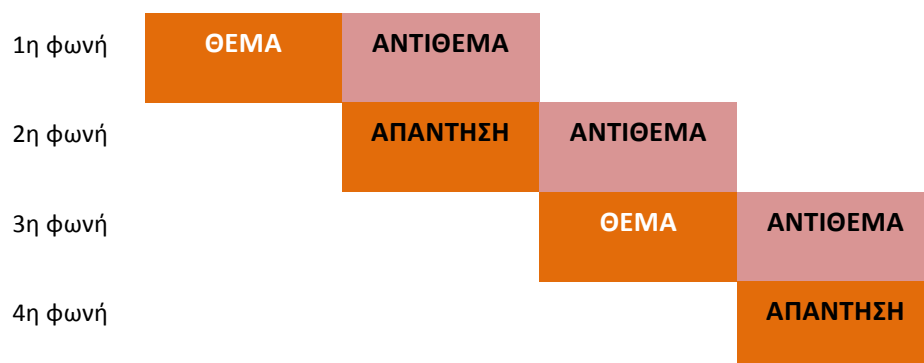
- Ακρόαση με παράλληλη ανάγνωση παρτιτούρας του θέματος μιας φούγκας (προτεινόμενο έργο μέσα από το ΠΣ, J.S.Bach: Φούγκα Νο.Χ (10) σε Μι ελάσσονα, Πρώτο Τεύχος Καλώς Συγκερασμένου Κλειδοκύμβαλου).
- Οι μαθητές, με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού κατασκευάζουν σχεδιάγραμμα στον πίνακα της τάξης με τα κύρια συστατικά της έκθεσης της φούγκας, έτσι ώστε να γίνουν σαφή τα όρια του θέματος, της απάντησης και του αντιθέματος μέσα σε αυτή. Προβάλλουν την εισαγωγή των φωνών με διάφορα χρώματα για να είναι πιο κατανοητό.
- Ακολουθεί ανάλυση ολόκληρης της φούγκας σε διαδραστικό πίνακα και καταγράφονται τα κύρια συστατικά της με έμφαση στην ορολογία που χρησιμοποιείται γι αυτήν.
- Συζήτηση-διερεύνηση για τις γνώσεις των μαθητών με θέμα την φούγκα. Λαμβάνεται υπόψη το γεγονός ότι πολλοί από τους μαθητές της τάξης έχουν τη δυνατότητα να



παρουσιάσουν φούγκες στο πιάνο και η εκτέλεση ενός έργου θα δώσει τη δυνατότητα να επεκταθούμε και στους τρόπους εκτέλεσής της στο μουσικό όργανο.

#### **Ε. Πρόσθετο διδακτικό υλικό – Ιστοσελίδες**

- Οπτικοακουστικό υλικό για την ακρόαση της Φούγκας Νο. Χ στην ιστοσελίδα:
  - ✓ Για ακρόαση και video: <http://m.youtube.com/watch?v=428bhbAfo>
  - ✓ Για παρτιτούρα: [http://imslp.org/wiki/Preludio\\_and\\_Fugue\\_in\\_E\\_minor,\\_BWV\\_855](http://imslp.org/wiki/Preludio_and_Fugue_in_E_minor,_BWV_855)
- Σχεδιάγραμμα για την έκθεση της φούγκας:



## **ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ**

### **ΕΝΟΤΗΤΑ 3<sup>η</sup>: ΑΝΤΙΣΤΙΚΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ**

#### **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1<sup>ο</sup>: Κανόνας και κυκλικός κανόνας**

##### **ΣΚΟΠΟΣ**

Οι μαθητές να γνωρίσουν τις διάφορες αντιστικτικές τεχνικές μέσα από τη μελέτη της ενότητας. Να αντιληφθούν ακουστικά τις τεχνικές της αντίστιξης καθώς και τη λειτουργία τους μέσα στην πολυφωνική υφή.

##### **ΣΤΟΧΟΙ**

###### Γνώσεις και δεξιότητες

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να κατανοήσουν τις τεχνικές της αυστηρής και της ελεύθερης μίμησης μέσα από τη μορφή του κανόνα
- να μπορούν να αντιληφθούν τη διαφορά μεταξύ αυστηρής και ελεύθερης μίμησης στις αντιστικτικές συνθέσεις.
- να συνειδητοποιήσουν το πώς μία μουσική μπορεί να αναπτύσσεται στο χρόνο μέσω της μίμησης μιας αρχικής μελωδίας

###### Παιδαγωγικοί στόχοι

- Ανάπτυξη συνεργασίας και ομαδικότητας, ενεργητική συμμετοχή.

##### **ΔΙΑΡΚΕΙΑ**

1 διδακτική ώρα

##### **ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ**

Σύνδεση με το υποχρεωτικό μάθημα του πιάνου.

##### **ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ**

Ενεργητική ακρόαση, ομαδοσυνεργατική, ανακαλυπτική-συμμετοχική μάθηση, αξιοποίηση τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας

##### **ΜΕΣΑ – ΥΛΙΚΑ**

- Κάρτες δραστηριότητας προετοιμασμένες από τον εκπαιδευτικό
- Φύλλα εργασίας

- Μουσικά όργανα
- Η/Υ με σύνδεση στο διαδίκτυο, βιντεοπροβολέας

## ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ- ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΙΑΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

### A. Εισαγωγή ( 10 λεπτά)

Γίνεται ανάκληση προγενέστερων γνώσεων μέσω διερευνητικής συζήτησης, με γνωστικό αντικείμενο την διαφοροποίηση της πολυφωνικής υφής (αντιστικτική, ομοφωνική)

### B. Διδακτική επεξεργασία (30 λεπτά)

Δραστηριότητα 1<sup>η</sup>: Ο καθηγητής εξηγεί στους μαθητές τι είναι η μίμηση στη μουσική και προβάλλει σε πίνακα το βίντεο από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.youtube.com/watch?v=D89QpVXTQOI> το παιδικό τραγούδι γαλλικής προέλευσης “Frère Jacques”. Ερμηνεύει τα λόγια του τραγουδιού και καλεί τους μαθητές να τραγουδήσουν (ομαδικό τραγούδι). Στη συνέχεια χωρίζονται σε ομάδες-φωνές και επαναλαμβάνουν το τραγούδι σε μορφή κανόνα (κυκλικός ή αέναος κανόνας). Η δράση μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε με τις φωνές των μαθητών είτε με κάποια μουσικά όργανα, αλλά και με συνδυασμό των δύο.

Δραστηριότητα 2<sup>η</sup>: Ο καθηγητής δίνει πληροφοριακό υλικό σε μορφή καρτών στις ομάδες των μαθητών. Οι κάρτες περιλαμβάνουν αποσπάσματα από μικρές απλές μελωδίες ή το παιδικό τραγούδι “Frere Jacques” με διάφορα είδη μίμησης (μελωδικά: αυστηρή, σε διαστήματα, αναστροφή, αντιστροφή ή καρκίνο, ρυθμικά: μεγέθυνση, σμίκρυνση). Συνεργατικά συγκεντρώνονται οι πληροφορίες και καταγράφονται στον πίνακα της τάξης, έτσι ώστε οι μαθητές να γνωρίσουν τις τεχνικές της αυστηρής και της ελεύθερης μίμησης.

Δραστηριότητα 3<sup>η</sup>: Οι μαθητές, σε μικρότερες ομάδες (δύο ατόμων) καλούνται μέσα από δοσμένο φύλλο εργασίας να συνθέσουν ένα δικό τους έργο. Ο ένας μαθητής έχει το ρόλο του «οδηγού», δηλαδή έχει το ρόλο του «συνθέτη», ενώ ο δεύτερος «παρατηρητής» διαρκώς ελέγχει το έργο του «οδηγού», θέτοντάς του ερωτήσεις, διευκρινίσεις, εναλλακτικές λύσεις ή παρατηρώντας ελλείψεις. Οι ομάδες καλούνται να γράψουν τη φωνή της μίμησης, στην αρχική μελωδία του κανόνα “Frere Jacques” ή σε άλλη απλή μελωδία, χρησιμοποιώντας κάποια από τις τεχνικές της. Στη συνέχεια παρουσιάζουν τη μικρή τους σύνθεση φωνητικά ή οργανικά.

### Φύλλο εργασίας

Συμπληρώστε τα είδη της αντιστικτικής μίμησης:

ευθεία κίνηση

μίμηση στην 3η

αντίθετη ή καθρέφτης

αντίστροφη ή καρκίνος

μεγένθυση

σμίκρυνση

### Γ. Κλείσιμο (5 λεπτά)

Γίνεται ανακεφαλαίωση-ενίσχυση της νέας γνώσης με ερωτήσεις από τον καθηγητή, οι οποίες βασίζονται στο γνωστικό αντικείμενο των αντιστικτικών τεχνικών μέσω του φύλλου εργασίας που έχουν συμπληρώσει οι μαθητές.

#### ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ

Προτείνουμε την εξοικείωση των μαθητών στην ορολογία των όρων του μαθήματος και κυρίως στα είδη των αντιστικτικών τεχνικών.

#### ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Γίνεται έλεγχος από τον εκπαιδευτικό στην απόκτηση και κατάκτηση της νέας γνώσης. Αξιολόγηση συνεχής και διαμορφωτική. Οι μαθητές πρέπει να γνωρίζουν την αυστηρή μίμηση μιας μελωδίας μέσω τους κανόνα που τραγουδούν. Η διαδικασία της ανακαλυπτικής ενεργητικής συμμετοχής, μέσω των καρτών εργασίας, τους βοηθάει να ανακαλύψουν βιωματικά τα είδη της ελεύθερης μίμησης. Πρέπει να μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις γνώσεις που κατέχουν στο μάθημα του υποχρεωτικού πιάνου, για την εκτέλεση διάφορων κομματιών αντιστικτικής υφής, για να συσχετίσουν και να κατανοήσουν το πώς μια μουσική μπορεί να αναπτύσσεται στο χρόνο μέσω της μίμησης μιας αρχικής μελωδίας.

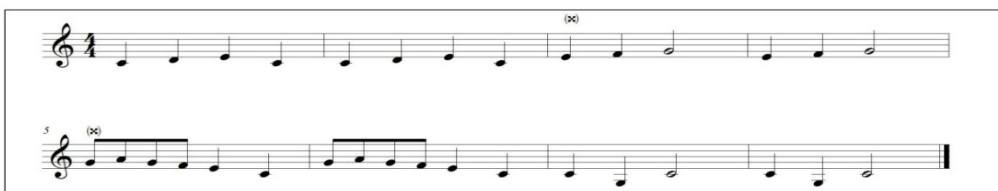
Η αξιολόγηση των παραπάνω μπορεί να γίνει μέσα από το φύλλο εργασίας που προτείνεται, από συζήτηση-εξέταση στην τάξη, από τη συμμετοχή του κάθε μαθητή στο

μάθημα. Αναδεικνύουμε τη “μαθησιακή ταυτότητα” κάθε μαθητή λαμβάνοντας υπόψη τον ατομικό τρόπο και ρυθμό μάθησής του.

Έτσι, ο εκπαιδευτικός μπορεί να συμπληρώσει ρουμπρικές αξιολόγησης για κάθε μαθητή (όπως στην ενότητα 1: Εισαγωγή στη Μορφολογική Ανάλυση. Σχέδιο μαθήματος, κεφάλαιο 4: Εισαγωγή στη μουσική υφή και στην ιστορική της διάσταση), όπου γίνεται έλεγχος της προόδου στους τομείς της απόκτησης γνώσεων και δεξιοτήτων του εκπαιδευόμενου.

#### ΠΡΟΣΘΕΤΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Η μελωδία του “Frère Jacques” βρίσκεται παραλλαγμένη σε ελάσσονα τρόπο στο 3<sup>ο</sup> μέρος της 1<sup>ης</sup> συμφωνίας του G.Mahler:  
<https://en.wikiredia.org/?title=SymphonyNo1%28Mahler%29>
- Τραγούδι “Frère Jacques”:



- Καρτέλες εργασίας με τα διάφορα είδη μίμησης:

Αυστηρός κανόνας

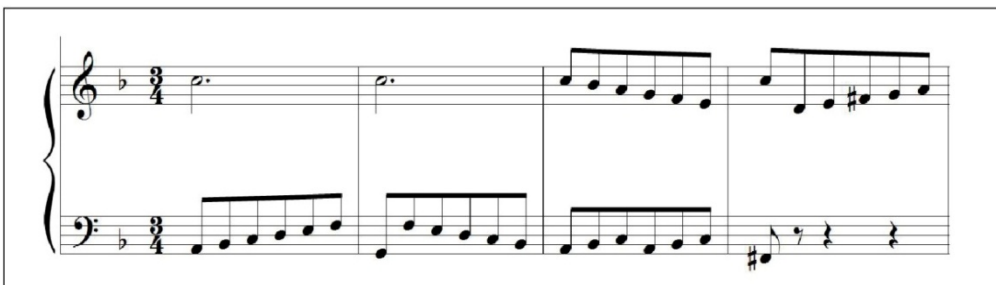


Αντίστροφη μίμηση ή καρκίνος

(“Euridice”, Jiacorpo Peri)



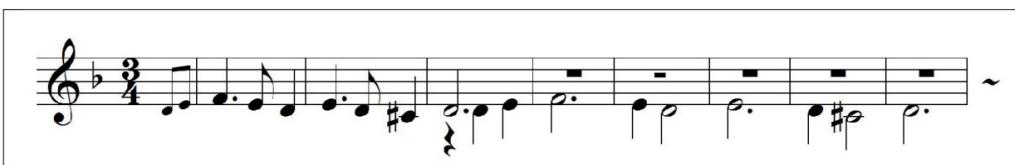
Αντίθετη μίμηση ή καθρέφτης  
(Invention αρ.4., J.S.Bach)



The image shows the first four measures of J.S. Bach's Invention No. 4. The music is in G minor (one flat) and 3/4 time. The right hand (treble clef) starts with a half note G4, followed by a half note F4, and then a quarter note G4. The left hand (bass clef) starts with a quarter note G3, followed by a quarter note A3, and then a quarter note B3. The two parts move in opposite directions, creating a mirror-like effect.

Ρυθμικές μιμήσεις  
(Ιονική Σουίτα, Μάνος Χατζηδάκις)

Μεγένθυση



The image shows a single melodic line in G minor (one flat) and 3/4 time. The melody starts with a quarter note G4, followed by a quarter note A4, and then a quarter note B4. The notes are repeated in a sequence that illustrates the concept of magnification.

Σμίκρυνση



The image shows a single melodic line in G minor (one flat) and 3/4 time. The melody starts with a quarter note G4, followed by a quarter note A4, and then a quarter note B4. The notes are repeated in a sequence that illustrates the concept of minification.

- Michels, Ulrich: *Άτλας της Μουσικής*, τόμος Ι, Νάκας 1994.
- Walton, Charles W.: *Βασικές Μουσικές Φόρμες, Μαθήματα μορφολογίας της μουσικής*, Ν. Τσαφταρίδης (μετ.), Μουσικός Οίκος Σ. & Μ. Νικολαΐδης, Αθήνα 1990.
- Davison, A.T./Apel, W.: *Historical Anthology of Music*, Cambridge 1959.

## **ΕΝΟΤΗΤΑ 4<sup>Η</sup>: ΑΠΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ**

Η 4<sup>η</sup> ενότητα αποτελείται από 2 κεφάλαια, με τα υποκεφάλαιά τους (2 υποκεφάλαια), τα οποία θα διδαχθούν σε τέσσερις (4) διδακτικές ώρες.

### **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1<sup>ο</sup>: Διμερής μορφή. Αρμονική διαφοροποίηση και μοτιβικός παραλληλισμός των δύο τμημάτων.**

**(Διδακτικές ώρες: 01)**

#### **A. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι**

Οι μαθητές θα πρέπει να:

- να κατανοήσουν την έννοια των διμερών μορφών και τη σημασία τους για την οργανική μουσική της εποχής του Μπαρόκ
- να ξεχωρίσουν τα τμήματα της διμερούς μορφής και να εντοπίσουν την αρμονική πορεία της, κυρίως στο τέλος του πρώτου (Α) μέρους, σε άλλη τονικότητα και την επιστροφή της στην αρχική, στο τέλος του δεύτερου (Β) μέρους
- να αναγνωρίσουν το μοτιβικό παραλληλισμό των δύο τμημάτων μέσα στη μορφή

#### **B. Λέξεις – Κλειδιά**

- Διμερή μορφή (Α-Β, ΑΑ-Β, ΑΑ-ΒΒ, Α-ΒΒ)
- Αρμονική διαφοροποίηση
- Μοτιβικός παραλληλισμός

#### **Γ. Διδακτική Μεθοδολογία και Ενδεικτική Πορεία μαθήματος**

Αρχικά, με απλά ακουστικά μουσικά παραδείγματα οι μαθητές γνωρίζουν τη διμερή μορφή. Ο εκπαιδευτικός παραθέτει το βασικό σχεδιάγραμμα της διμερούς μορφής, επισημαίνοντας τονικά, το πέρασμα από το πρώτο (Α) τμήμα της μορφής, στο δεύτερο (Β). Υπογραμμίζεται, ότι τα τμήματα Α και Β «κλείνουν» με τον ίδιο τρόπο. Με διερευνητική συζήτηση της ολομέλειας, αναγνωρίζεται η αρμονική πορεία των τμημάτων και η έννοια της αντίθεσης μεγάλων τμημάτων της μέσα στη φόρμα.

Ακολουθεί η προβολή παραδειγμάτων διμερούς μορφής της εποχής του Μπαρόκ έτσι ώστε να γίνει σύγκριση σε σχέση με το μοτιβικό υλικό, την ισορροπημένη χρήση βηματικής κίνησης της μελωδίας και την αρμονική διαφοροποίηση των τμημάτων Α και Β.

#### **Δ. Δραστηριότητες**

- Ο καθηγητής παίζει στο πιάνο μια απλή μελωδία διμερούς μορφής (το παραδοσιακό «Σαμιώτισσα») ενώ παράλληλα οι μαθητές αναγνωρίζουν το ενάριθμο βάσιμο (συνοδεία), εντοπίζουν τα μοτίβα, τις φράσεις και τις πτώσεις κάθε μέρους του κομματιού.
- Συζήτηση της ολομέλειας πάνω στο σχεδιάγραμμα της διμερούς μορφής

- Οι μαθητές συγκρίνουν και ανακαλύπτουν με την καθοδήγηση του καθηγητή και μέσα από τα μουσικά παραδείγματα τα οποία προβάλλονται σε πίνακα, το ρόλο των μοτίβων που επαναλαμβάνονται στην πορεία της μελωδίας.
- Οι μαθητές χωρίζονται σε μικρές ομάδες και πρέπει να ανατρέξουν στη μουσική φιλολογία για να βρουν ένα απλό κομμάτι, να το αναλύσουν ή να κατασκευάσουν / συνθέσουν ομαδικά ένα παράδειγμα διμερούς μορφής.
- Εναλλακτικά ο εκπαιδευτικός προσφέρει τα μουσικά παραδείγματα στους μαθητές και τους παροτρύνει να τραγουδήσουν χωρισμένοι σε ομάδες.

#### **Ε. Πρόσθετο Διδακτικό υλικό-Βιβλιογραφία**

- Ο εκπαιδευτικός μπορεί να υλοποιήσει την πρώτη δραστηριότητα και μέσω της ακρόασης. Εναλλακτικά προτείνουμε:
  - ✓ G.F.Handel, menuet II, Μουσική των Πυροτεχνημάτων  
[www.pmgjp.org/01in/morfologia.pdf](http://www.pmgjp.org/01in/morfologia.pdf)
  - ✓ J.S Bach, εμβατήριο, από τη συλλογή Anna Magdalena, το οποίο οι μαθητές έχουν ήδη εκτελέσει στο μάθημα του υποχρεωτικού πιάνου.
- Παραδείγματα για τη σύγκριση της διμερούς μορφής μέσα από τον Άτλαντα της Μουσικής (Ulrich Michels, *Ατλας της Μουσικής*, τόμος Ι, Νάκας 1994, σ. 106).
- Hughes, D.G., *A history of European Music*, Νέα Υόρκη, 1974.



## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2<sup>ο</sup>: Πού συναντάται η διμερή μορφή ( έμφαση στα μέρη Σουίτας)

(Διδακτικές ώρες: 01)

### A. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να αντιληφθούν ακουστικά αν ένα μικρής διάρκειας μέρος έχει διμερή μορφή
- να κατανοήσουν ότι η διμερή μορφή αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου έργου, όπως η σουίτα.
- να αναγνωρίσουν την αναλογική παρουσία των δύο τμημάτων της διμερούς μορφής και τη λειτουργία τους μέσα σε αυτή.

### B. Λέξεις – Κλειδιά

- Σουίτα (Suite)- Παρτίτα (Partita)
- Χοροί της σουίτας

### Γ. Διδακτική Μεθοδολογία και Ενδεικτική Πορεία Μαθήματος

Στην αρχή του μαθήματος οι μαθητές ακούν ένα χορό της σουίτας, διμερούς μορφής και με την καθοδήγηση του καθηγητή συζητούν διερευνητικά για τα τμήματα από τα οποία αποτελείται το έργο και τις αρμονικές ακολουθίες του (τέλεια αυθεντική πτώση, μισή πτώση).

Ο εκπαιδευτικός δίνει πληροφοριακό υλικό στους μαθητές για τις εφαρμογές της διμερούς μορφής σε μεγαλύτερες μορφές, όπως η σουίτα. Στη συνέχεια τους μοιράζει ενημερωτικό φύλλο με τους χορούς της σουίτας. Με συζήτηση η ολομέλεια συγκεντρώνει τα στοιχεία που διαφοροποιούν τους χορούς μεταξύ τους (ρυθμική αγωγή, μέτρο, ρυθμικά σχήματα).

Κατόπιν, αφού προσδιοριστεί η ρόλος της Sarabande μέσα στη μορφή της σουίτας, γίνεται ανάλυση του συγκεκριμένου χορού από έργο του J.S.Bach. Ο καθηγητής προβάλλει μέσω διαδικτύου την παρτιτούρα του χορού και με τη βοήθειά του, οι μαθητές εντοπίζουν:

- ✓ τα τμήματα (Α και Β)
- ✓ την αναλογική παρουσία τους μέσα στο έργο, με έμφαση στην μεγάλη διάρκεια του δεύτερου μέρους μέσα στη μορφή
- ✓ τους μοτιβικούς παραλληλισμούς
- ✓ τις αρμονικές διαφοροποιήσεις ανάμεσά τους.

### Δ. Δραστηριότητες

- Ακρόαση της Courante, από τη Γαλλική Σουίτα No.2, BWV 1008, σε ρε ελάσσονα, του J.S.Bach και κατευθυνόμενη συζήτηση για τα βασικά γνωρίσματα της διμερούς μορφής.
- Φύλλο-πίνακας, στο οποίο αναγράφονται οι χοροί της εποχής του Μπαρόκ, οι ρυθμοί τους, τα ρυθμικά σχήματα που τους χαρακτηρίζουν.

- Προβολή βίντεο με τον χορό της sarabande και πληροφορίες για τον ίδιο το χορό.
- Ανάλυση του χορού Sarabande, από την Αγγλική Σουίτα Νο 4, BWV 809, σε φα μείζονα, του J.S.Bach, συζήτηση από την ομάδα των μαθητών και συλλογή στοιχείων για τη σχέση των δύο τμημάτων μεταξύ τους.
- Φύλλο εργασίας από τον καθηγητή με παρτιτούρα από το βιβλίο Anna Magdalena του J.S.Bach για ανάλυση μιας διμερούς μορφής.
- Οι μαθητές χωρισμένοι σε μικρές ομάδες των πέντε, συνθέτουν ένα έργο διμερούς μορφής με τα γνώριμα χαρακτηριστικά της μορφής και καλούνται να εκτελέσουν τη σύνθεση αυτή ή να την ηχογραφήσουν προς ακρόαση του επόμενου μαθήματος.

### **E. Πρόσθετο Διδακτικό Υλικό – Βιβλιογραφία**

- Για την ακρόαση της Courante χρήσιμη ιστοσελίδα:  
[imslp.org/.../French\\_Suite\\_No.2\\_in\\_C\\_minor.\\_BWV813\\_\(Bach.\\_Johann\\_...](https://imslp.org/.../French_Suite_No.2_in_C_minor._BWV813_(Bach._Johann_...)
- Για τον πίνακα με τους χορούς του Μπαρόκ ανατρέξτε στη βιβλιογραφία:  
Ulrich Michels, Ατλας της Μουσικής, τόμος Ι, Νάκας, σ. 156
- Για την προβολή του βίντεο, στην ιστοσελίδα:  
[video baroque dance Sarabande II Giardino Armonico.flv](#)
- Παρτιτούρα της Sarabande, από την Αγγλική Σουίτα Νο 4, BWV 809, σε φα μείζονα, του J.S.Bach, από την ιστοσελίδα:  
[imslp.org/.../English\\_Suite\\_No.4\\_in\\_F\\_major,\\_BWV\\_809\\_\(Bach,\\_Johann...](https://imslp.org/.../English_Suite_No.4_in_F_major,_BWV_809_(Bach,_Johann...)
- Την Αγγλική σουίτα Νο 4, συνέθεσε ο Μπαχ ανάμεσα στο 1715-1720 και αποτελείται από επτά (7) κομμάτια:
  1. Prelude
  2. Allemande
  3. Courante
  4. Sarabande
  5. Menuet I
  6. Menuet II
  7. Gigue
- Η διμερής μορφή χρησιμοποιήθηκε πάρα πολύ την εποχή Μπαρόκ και συγκεκριμένα από τους συνθέτες Bach, Couperen, Rameau, Scarlatti
- Χρήσιμη ιστοσελίδα-βιβλιογραφία για διδακτικό υλικό: πληκτροφόρα και μπαρόκ, με αναφορά στις σουίτες του J.S.Bach:  
[Users.uoa.gr/~foulias/lectf/bach-klavierwerke.htm](https://Users.uoa.gr/~foulias/lectf/bach-klavierwerke.htm)

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3<sup>ο</sup>: Τριμερής μορφή. Αρμονική και μοτιβική διαφοροποίηση των τμημάτων.

(Διδακτικές ώρες: 01)

### Α. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να μπορούν να αντιληφθούν ακουστικά τα τμήματα της τριμερούς μορφής
- να κατανοήσουν την έννοια της τριμερούς μορφής και το ρόλο της την εποχή του κλασικισμού
- να αναγνωρίσουν μέσα στα μεγάλα τμήματα της τριμερούς μορφής, την αντίθεση στην υφή των νέων θεμάτων και της αρμονίας τους

### Β. Λέξεις – Κλειδιά

- Τριμερή μορφή (A-B-A', AA-BA')
- Τμήματα
- Θέματα
- Μοτιβική διαφοροποίηση
- Αρμονική κινητικότητα

### Γ. Διδακτική Μεθοδολογία και Ενδεικτική Πορεία Μαθήματος

Στη διδακτική αυτή ώρα οι μαθητές τραγουδούν (solfège) ένα απλό κομμάτι τριμερούς μορφής. Στη συνέχεια ο καθηγητής προβάλλει σε πίνακα το βασικό σχεδιάγραμμα της τριμερούς μορφής. Ακολουθεί διερευνητική συζήτηση και ο εκπαιδευτικός επισημαίνει:

- ✓ την διαφορά ανάμεσα στα τμήματα και τα θέματα της μορφής
- ✓ τη σημασία της τριμερούς μορφής για την οργανική μουσική της κλασικής περιόδου
- ✓ τη μοτιβική διαφορά-υφή των θεμάτων στα τμήματα της μορφής και την πιθανή αρμονική αλληλουχία

Γίνεται ακρόαση ενός χαρακτηριστικού έργου της τριμερούς μορφής. Ο εκπαιδευτικός μοιράζει φύλλο εργασίας στους μαθητές για τη συλλογή των βασικών χαρακτηριστικών του κομματιού.

Χωρίζονται σε δύο ομάδες έτσι ώστε η πρώτη ομάδα να εντοπίσει στοιχεία από την αρμονική πορεία των τμημάτων του έργου, ενώ η δεύτερη συγκεντρώνει παρατηρήσεις για τη μοτιβική διαφοροποίηση των θεμάτων μέσα σε αυτά.

Στο τέλος, οι ομάδες παρουσιάζουν τα συμπεράσματά τους στην ολομέλεια και πραγματοποιείται ξανά ακρόαση του ίδιου έργου.

### Δ. Δραστηριότητες

- Τραγούδι (*Solfège*) της Musette του J.S.Bach, από την ολομέλεια

- Συζήτηση των μαθητών για τη βασική τριμερή μορφή
- Χωρισμός ομάδων και φύλλο εργασίας για ανάλυση από το έργο R.Schumann, Kinderzenen, op.15 No.1
- Παρουσίαση των παρατηρήσεων της ανάλυσης από το φύλλο εργασίας και συζήτηση κατανόησης της τριμερούς μορφή

#### **Ε. Πρόσθετο Διδακτικό Υλικό – Βιβλιογραφία**

- Solfège της Musette από το βιβλίο Anna Magdalena του J.S.Bach, το οποίο έχουν οι μαθητές από το μάθημά τους στο υποχρεωτικό πιάνο
- Σχεδιαγράμματα για την τριμερή μορφή από τον Άτλαντα της Μουσικής (Ulrich Michels, Άτλας της Μουσικής, τόμος Ι, Νάκας, σ. 109).
- Παραδείγματα και σχεδιάγραμμα τριμερούς μορφής:  
ekpedftikos.com/assets/.../mousekes\_ennoies.doc
- Παρτιτούρα για ανάλυση: R.Schumann, Kinderzenen, op.15 No.1:  
[http://imslp.org/wiki/Kinderszenen,\\_Op.15\\_%28Schumann,\\_Robert%29](http://imslp.org/wiki/Kinderszenen,_Op.15_%28Schumann,_Robert%29)
- Εναλλακτικά κομμάτια για ανάλυση: «Τραγούδια χωρίς λόγια» του Φ. Μέντελσον. Συλλογή 48 τραγουδιών, κομμάτια για πιάνο. F. Mendelssohn, Lied ohne worte, op.19. Παρτιτούρα: <http://burrito.whatbox.ca:15263/imginks/lnks/using/6/64/IMSLPO2097-BWVO803.pdf>

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4<sup>ο</sup>: Πού συναντάται η τριμερής μορφή

(Μινουέτο, Σκέρτσο, ρομαντικό κομμάτι χαρακτήρα για πιάνο, κτλ.)

(Διδακτικές ώρες: 01)

### Α. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι

Οι μαθητές θα πρέπει:

- Να μπορούν να ξεχωρίσουν ακουστικά τη τριμερή μορφή
- να κατανοήσουν ότι η τριμερή μορφή εκτός από αυτοτελή μορφή (μινουέτο, σκέρτσο, ρομαντικό κομμάτι χαρακτήρα) αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου έργου, όπως σονάτα, συμφωνία, κ.ά.
- να συγκρίνουν τις δύο απλές (διμερή, τριμερή) μορφές μεταξύ τους

### Β. Λέξεις –κλειδιά

- Μινουέτο (minuetto)
  - Σκέρτσο (scherzo)
- Κομμάτι χαρακτήρα
- Σονάτα

### Γ. Διδακτική Μεθοδολογία και Ενδεικτική Πορεία Μαθήματος

Οι μαθητές ακούν ένα μινουέτο, καθοδηγούμενοι από το χάρτη-ακρόασης που έχει αναρτήσει ο καθηγητής. Κατά τη διάρκεια της ακρόασης προσπαθούν να επισημάνουν τα τμήματα και τα θέματα της μορφής. Ακολουθεί διερευνητική συζήτηση με κατευθύνσεις από τον εκπαιδευτικό για τις συνθέσεις, μινουέτο και σκέρτσο και το ρόλο τους σε μεγαλύτερα έργα, με παράλληλη ακρόαση αντιπροσωπευτικών ηχητικών παραδειγμάτων.

Ο καθηγητής πληροφορεί τους μαθητές για το κομμάτι χαρακτήρα τονίζοντας τις συνθέσεις οι οποίες μορφολογικά εντάσσονται σε αυτό (φαντασία, μπαλάντα, capriccio, νυχτερινό, ραψωδία κλπ.).

Στο τέλος του μαθήματος με ερωτήσεις από τον καθηγητή ανακαλείται η προγενέστερη γνώση των μαθητών σχετικά με τις δύο απλές μορφές (διμερής, τριμερής).

### Δ. Δραστηριότητες

- Ακρόαση του μινουέτο με τρίο του Μότσαρτ, από τη Μικρή νυχτερινή μουσική με παράλληλη παρακολούθηση των μαθητών από χάρτη ακρόασης
- Εντοπισμός των κυριότερων χαρακτηριστικών της μορφής και κατασκευή σχεδιαγράμματος σε φύλλο εργασίας από τους μαθητές.
- Κατευθυνόμενη συζήτηση για τις διαφορές μινουέτο και σκέρτσο.
- Οι μαθητές καλούνται να βρουν διάφορα κομμάτια χαρακτήρα, να ηχογραφήσουν ένα από αυτά και να ανακαλύψουν στοιχεία της μορφής του καταγράφοντάς τα σε φύλλο εργασίας

- Οι μαθητές ανακαλούν τις γνώσεις τους από ολόκληρη την ενότητα, «Απλές Μορφές» και με τα ήδη δοσμένα σχεδιαγράμματα των μορφών συγκρίνουν και συζητούν τα χαρακτηριστικά και τις διαφορές τους
- Με ενεργητική ακρόαση παραδειγμάτων διμερών και τριμερών μορφών καλούνται οι μαθητές να εκτελέσουν κομμάτια των ίδιων μορφών από το ρεπερτόριό τους
- Εναλλακτικά μπορούν να παρακολουθήσουν συναυλία της ορχήστρας του σχολείου, αν αυτό είναι εφικτό.

#### **Ε. Πρόσθετο Διδακτικό Υλικό – Βιβλιογραφία**

- Ακρόαση: W.A.Mozart, “A little night music”, K.525 μέσα από την ιστοσελίδα: [www.youtube.com/watvh?v=FVTXIRxVdEY](http://www.youtube.com/watvh?v=FVTXIRxVdEY) και χάρτης ακρόασης κατασκευασμένος από τον καθηγητή μέσα από το: Ulrich Michels, Άτλας της Μουσικής, τόμος Ι, Νάκας, σελ. 145.
- Πληροφορίες για μινουέτο και σκέρτσο από: <http://el.wikipedia.org/wiki/Μενουέτο> και από το βιβλίο: Ι.Βαλέτ, Μορφολογία και ανάλυση, σελ.113-119
- Κομμάτι χαρακτήρα από: Ulrich Michels, Άτλας της Μουσικής, τόμος Ι, Νάκας, σ. 121 και από την ιστοσελίδα: [Melodisia.mmb.org/Dictionary/?c=-2&letter=K](http://Melodisia.mmb.org/Dictionary/?c=-2&letter=K)
- Εναλλακτική πρώτη ακρόαση στο μάθημα, μινουέτο και τρίο: F.J. Haydn: Σονάτα για πιάνο No 4 σε Ντο μείζονα, Minuet και Trio
- Πρόσθετο υλικό για τη σύγκριση των δύο Απλών μορφών: Κατά την Κλασική περίοδο, τα δύο αρχικά δομικά μοντέλα AB και ABA, που ονομάζουμε διμερή και τριμερή μορφή, έχουν την ιστορική τους βάση στους οργανικούς χορούς του 17<sup>ου</sup> και 18<sup>ου</sup> αιώνα και αναπτύχθηκαν μέσω της ισομετρικής και ιεραρχικής φραστικής δομής (μοτίβο-φράση-περίοδος, κλπ.) και των τριών βασικών διαδικασιών δομικής μορφοποίησης: της επανάληψης (AA), της αντίθεσης (AB) και της παραλλαγής (AA'). Οι διαδικασίες αυτές που σταδιακά εξελίχθηκαν στις έννοιες της διαδοχής ενοτήτων και της ανάπτυξης, έδωσαν τη δυνατότητα στους θεωρητικούς της μουσικής, να διατυπώσουν ευρύτερα δομικά μοντέλα, όπως η φόρμα σονάτα (ABA), ως εξέλιξη της διμερούς μορφής καθώς και η φόρμα του ροντό.

## **ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ**

### **ΕΝΟΤΗΤΑ 4<sup>η</sup>: ΑΠΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ**

#### **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1<sup>ο</sup>: Διμερής μορφή. Αρμονική διαφοροποίηση και μοτιβικός παραλληλισμός των δύο τμημάτων**

##### **ΣΚΟΠΟΣ**

Οι μαθητές να γνωρίσουν τη διμερή μορφή, μέσα από τη μελέτη της ενότητας Απλές μορφές. Να αντιληφθούν την αρμονική διαφοροποίηση και τον μοτιβικό παραλληλισμό των τμημάτων της μορφής.

##### **ΣΤΟΧΟΙ**

###### Γνώσεις και δεξιότητες

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να κατανοήσουν την έννοια της διμερούς μορφής και τη σημασία της για την οργανική μουσική της εποχής του Μπαρόκ
- να ξεχωρίσουν τα τμήματα της διμερούς μορφής και να εντοπίσουν την αρμονική πορεία της, κυρίως στο τέλος του πρώτου (Α) μέρους, σε άλλη τονικότητα και την επιστροφή της στην αρχική, στο τέλος του δεύτερου (Β) μέρους
- να αναγνωρίσουν το μοτιβικό παραλληλισμό των δύο τμημάτων μέσα στη μορφή
- να διακρίνουν τόσο ακουστικά, όσο και μέσα σε μία παρτιτούρα ένα κομμάτι διμερούς μορφής

###### Παιδαγωγικοί στόχοι

- Ανάπτυξη συνεργασίας και ομαδικότητας, ενεργητική συμμετοχή.

##### **ΔΙΑΡΚΕΙΑ**

1 διδακτική ώρα

##### **ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ**

Σύνδεση με το μάθημα: Αρμονία της Μουσικής

##### **ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ**

Ενεργητική μουσική ακρόαση, κατευθυνόμενος διάλογος, ομαδική συνεργατικότητα, αξιοποίηση τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας

## ΜΕΣΑ – ΥΛΙΚΑ

- Παρτιτούρες
- σχεδιαγράμματα
- Πιάνο
- Η/Υ με σύνδεση στο διαδίκτυο, βιντεοπροβολέας

## ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ- ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΙΑΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

### A. Εισαγωγή ( 10 λεπτά)

Γίνεται ανάκληση των προηγούμενων γνώσεων των μαθητών για την ομοφωνική υφή μιας σύνθεσης και από τη δεύτερη ενότητα για τις θεματικές ομάδες (κεφάλαιο 2.5.)

### B. Διδακτική επεξεργασία (30 λεπτά)

Δραστηριότητα 1<sup>η</sup> : Ενεργητική μουσική ακρόαση. Οι μαθητές ακούν από το πιάνο που παίζει ο καθηγητής το γνωστό παραδοσιακό τραγούδι «Σαμιώτισσα». Ο καθηγητής παίζει το κομμάτι αρκετές φορές, έτσι ώστε να δώσει τη δυνατότητα στους μαθητές να παρατηρήσουν τα δύο τμήματα της μορφής (το κομμάτι χωρίζεται σε δύο ισομήκη τμήματα A και B, «συμμετρική» διμερή μορφή). Ακόμα, να αναγνωρίσουν την απλή συνοδεία, τα ρυθμικά και μελωδικά μοτίβα των τμημάτων, τις πτώσεις σε κάθε μέρος του κομματιού από την παρτιτούρα: [ochiamusicparts.blogspot.com/2013/10/blog-post.html](http://ochiamusicparts.blogspot.com/2013/10/blog-post.html)

Δραστηριότητα 2<sup>η</sup>: Κατευθυνόμενος διάλογος. Η ολομέλεια με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού συζητά για το βασικό σχεδιάγραμμα της διμερούς μορφής:

II:	A	:II	II:	B	:II
I		V	V		I

Δίνεται πληροφοριακό υλικό για τα μετατροπικά σχήματα που χρησιμοποιούνται σε μια διμερή μορφή, τα οποία είναι σχεδόν τυποποιημένα: [ΤΑΠ]= Τέλεια αυθεντική πτώση και [ΜΠ]= Μισή (ημιτελής) πτώση

Μείζων τρόπος:

II:	A	:II	II:	B	:II
II: I/ντο +...	V/σολ+ [ΤΑΠ]	:II	II:VI/λα-.....	I/ντο+[ΤΑΠ]	:II
II: I/ντο + ...	V/σολ+ [ΤΑΠ ή ΜΠ]	:II	II:II/ρε-	I/ντο+[ΤΑΠ]	:II
II: I/ντο+ ....	V/σολ+ [ΤΑΠ ή ΜΠ]	:II	II: IV/ φα+	I/ντο+[ΤΑΠ]	:II

Ελάσσων τρόπος:

II:	A	:II	II:	B	:II
II: I/ντο-...	III/μυβ+ [ΤΑΠ]	:II	II:V / σολ- ...	I/ντο- [ΤΑΠ]	:II



II: I/ντο-...	V/σολ- [ΤΑΠ] :II	II:IV/φα-...	I/ντο- [ΤΑΠ] :II
II: I/ντο-...	V/σολ- [ΜΠ] :II	II:IV/φα-...	I/ντο- [ΤΑΠ] :II
II: I/ντο-...	V/σολ- [ΤΑΠ] :II	II:III/μib+... ..	I/ντο- [ΤΑΠ] :II
II: I/ντο-...	I-ντο- [ΜΠ] :II	II:III/μib+... ..	I/ντο- [ΤΑΠ] :II

Οι μαθητές μέσα από διερευνητική συζήτηση παρατηρούν όλες οι γειτονικές τονικότητες που μπορούν να χρησιμοποιηθούν και την αντίθεση ανάμεσα στο Α και Β, η οποία δεν επιτυγχάνεται θεματικά, αλλά τονικά.

Δραστηριότητα 3<sup>η</sup>: Ομαδοσυνεργατικά οι μαθητές πρέπει να ανατρέξουν στις προγενέστερες μουσικές τους γνώσεις, κυρίως στο βιβλίο για πιάνο Anna Magdalena του J.S.Bach και να βρουν ως παράδειγμα ένα κομμάτι διμερούς μορφής, έτσι ώστε να το αναλύσουν. Εναλλακτικά, έχουν τη δυνατότητα να συνθέσουν ένα μικρό έργο της ίδιας μορφής.

### Γ. Κλείσιμο (5 λεπτά)

Ανακεφαλαίωση της νέας γνώσης με ερωτήσεις από τον καθηγητή, βασισμένες στα σχεδιαγράμματα της διμερούς μορφής

### ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ

Μελέτη σχεδιαγραμμάτων της διμερούς μορφής από τους μαθητές και συγκράτηση των λέξεων-κλειδιά του κεφαλαίου.

### ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Ο εκπαιδευτικός ελέγχει εάν οι μαθητές έχουν κατακτήσει τη νέα γνώση, δηλαδή αν έχουν ξεχωρίσει ακουστικά τη διμερή μορφή και τα δύο τμήματα (ΑΒ) που την αποτελούν. Αν αναγνωρίζουν το μοτιβικό παραλληλισμό των δύο τμημάτων (τα ρυθμικά και μελωδικά μοτίβα) καθώς και την απλή αρμονική πορεία των τμημάτων της διμερούς μορφής. Αξιολογεί τις δυνατότητες των μαθητών να χρησιμοποιήσουν τις γνώσεις που κατέχουν από το μάθημα της Αρμονίας της μουσικής και κυρίως αν αναγνωρίζουν τις πτώσεις στο τέλος του πρώτου τμήματος, αλλά και στο τέλος του κομματιού (τέλος δευτέρου τμήματος).

Η αξιολόγηση της νέας γνώσης μπορεί να γίνει μέσα από την ανάλυση μιας διμερούς μορφής όπου ο εκπαιδευτικός δημιουργεί μια κουλτούρα κριτικής σκέψης, έρευνας και προβληματισμού. Κάνει ερωτήσεις “ανοιχτού τύπου” έτσι ώστε όλες οι απαντήσεις να προκαλούν την περιέργεια των μαθητών και την επιθυμία να ανακαλύπτουν, να συλλογίζονται αλλά και να κρίνουν. Έτσι, εκτός από την κατανόηση και τη γνώση της διμερούς μορφής αξιολογείται η συνθετική ικανότητα και η κριτική σκέψη των μαθητών.

Για τον τρόπο της αξιολόγησης, ο οποίος πρέπει να χαρακτηρίζεται από αντικειμενικότητα, εγκυρότητα και αξιοπιστία ο εκπαιδευτικός μπορεί να κατασκευάσει ρουμπρίκες αξιολόγησης (όπως στην ενότητα 1: Εισαγωγή στη Μορφολογική Ανάλυση).

Σχέδιο μαθήματος, κεφάλαιο 4: Εισαγωγή στη μουσική υφή και στην ιστορική της διάσταση).

#### ΠΡΟΣΘΕΤΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- “Με τον όρο «απλές μορφές», δηλώνουμε ότι κάθε τμήμα μιας τέτοιας μορφής δε μπορεί να χωριστεί περαιτέρω σε μείζονος σημασίας τμήματα, ενώ κάθε τμήμα της τμηματικής μορφής μπορεί. Η διμερής μορφή είναι η πιο παλιά, η πιο χρησιμοποιημένη και πιο σημαντική μουσική φόρμα. Αποτελείται από δύο μέρη Α και Β, τα οποία μπορεί να επαναλαμβάνονται (Α-Α-Β ή Α-Β-Β ή Α-Α-Β-Β), δίνοντας παραλλαγές στη μουσική σύνθεση. Έργα φωνητικής μουσική, για πληκτροφόρο, έγχορδο, μουσικής δωματίου, ακόμα και ορχηστρικά υιοθετούν αυτή τη μορφή. Μαζί με τη μονομερή και την τριμερή συγκαταλέγονται στις «απλές τμηματικές μορφές».”

“Χαρακτηριστικό της μουσικής Μπαρόκ είναι ότι η μουσική συνέπεια και συνάφεια των κομματιών δεν εξαρτάται από τη μελωδία ή τη θεματική επανάληψη (κλασικισμός). Η φύση της μουσικής Μπαρόκ είναι μοτιβική. Τα μοτίβα συνδυάζονται και εξελίσσονται με έναν “γραμμικό” τρόπο, δημιουργώντας μια καλά καθορισμένη υφή, η οποία δίνει ενότητα στο σύνολο. Σε μια τονική σύνθεση η αναχώρηση από την αρχική τονικότητα δημιουργεί στον ακροατή το αίσθημα της αντίθεσης και της έντασης. Η επιστροφή στην αρχική τονικότητα δημιουργεί ενότητα, χαλάρωση και σταθερότητα.”

OUSELEY Frederick Arthur Core (1825-1889), *Musical Form General Composition* (1886)

- Michels, Ulrich: *Άτλας της Μουσικής*, τόμος Ι, Νάκας 1994.
- Davison, A.T./Apel, W.: *Historical Anthology of Music*, Cambridge 1959
- Walton, Charles W.: *Βασικές Μουσικές Φόρμες, Μαθήματα μορφολογίας της μουσικής*, Ν. Τσαφταρίδης (μετ.), Μουσικός Οίκος Σ. & Μ. Νικολαΐδης, Αθήνα 1990.

## ΕΝΟΤΗΤΑ 5<sup>Η</sup>: ΚΥΚΛΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

Η 5<sup>η</sup> ενότητα αποτελείται από 2 κεφάλαια, τα οποία θα διδαχθούν σε τρεις (3) διδακτικές ώρες.

### Κεφάλαιο 1<sup>ο</sup> : Μορφή ροντό (ΑΒΑΓΑ...). Αρμονική και θεματική διαφοροποίηση των couplets από το refrain. Πού συναντάται η μορφή

(Διδακτικές ώρες: 01)

#### Α. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να γνωρίσουν ακουστικά και μορφολογικά τη μορφή ροντό
- να συνδέσουν την έννοια του κύκλου με την τριμερή μορφή
- να κατανοήσουν την επέκταση της ίδιας ιδέας (Α) της μακροδομικής επανάληψης στη μορφή ροντό
- να κατανοήσουν την έννοια της επανάληψης και της αντίθεσης μεγάλων τμημάτων στη μορφή ροντό, αλλά και το ρόλο της σε μεγαλύτερες μορφές.

#### Β. Λέξεις – Κλειδιά

- Ροντό (Rondo) και Ροντώ (Rondeau)
- Refrain (Α)
- Couplets (Β, Γ, Δ...)

#### Γ. Διδακτική Μεθοδολογία και Ενδεικτική Πορεία Μαθήματος

Οι μαθητές ακούν ένα κομμάτι σε καθαρή απλή μορφή ροντό. Ακολουθεί βασικό σχεδιάγραμμα της μορφής ροντό και διερευνητική συζήτηση της ολομέλειας πάνω σε αυτό. Με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού εντοπίζονται:

- ✓ η σχέση της τριμερούς μορφής με το ροντό (sonata rondo)
- ✓ τα τμήματα της μορφής, καθώς και ο ρόλος τους μέσα σε αυτή (θεματική διαφοροποίηση των τμημάτων, συνοδεία, χαρακτήρας)
- ✓ οι διαφορές ανάμεσα στην οργανική μορφή ροντό και στο φωνητικό ροντό

Ο καθηγητής τοποθετεί το ροντό μέσα στην κλασική εποχή μέσω ακρόασης του τελευταίου μέρους σονάτας του Haydn και προσδιορίζει την έννοια της μακροδομικής επανάληψης (refrain) μέσα στο ροντό, καθώς και το ρόλο των ενδιάμεσων επεισοδίων (couplets). Επίσης, επισημαίνει σε ποιες ευρύτερες μορφές συναντάται το ροντό (σονάτα, συμφωνία, κοντσέρτο κλπ.)

#### Δ. Δραστηριότητες

- ενεργητική ακρόαση του κομματιού «Βιεννέζικο μουσικό ρολόι» του Z. Kodaly

- κατευθυνόμενος διάλογος πάνω στο σχεδιάγραμμα της μορφής ροντό και σονάτα-ροντό, εντοπισμός των βασικών χαρακτηριστικών της μορφής
- αναλυτική συζήτηση, παράλληλα με ακρόαση του γ' μέρους της σονάτας για πιάνο, Νο 37, σε ρε μείζονα του J.Haydn

#### Ε. Πρόσθετο Διδακτικό Υλικό – Βιβλιογραφία

- Ιστοσελίδες για ακρόαση:
  - ✓ Z.Kodaly Harry Janos Suite, το β' μέρος Βιεννέζικο μουσικό ρολόι (Viennese Musical Clock):  
[ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.../index4\\_4.html](http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.../index4_4.html)  
[www.youtube.com/watch?v=R0ws0tATJLg](http://www.youtube.com/watch?v=R0ws0tATJLg)
  - ✓ Haydn σονάτα για πιάνο: [www.youtube.com/watch?v=TrCvvvHvZqA](http://www.youtube.com/watch?v=TrCvvvHvZqA)
- Πληροφορίες για μορφή ροντό: [www.britannica.com/art/rondo](http://www.britannica.com/art/rondo)
- Βιβλιογραφία: Kennedy, M.: *The Oxford Dictionary of Music* (1985)
- Σχεδιάγραμμα σονάτα-ροντό:

ΑΒΑ	Γ	ΑΒΑ	coda
ΕΚΘΕΣΗ Θέμα Α (I) Γέφυρα Θέμα Β (V) ή σχετική Θέμα Α	ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ κεντρικό μέρος θέμα Γ (σε νέα τονικότητα και με επεξεργασία παλαιών ή νέων στοιχείων	ΕΠΑΝΕΚΘΕΣΗ Ανακεφαλαίωση Θέμα Α (I) Γέφυρα τροποποιημένη Θέμα Β (I) Θέμα Α	

- Παράδειγμα για σονάτα-ροντό: Παθητική Σονάτα, έργο 13 L.v.Beethoven

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2<sup>ο</sup>: Τραγούδι. Απλή στροφική μορφή (AAA...).

### Σύνθετη στροφική δομή (ABAB...).

### Κύκλος τραγουδιών

(Διδακτικές ώρες: 01)

#### A. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να μπορούν σε ένα τραγούδι να εντοπίσουν ακουστικά και πάνω στην παρτιτούρα, τα couplets και την επανάληψη του refrain
- να κατανοήσουν τη σχέση της μουσικής και της ποιητικής δομής στα απλά και σύνθετα στροφικά τραγούδια. Να γίνει γνωριμία με την ελεύθερη μορφή τραγουδιού
- να γνωρίσουν τους κύκλους τραγουδιών

#### B. Λέξεις – Κλειδιά

- Στροφική μορφή: απλή (AAA...), σύνθετη (ABAB...), ελεύθερη μορφή
- Κύκλοι τραγουδιών

#### Γ. Διδακτική Μεθοδολογία και Ενδεικτική Πορεία Μαθήματος

Στην αρχή πραγματοποιείται ακρόαση γνωστών στροφικών τραγουδιών. Σε φύλλο εργασίας οι μαθητές κατασκευάζουν για κάθε τραγούδι σχεδιάγραμμα με τα τμήματα της μορφής, καθώς και άλλα στοιχεία του τραγουδιού που γνωρίζουν (τίτλος του τραγουδιού, συνθέτης, λόγια από το τραγούδι, τονικότητα, ρυθμό).

Ακολουθεί συζήτηση για τη σχέση της ποίησης με τη μουσική επένδυση στα απλά και σύνθετα στροφικά τραγούδια. Ο καθηγητής μπορεί να προσεγγίσει διαθεματικά μέσα από την ποίηση (μάθημα λογοτεχνίας) αυτό το γνωστικό αντικείμενο. Παράλληλα, είναι σημαντικό, να τονίσει τις διαφορές ανάμεσα στα στροφικά τραγούδια (απλά, σύνθετα), αλλά και την ελεύθερη μορφή τραγουδιού, η οποία ακολουθεί νοηματικά το στίχο, αλλάζοντας συνεχώς τα μουσικά μέσα.

Στη συνέχεια του μαθήματος, πραγματοποιείται ακρόαση τραγουδιού, από κύκλο τραγουδιών του Schubert και ο εκπαιδευτικός ενημερώνει τους μαθητές για τους κύκλους τραγουδιών.

#### Δ. Δραστηριότητες

- Ακρόαση των τραγουδιών «Η τρυγόνα» δημοτικό ποντιακό τραγούδι, «Σαν τον Καραγκιόζη» του Δ. Σαββόπουλου και «Μάνα πάω στα καράβια» του Θ. Μικρούτσικου, αντίστοιχα δείγματα απλής, σύνθετης στροφικής μορφής, αλλά και ελεύθερης μορφής.
- Συμπλήρωση φύλλου εργασίας από τους μαθητές με σκοπό την κατανόηση των βασικών γνωρισμάτων των τραγουδιών
- Διερευνητική συζήτηση της ολομέλειας για τις μορφές των τραγουδιών. Παράλληλα, μελοποίηση ενός ποιήματος διδαγμένου στο μάθημα της λογοτεχνίας, κατά ομάδες και εκτέλεσή του στο πιάνο ή σε άλλο μουσικό όργανο

- Ακρόαση από το κύκλο τραγουδιών «Η ωραία μωλωνού» (Liederzyklus die schöne müllerin) op.25 του F. Schubert.

#### **Ε. Πρόσθετο Διδακτικό Υλικό – Βιβλιογραφία**

- Ο κύκλος τραγουδιών είναι μία σειρά αφηγηματικών επεισοδίων γύρω από ένα κοινό θέμα.  
 Ιστοσελίδες – βίντεο για ακροάσεις πρώτης δραστηριότητας:  
 Απλή στροφική μορφή «Η τρυγόνα»: [www.youtube.com/watch?v=Qnq1Nq9Zfkc](http://www.youtube.com/watch?v=Qnq1Nq9Zfkc)  
 Σύνθετη στροφική μορφή «Σαν τον Καραγκιόζη»:  
[www.youtube.com/watch?v=lcZO5xYoiw](http://www.youtube.com/watch?v=lcZO5xYoiw)  
 Ελεύθερη μορφή τραγουδιού από το έργο του Θ. Μικρούτσικου σε ποίηση Κ. Καββαδία  
 Οι επτά νάνοι στο s/s Cyrenia (Μάνα πάω στα καράβια):  
[www.youtube.com/watch?v=eRJQWzQppIU](http://www.youtube.com/watch?v=eRJQWzQppIU)
- Ιστοσελίδα – βίντεο για ακρόαση του κύκλου τραγουδιών του Schubert «Ο οδοιπόρος»:  
[www.youtube.com/watch?v=yQI7vGTg2b8&feature=related](http://www.youtube.com/watch?v=yQI7vGTg2b8&feature=related)
- Επιπρόσθετα: Στροφικά τραγούδια είναι τα τραγούδια στα οποία εναλλάσσονται στροφές με την ίδια μουσική, αλλά διαφορετικά λόγια. Τα είδη των τραγουδιών είναι κυρίως αφηγηματικά (μπαλάντα, επικό τραγούδι, ερωτικό τραγούδι) και τελετουργικά (θρησκευτικό, του κύκλου της ζωής, του κύκλου του έτους, της δουλειάς)

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3<sup>ο</sup>: Το τραγούδι στην ελληνική και στην ευρωπαϊκή μουσική παράδοση.

(Διδακτικές ώρες: 01)

### A. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να κατανοήσουν το στροφικό τραγούδι ως ένα συνδυαστικό κρίκο ανάμεσα σε μουσικές διαφορετικές παραδόσεις (π.χ. τη λόγια ευρωπαϊκή, τις λαϊκές ευρωπαϊκές παραδόσεις, τις ελληνικές μουσικές παραδόσεις – δημοτικό, ρεμπέτικο, λαϊκό, την Jazz, τη rock, κτλ.)

### B. Λέξεις – Κλειδιά

- Στροφικό τραγούδι:
  - ✓ στην λόγια ευρωπαϊκή μουσική
  - ✓ στην παραδοσιακή μουσική
  - ✓ στην ελληνική παραδοσιακή μουσική
  - ✓ στην Jazz
  - ✓ στη Rock...

### Γ. Διδακτική Μεθοδολογία και Ενδεικτική Πορεία Μαθήματος

Με βάση τους στόχους του κεφαλαίου, η διαδικασία του μαθήματος ακολουθεί την πορεία μιας σειράς από ακροάσεις τραγουδιών διαφόρων εποχών, χωρών, τάσεων και στυλ. Ακολουθεί διερευνητική συζήτηση, μετά από κάθε άκουσμα τραγουδιού, όπου η ολομέλεια σε φύλλο εργασίας συγκεντρώνει χαρακτηριστικά στοιχεία για το καθένα. Τέλος, αφού παρουσιάσουν τα συμπεράσματά τους, συγκρίνουν τα τραγούδια μεταξύ τους.

### Δ. Δραστηριότητες

- Ακροάσεις και βίντεο χαρακτηριστικών τραγουδιών και συμπλήρωση φύλλο εργασίας

#### Εναλλακτικές προτάσεις:

- οι μαθητές εκτελούν γνωστά τους τραγούδια με τη συνοδεία των μουσικών τους οργάνων. Ακολουθεί ομαδική συζήτηση μετά το άκουσμα κάθε τραγουδιού
- ο καθηγητής παίζει στο πιάνο αντιπροσωπευτικά τραγούδια με βάση τη θεματική ενότητα και οι μαθητές τραγουδούν. Ακολουθεί ομαδική συζήτηση μετά το άκουσμα κάθε τραγουδιού
- διοργανώνεται μουσικό παιχνίδι όπου οι μαθητές χωρισμένοι σε δύο ομάδες, συμμετέχουν με διαφορετικούς ρόλους. Μία ομάδα αναλαμβάνει την εκτέλεση των τραγουδιών, ενώ η δεύτερη συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά στοιχεία του καθενός από αυτά. Ακολουθεί ομαδική συζήτηση μετά το άκουσμα κάθε τραγουδιού.

### E. Πρόσθετο Διδακτικό Υλικό – Βιβλιογραφία

- Τραγούδια λόγια δυτικής μουσικής:
    - “Tallis’s Canon” – Κανόνας του Τάλις (Th. Tallis)
    - “Now is the month of majiny” – Ο Μάης (Th. Marley. Αγγλία 1557-1602)
    - “Aria of Papageno” – Άρια του Παραγκένο (W.A.Mozart)
    - “Wiegenlied” – Νανούρισμα (J.Brahms)
    - “Chez le docteur” - Στο γιατρό (Eric Satie)
  - Παραδοσιακά τραγούδια απ’όλο τον κόσμο:
    - “I’ll tell me ma” - Στη μαμά μου θα το πω (παραδοσιακό Ιρλανδίας)
    - “Ndrezzata” – Ψηλά στον Αη Νικόλα (παραδοσιακό Ιταλίας)
    - “Στρίνα” (παραδοσιακό Κ. Ιταλίας – Ελληνόφωνα Χωριά)
    - “La bamba” (παραδοσιακό Μεξικού)
  - Rock: “I got rhythm” – Έχω ρυθμό (G.Gerswin – από το έργο “Girl Crazy”)
  - Pop: “Yellow submarine” – Το κίτρινο υποβρύχιο (J. Lennon, P. McCartney)
  - Δημοτικό τραγούδι:
    - «Η περπερούνα» (παραδοσιακό Αιανής Κοζάνης). Απλό στροφικό τραγούδι (AAA).
    - «Το θαλασάκι» (παραδοσιακό Δωδεκανήσων /Καλύμνου). Σύνθετο στροφικό τραγούδι (AABB).
    - «Το λουλουδάκι του μπαξέ» (παραδοσιακό Κυκλάδων/Νάξος). Σύνθετο στροφικό τραγούδι (AB).
  - Καντάδες και παλαιότερα ελαφρά τραγούδια: «Λαλούν τ’ αηδόνια» (Δ. Λαυράγκα)
  - Εντεχνα ελληνικά τραγούδια: «Της δικαιοσύνης ήλιε νοητέ» Μ.Θεοδωράκη
- Οι παρτιτούρες όλων των παραπάνω κομματιών υπάρχουν στο:
- [www.pi-schools.gr/books/dimotiko/.../s\\_1\\_200.pdf](http://www.pi-schools.gr/books/dimotiko/.../s_1_200.pdf)
- Παρτιτούρες παραδοσιακών τραγουδιών: [www.paradosiakipartitura.gr](http://www.paradosiakipartitura.gr)
  - Ρεμπέτικο τραγούδι: «Φραγκοσυριανή» (Μ. Βαμβακάρης)



## **ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ**

### **ΕΝΟΤΗΤΑ 5<sup>η</sup>: ΚΥΚΛΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ**

#### **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1<sup>ο</sup>: Μορφή ροντό (ΑΒΑΓΑ...)**

**Αρμονική και θεματική διαφοροποίηση των couplets από το refrain**

**Πού συναντάται η μορφή**

#### **ΣΚΟΠΟΣ**

Οι μαθητές να γνωρίσουν τη μορφή ροντό ως ανεξάρτητη μορφή, αλλά και ως μέρος μιας πολυμερούς μορφής. Να αντιληφθούν την αρμονική και θεματική διαφοροποίηση των διαφόρων θεμάτων της.

#### **ΣΤΟΧΟΙ**

##### Γνώσεις και δεξιότητες

Οι μαθητές θα πρέπει:

- Να γνωρίσουν ακουστικά και μορφολογικά τη μορφή ροντό
- Να συνδέσουν την έννοια του κύκλου με την τριμερή μορφή
- Να κατανοήσουν την έννοια της επανάληψης και της αντίθεσης μεγάλων τμημάτων στη μορφή ροντό, αλλά και το ρόλο της σε μεγαλύτερες μορφές

##### Παιδαγωγικοί στόχοι

Να αναπτύξουν δεξιότητες ενεργητικής ακρόασης, συνεργασίας και ομαδικότητας

#### **ΔΙΑΡΚΕΙΑ**

1 διδακτική ώρα

#### **ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ**

Σύνδεση με το μάθημα: Αρμονία της Μουσικής

#### **ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ**

Θα χρησιμοποιηθεί συνδυασμός μεθόδων και τεχνικής, όπως ο διάλογος, η διερευνητική μάθηση και η διδασκαλία μέσω της ομαδοσυνεργατικής προσέγγισης της νέας γνώσης. Αξιοποίηση τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας

## ΜΕΣΑ – ΥΛΙΚΑ

- Παρτιτούρες
- Πίνακας
- Πιάνο
- Η/Υ με σύνδεση στο διαδίκτυο, βιντεοπροβολέας

## ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ- ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΙΑΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

### A. Εισαγωγή (10 λεπτά)

- Ανάκληση προγενέστερων γνώσεων μέσω διερευνητικής συζήτησης, με γνωστικό αντικείμενο τις Απλές μορφές και των τμημάτων που τις αποτελούν (ενότητα 4<sup>η</sup>)
- Εκτέλεση από τον εκπαιδευτικό απλών παραδειγμάτων, διμερούς και τριμερούς μορφής, προς αναγνώριση από τους μαθητές μέσω ενεργητικής ακρόασης.

### B. Διδακτική Επεξεργασία (30 λεπτά)

Δραστηριότητα 1<sup>η</sup>: Οι μαθητές ακούν ένα απόσπασμα από το έργο Harry Janos, του Z. Kodaly, το «Βιεννέζικο μουσικό ρολόι», από την ιστοσελίδα:

[www.youtube.com/watch?v=TrvvvHvZqA](http://www.youtube.com/watch?v=TrvvvHvZqA), σε μορφή ροντό. Κατά τη διάρκεια της ακρόασης οι εκπαιδευόμενοι προσπαθούν να επισημάνουν, με τη βοήθεια του καθηγητή, την κυκλική μορφή του έργου, τα διάφορα επεισόδια (couplets), καθώς και το κυρίως θέμα (refrain), το οποίο επαναλαμβάνεται μέσα στο κομμάτι.

Δραστηριότητα 2<sup>η</sup>: Ο καθηγητής κάνει σύντομη αναφορά στα χαρακτηριστικά της μορφής ροντό και τις μικρές διαφορές που υπάρχουν από το φωνητικό ροντό. Παράλληλα, δίνει στους μαθητές το βασικό σχεδιάγραμμα του ροντό.

A	B	A	Γ	A	(coda)
Κύριο θέμα	επεισόδιο	Κύριο θέμα	επεισόδιο	Κύριο θέμα	
I/i	V/III	I/i	Σχετικό τόνο	I/i	

Ακολουθεί κατευθυνόμενη συζήτηση από την ολομέλεια, με σκοπό την κατανόηση των τμημάτων της μορφής, την αρμονική και θεματική διαφοροποίηση των couplets από το refrain, καθώς και τη σχέση της τριμερούς μορφής με το ροντό (sonata rondo)

Σχεδιάγραμμα σονάτα-ροντό:

ΑΒΑ	Γ	ΑΒΑ	coda
<b>ΕΚΘΕΣΗ</b> Θέμα Α (I) Γέφυρα Θέμα Β (V) ή σχετική Θέμα Α	<b>ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ</b> κεντρικό μέρος θέμα Γ (σε νέα τονικότητα και με επεξεργασία παλαιών ή νέων στοιχείων)	<b>ΕΠΑΝΕΚΘΕΣΗ</b> Ανακεφαλαίωση Θέμα Α (I) Γέφυρα τροποποιημένη Θέμα Β (II)	

Δραστηριότητα 3<sup>η</sup>: Πραγματοποιείται προβολή βίντεο ενός γνωστού κομματιού σε φόρμα ροντό, Piano sonata in C, KV 548 του W.A.Mozart, κλασικής μορφής. Εναλλακτικά, μπορεί κάποιος από τους μαθητές να εκτελέσει το κομμάτι στο πιάνο ή ο ίδιος ο καθηγητής. Έτσι υπάρχει η δυνατότητα να ξανακουστούν αποσπάσματα του έργου, να εντοπιστούν τα διάφορα τμήματα (A-B-A-Γ-A) και να γίνει ανάλυσή του στα επιμέρους σημεία. Επίσης, μέσα από το συγκεκριμένο κομμάτι γίνεται κατανοητό, ότι το ροντό αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης μορφής, όπως μιας σονάτας σε τρία ή τέσσερα μέρη (σονάτες για σόλο όργανα, κουαρτέτα, συμφωνίες, κοντσέρτα κλπ.). το ροντό σε μια πολυμερή σύνθεση τοποθετείται συνήθως στο τελευταίο μέρος (finale)

### **Γ. Κλείσιμο (5 λεπτά)**

Ανακεφαλαίωση της νέας γνώσης με ερωτήσεις από τον καθηγητή, βασισμένες στα σχεδιαγράμματα του ροντό, τη διαφοροποίηση των τμημάτων του, καθώς και της θεματικής ανομοιοτήτάς του.

### **ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ**

Μελέτη σχεδιαγραμμάτων της μορφής ροντό από τους μαθητές και συγκράτηση των λέξεων-κλειδιά του κεφαλαίου.

### **ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ**

Οι μέθοδοι αξιολόγησης πρέπει να συνάδουν με τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα κάθε ενότητας. Έτσι, ο καθηγητής ελέγχει εάν οι μαθητές έχουν κατανοήσει τη μορφή ροντό ως ανεξάρτητη μορφή μέσα από απλά παραδείγματα ακουστικής αναγνώρισης κατά τη διάρκεια της ενεργητικής ακρόασης. Εάν έχουν αντιληφθεί την αρμονική και θεματική διαφοροποίηση των τμημάτων της μορφής μέσα από σχεδιαγράμματα και τη μορφολογική ανάλυση. Ο εκπαιδευτικός εξετάζει εάν οι μαθητές έχουν κατανοήσει το ρόλο του ροντό ως μέρος μιας πολυμερούς μορφής καθώς και την έννοια της σονάτας ροντό (σχεδιάγραμμα sonata rondo). Λαμβάνουμε υπόψη το ενδιαφέρον του μαθητή για το μάθημα, τη συμμετοχή του σ' αυτό, την ακρίβεια στο λόγο και την ικανότητα να χρησιμοποιεί τη κατάλληλη ορολογία, την πρωτοβουλία που αναπτύσσει και τη συνεργασία με τα άλλα άτομα της τάξης. Έτσι ο εκπαιδευτικός μπορεί να κατασκευάσει ρουμπρίκες αξιολόγησης (όπως στην ενότητα 1: Εισαγωγή στη Μορφολογική Ανάλυση. Σχέδιο μαθήματος, κεφάλαιο 4: Εισαγωγή στη μουσική υφή και στην ιστορική της διάσταση).

### **ΠΡΟΣΘΕΤΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**

- Στο κλασικό ροντό το κύριο θέμα περιλαμβάνει εύκολα αναγνωρίσιμα μελωδικά και ρυθμικά στοιχεία. Στις επανεμφάνσεις του το κύριο θέμα μπορεί να βραχυυνθεί ή να παραλλαχθεί μελωδικά και αρμονικά, χωρίς όμως να αλλοιωθεί η αναγνωρισιμότητά του. Τα επεισόδια μπορούν να χρησιμοποιούν στοιχεία από το κύριο θέμα ή νέο υλικό

καθώς και να χρησιμοποιούν περισσότερα του ενός θέματα ή και τμήματα. Γράφονται συνήθως σε γειτονικές τους τονικότητες (IV, V, ii, iii, vi στον μείζονα τρόπο και III,iv, v,bVI, bVII στον ελάσσονα).

- Παρτιτούρα και ανάλυση της σονάτας για πιάνο, KV 548 του W.A.Mozart: [3euk1L4.blogspot.com/2014/02/rond.html](http://3euk1L4.blogspot.com/2014/02/rond.html)
- Z.Kodaly Harry Janos Suite, το β' μέρος Βιεννέζικο μουσικό ρολόι: [ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.../index4\\_4.html](http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.../index4_4.html)
- Εναλλακτικά για την τρίτη δραστηριότητα , Haydn σονάτα για πιάνο: [www.youtube.com/watch?v=TrCvvnHvZqA](http://www.youtube.com/watch?v=TrCvvnHvZqA)
- Πληροφορίες για μορφή ροντό: [www.britannica.com/art/rondo](http://www.britannica.com/art/rondo)
- Kennedy, M.: The Oxford Dictionary of Music (1985)
- Michels, Ulrich: Άτλας της Μουσικής, τόμος Ι, Νάκας 1994
- Davison, A.T./Apel, W.: *Historical Anthology of Music. Cambridge* (1959)
- Walton, Charles W.: *Βασικές Μουσικές Φόρμες, Μαθήματα μορφολογίας της μουσικής*, Ν. Τσαφταρίδης (μετ.), Μουσικός Οίκος Σ. & Μ. Νικολαΐδης, Αθήνα 1990

## **ΕΝΟΤΗΤΑ 6<sup>Η</sup>: ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ**

Η 6<sup>η</sup> ενότητα αποτελείται από 2 κεφάλαια, τα οποία θα διδαχθούν σε δύο (2) διδακτικές ώρες.

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1<sup>ο</sup>: Θέμα με παραλλαγές. Οι παραλλαγές στο ρυθμό, τη μελωδία, την αρμονία, το μέτρο, το τέμπο και το χαρακτήρα.**

**(Διδακτικές ώρες: 01)**

### **A. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι**

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να κατανοήσουν τον πολυδιάστατο χαρακτήρα της έννοιας της παραλλαγής
- να μπορούν ακουστικά και οπτικά να αναγνωρίσουν το είδος της παραλλαγής, όπου αυτή υπάρχει.
- να αναλύσουν τη μορφή του ίδιου του θέματος της παραλλαγής (περίοδος, τριμερής μορφή κτλ.)

### **B. Λέξεις – Κλειδιά**

- Παραλλαγές (variation)
- Οι συνιστώσες της παραλλαγής
- Φόρμες της παραλλαγής

### **Γ. Διδακτική Μεθοδολογία και Πορεία Μαθήματος**

Η συγκεκριμένη ενότητα θα μπορούσε να προσεγγιστεί διαθεματικά μέσα από τη ζωγραφική, γλυπτική, αρχιτεκτονική, ώστε να δοθεί ο πολυδιάστατος χαρακτήρας του γνωστικού αντικειμένου. Ειδικότερα στη μουσική, με ακρόαση του θέματος “La follia”, οι μαθητές γνωρίζουν τη μορφή μέσα από τις εποχές της ιστορίας της μουσικής, τις τεχνικές σύνθεσης, καθώς και τις διάφορες παραλλαγές του θέματος.

Στη συνέχεια γίνεται μελωδική μουσική ανάγνωση (solfège) και ανάλυση ενός σύντομου έργου “θέμα και παραλλαγές” (L.v.Beethoven, 6 Εύκολες Παραλλαγές πάνω σε ένα Ελβετικό Τραγούδι, WoO64). Οι μαθητές συνεργατικά εντοπίζουν τις συνιστώσες που τις χαρακτηρίζουν (ρυθμικές, μελωδικές, αρμονικές, κ.ά.) Ακολουθεί συζήτηση-ανάλυση του ίδιου του θέματος της παραλλαγής, με βάση τα μορφολογικά του χαρακτηριστικά (μορφή A-A1-A2 ή A-B-A’...).

### **Δ. Δραστηριότητες**

- Γίνεται προβολή του πίνακα του Γ. Γαίτη «Ανθρωπάκια», ώστε να παρατηρηθούν οι παραλλαγές των σχεδίων των ρούχων των ανδρών (διαθεματική προσέγγιση μέσω της ζωγραφικής)
- Η προσέγγιση στη μουσική πραγματοποιείται με την ακρόαση μιας σειράς παραλλαγών πάνω στο θέμα “La follia” και εξετάζονται:

- ✓ η ίδια η μορφή «θέμα και παραλλαγές» του Archangelo Corelli (1653-1713),
- ✓ το θέμα στην Ρομαντική εποχή (Fr. List, “Rhapsodie Espagnole”) καθώς και στην σύγχρονη μεταρομαντική περίοδο (S. Ravnmaninoff, “Variations on a theme of Corelli (la follia)”).
- Ακολουθεί η δραστηριότητα όπου οι μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες τραγουδούν το θέμα με παραλλαγές του L.v.Beethoven, WoO 64. Το θέμα προβάλλεται στο διαδραστικό πίνακα. Μοιράζεται φύλλο εργασίας από τον εκπαιδευτικό και με την καθοδήγησή του συλλέγονται τα χαρακτηριστικά των παραλλαγών και συμπληρώνονται στον πίνακα του φύλλου. Κατόπιν, οι μαθητές με τις προγενέστερες γνώσεις τους και με συζήτηση, κατασκευάζουν σχεδιαγράμματα με τις μορφολογικές δομές των παραλλαγών (θέμα με παραλλαγές: A-A1-A2 ή A-B-A’).
- Στο ίδιο φύλλο εργασίας, καλούνται οι μαθητές να δημιουργήσουν παραλλαγές, προσθέτοντας ή αφαιρώντας νότες από ένα δοσμένο μουσικό θέμα, αλλάζοντας τον ρυθμό ή μεταβάλλοντας τις συνηχήσεις (αρμονία). Προτείνουμε τη μελωδία «Ύμνος στη χαρά» από το τέταρτο μέρος της 9ης συμφωνίας του L.v.Beethoven ή άλλου γνωστού μουσικού κομματιού.

#### **Ε. Πρόσθετο διδακτικό υλικό – Βιβλιογραφία**

- Ο πίνακας του Γ.Γαϊτή «ανθρωπάκια» προβάλλεται στην ιστοσελίδα: <http://www.google.gr/search?9=UTF-8&source=adroid-browser&q=>
- Για το θέμα «La follia» μέσα από τη διεύθυνση: <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.318220i6299372;skin-mobile> και μέσα από τη βιβλιογραφία: Ι.Βαλέτ, Μορφολογία & Ανάλυση (εκδ. Παπαρηγορίου-Νάκας).
- Οι 6 Εύκολες Παραλλαγές, WoO64 του L.v.Beethoven: [http://imslp.org/...6\\_Variations\\_on\\_a\\_Swiss\\_song\\_WoO\\_64\\_\(Beethoven\\_Ludwig\\_van\)](http://imslp.org/...6_Variations_on_a_Swiss_song_WoO_64_(Beethoven_Ludwig_van))
- Φύλλο εργασίας κατασκευασμένο από τον εκπαιδευτικό για την πραγματοποίηση των δραστηριοτήτων των μαθητών.

Φύλλο εργασίας στο οποίο οι μαθητές συμπληρώνουν τα είδη των παραλλαγών

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ	ΡΥΘΜΟΣ	ΜΕΛΩΔΙΑ	ΑΡΜΟΝΙΑ	ΜΕΤΡΟ	ΤΕΜΠΟ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ
I						
II						
III						
IV						

V						
VI						

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2<sup>ο</sup>: Πού συναντάται η μορφή «θέμα και παραλλαγές»

(Διδακτικές ώρες: 01)

### A. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να κατανοήσουν ότι η παραλλαγή, εκτός από ξεχωριστή μουσική μορφή, αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου έργου όπως π.χ. η σονάτα και η συμφωνία
- να γνωρίσουν την ιστορική διαδρομή της παραλλαγής και μέσα από αυτή να εντοπίσουν τις εποχές όπου διακρίνεται η μορφή.
- να κατανοήσουν το ρόλο του αυτοσχεδιασμού στην παραλλαγή.

### B. Λέξεις – Κλειδιά

- Αυτοσχεδιασμός

### Γ. Διδακτική Μεθοδολογία και Ενδεικτική Πορεία Μαθήματος

Στην αρχή μέσα από ακροάσεις έργων και συζήτηση-εξέταση ανακαλούνται οι προγενέστερες γνώσεις των μαθητών για τα είδη των παραλλαγών.

Στη συνέχεια, αφού προσδιορίσουμε σε ποιες συνθέσεις συναντάται η μορφή, γίνεται ακρόαση αρκετών παραδειγμάτων και είναι σημαντικό να τονιστεί ο ρόλος του αυτοσχεδιασμού στην πορεία της παραλλαγής. Ο καθηγητής δίνει ιστορικές πληροφορίες για την παραλλαγή και παραπέμπει τους μαθητές σε μουσικά παραδείγματα, έτσι ώστε να γνωρίσουν:

- ✓ άλλες «εφαρμογές» της μορφής θέμα και παραλλαγές. Χαρακτηριστικά οι μαθητές μπορούν να ακούσουν το φινάλε της 8<sup>ης</sup> συμφωνίας, καθώς και το 3<sup>ο</sup> μέρος της 9<sup>ης</sup> συμφωνίας του L.v.Beethoven
- ✓ ότι ο αυτοσχεδιασμός υπήρξε σημαντικό στοιχείο στην παραλλαγή, από την εποχή των χορευτικών βάσιμων (ήδη γνωστά από τον 13<sup>ο</sup>-14<sup>ο</sup> αιώνα), εμφανίζεται τον 16<sup>ο</sup> αιώνα στην έντεχνη μουσική μέσα στις παραλλαγές ostinato, ακμάζει την Κλασική περίοδο με τις cadenza στη μορφή του κοντσέρτου και αναβιώνει στην σύγχρονη μουσική μέσα από το κίνημα του Δωδεκαφθογγισμού και φυσικά αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό στην τζαζ.

### Δ. Δραστηριότητες

- Ακρόαση τεσσάρων παραλλαγών του έργου του W.A.Mozart, Παραλλαγές πάνω στο “Ah!Vous dirai-je maman”, K 265. Μέσα από συγκριτική συζήτηση οι μαθητές αναγνωρίζουν τα είδη των παραλλαγών.
- Προβολή βίντεο με αντιπροσωπευτικά ακούσματα της παραλλαγής ως μέρος ενός μεγαλύτερου έργου.
- Ακρόαση μουσικών έργων με χαρακτηριστικό στοιχείο τον αυτοσχεδιασμό και συζήτηση-διερεύνηση κατά πόσο οι μαθητές γνωρίζουν τρόπους για την εκτέλεσή του.
- Φύλλο εργασίας που αναγράφεται αρμονική αλληλουχία πάνω στην οποία γίνεται αυτοσχεδιασμός από τους μαθητές. Η δραστηριότητα μπορεί να πραγματοποιηθεί με μικρές ομάδες μαθητών όπου θα δημιουργήσουν ολιγομελές οργανικό σύνολο.

#### **E. Πρόσθετο Διδακτικό Υλικό – Βιβλιογραφία**

- Για ακρόαση των Παραλλαγών πάνω στο “Ah!Vous dirai-je maman”, K265: [youtube.com/#/watch?v=aeqSy1Av4IA](https://www.youtube.com/#/watch?v=aeqSy1Av4IA)
- Για την προβολή των βίντεο και τις ακροάσεις των έργων του L.v.Beethoven χρήσιμες ιστοσελίδες:
  - ✓ Beethoven, Symphony No 8 (όπου το τέταρτο μέρος είναι σε μορφή sonata rondo) [https://en.wikipedia.org/wiki/Symphony\\_No.\\_8\\_\(Beethoven\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Symphony_No._8_(Beethoven))
  - ✓ Beethoven, Symphony n. 9 “Choral”, op.125 <https://www.youtube.com/watch?v=ljGMhDSSGFU>
- Michels, Ulrich: *Άτλας της Μουσικής*, τόμος Ι, Νάκας 1994.
- Wallace, Berry: *Form in Music*, New Jersey 1966<sup>2</sup>.



## **ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ**

### **ΕΝΟΤΗΤΑ 6<sup>Η</sup>: ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ**

#### **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2<sup>Ο</sup>: Πού συναντάται η μορφή**

##### **ΣΚΟΠΟΣ**

Οι μαθητές να γνωρίσουν τη μορφή θέμα και παραλλαγές ως μέρος ενός ευρύτερου έργου, μέσα από έργα των διαφόρων εποχών και συνθετών στην ιστορία της μουσικής. Να εντοπίσουν μέσα σε αυτά το ρόλο του αυτοσχεδιασμού.

##### **ΣΤΟΧΟΙ**

###### Γνώσεις και δεξιότητες

Οι μαθητές θα πρέπει:

- Να κατανοήσουν μέσα από ακουστικά παραδείγματα ότι η παραλλαγή αποτελεί μέρος ενός μεγαλύτερου κομματιού όπως η σονάτα, η συμφωνία, το κοντσέρτο
- Να αντιληφθούν το ρόλο του αυτοσχεδιασμού μέσα σε μια παραλλαγή
- Να γνωρίσουν την ιστορική διαδρομή της παραλλαγής και μέσα από αυτή να εντοπίσουν τις εποχές όπου διακρίνεται η μορφή.

###### Παιδαγωγικοί στόχοι

- Να αναπτύξουν δεξιότητες ενεργητικής ακρόασης, ομαδικής συνεργασίας και ικανότητες αυτοσχεδιασμού και σύνθεσης

##### **ΔΙΑΡΚΕΙΑ**

1 διδακτική ώρα

##### **ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ**

Σύνδεση με το μάθημα: Ιστορία της Μουσικής, Αρμονίας

##### **ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ**

Ενεργητική μουσική ακρόαση, κατευθυνόμενος διάλογος, ομαδική συνεργατικότητα, αξιοποίηση τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας

##### **ΜΕΣΑ – ΥΛΙΚΑ**

- Παρτιτούρες

- Φύλλο εργασίας
- Μουσικά όργανα
- Η/Υ με σύνδεση στο διαδίκτυο, βιντεοπροβολέας

## ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ- ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΙΑΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

### A. Εισαγωγή (10 λεπτά)

- Σύντομη συζήτηση-εξέταση με σκοπό την ανάκληση προγενέστερων γνώσεων για τη μορφή θέμα και παραλλαγές
- Ακρόαση 6 απλών παραλλαγών του W.A.Mozart από το έργο “Ah! Vous dirai-je maman”, K 265 μέσω βίντεο : [www.youtube.com/#/watch?v=aeqSy1Av4IA](http://www.youtube.com/#/watch?v=aeqSy1Av4IA) με σκοπό την αναγνώριση των ειδών της παραλλαγής.

### B. Διδακτική Επεξεργασία (30 λεπτά)

Δραστηριότητα 1<sup>η</sup>: Οι μαθητές ακούν ένα ολόκληρο έργο, τη σονάτα για πιάνο του L.v.Beethoven (Piano sonata No32 in C Minor, Op.111) μέσα από την ιστοσελίδα:

[www.youtube.com/#/watch?v=CIRkBVDCb54](http://www.youtube.com/#/watch?v=CIRkBVDCb54) για να γνωρίσουν τη μορφή θέμα και παραλλαγές ως μέρος μιας μεγαλύτερης σύνθεσης. Κατά τη διάρκεια της ακρόασης και μέσα από ερωτήσεις από τον καθηγητή, επισημαίνονται οι συνιστώσες της μορφής (ρυθμικές, μελωδικές, αρμονικές, κ.ά.).

Δραστηριότητα 2<sup>η</sup>: Οι εκπαιδευόμενοι μέσα από διερευνητική συζήτηση αναφέρονται στον αυτοσχεδιασμό και το ρόλο του μέσα στην παραλλαγή. Ανακαλούν προγενέστερες γνώσεις από το μάθημα της Ιστορίας της Μουσικής για την ιστορική πορεία του αυτοσχεδιασμού τονίζοντας, ότι μέχρι τον Μπετόβεν οι καλλωπισμοί δεν αποτυπώνονταν στις παρτιτούρες των κομματιών με αποτέλεσμα να αυτοσχεδιάζουν οι εκτελεστές. Αυτοσχεδιαστικές προσθήκες παρατηρούνται στις cadenzas των κοντσέρτων, όπου εκτελούσαν μία απλή μελωδία με περιπλοκότητα στην επεξεργασία του σολιστικού μέρους (κοντσέρτα Vivaldi). Πραγματοποιείται προβολή βίντεο με διαφορετικά μουσικά παραδείγματα, έτσι ώστε οι μαθητές να ακούσουν γνωστές τους μελωδίες να εκτελούνται με αυτοσχεδιασμούς :

- ✓ αυτοσχεδιασμό στο πιάνο του κομματιού «Πεντοζάλι» σε C min.  
[www.youtube.com/#/watch?v=SVGTahy3WSg](http://www.youtube.com/#/watch?v=SVGTahy3WSg) από τον Σ. Κορκολή,
- ✓ μελωδίες του Γ. Χατζηνάσιου σε δικά του έργα,  
[www.youtube.com/#/watch?v=LCmGkkYVvhl](http://www.youtube.com/#/watch?v=LCmGkkYVvhl),
- ✓ jazz αυτοσχεδιασμό από τον Μ. Σαντοριναίο,  
[www.youtube.com/#/watch?v=1OMn5Y9oSAA](http://www.youtube.com/#/watch?v=1OMn5Y9oSAA) ,
- ✓ από τον Β. Σαλέα στο κλαρίνο  
[www.youtube.com/#/watch?v=cuigAVtSQB8](http://www.youtube.com/#/watch?v=cuigAVtSQB8) .

Παράλληλα με την ακρόαση του κάθε κομματιού η ολομέλεια επισημαίνει χαρακτηριστικά του κάθε αυτοσχεδιασμού.

Δραστηριότητα 3<sup>η</sup>: Ο καθηγητής μοιράζει φύλλο εργασίας, στο οποίο αναγράφεται μια σειρά από συγχορδίες και οι μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες καλούνται να αυτοσχεδιάσουν μια μικρή μελωδία πάνω σε αυτή:

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ							
C	G7	C (Am)	G(D7) G	C (C7)	F (Fm)	C	G7 C

Στη συνέχεια γίνεται η παρουσίαση των αυτοσχεδιασμών των μαθητών, οι οποίοι μπορούν να εκτελέσουν τις συνθέσεις τους στα μουσικά τους όργανα.

### Γ. Κλείσιμο (5 λεπτά)

Ερωτήσεις από τον καθηγητή, βασισμένες στους αυτοσχεδιασμούς των ομάδων των μαθητών.

### ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ

Οι μαθητές καλούνται να βρουν κομμάτια και να αυτοσχεδιάσουν πάνω σ'αυτά, προσθέτοντας ή αφαιρώντας νότες, αλλάζοντας το ρυθμό ή εμπλουτίζοντας τις συνηχήσεις.

### ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Οι τρόποι αξιολόγησης του μαθητή πρέπει να είναι συμβατοί με τους στόχους, τις μεθόδους και τις διαδικασίες που ορίζει ο εκπαιδευτικός για το γνωστικό αντικείμενο που συναντάται η μορφή θέμα και παραλλαγές. Ιδιαίτερη βαρύτητα πρέπει να δοθεί στην αναγνώριση των θεματικών ομάδων (couplets, refrain) οι οποίες γίνονται αντιληπτές τόσο ακουστικά (κατά τη διάρκεια ακρόασης ενός μουσικού έργου θέμα και παραλλαγές), όσο και κατά τη μελέτη παρτιτούρας. Σημαντικό είναι οι μαθητές να έχουν αντιληφθεί ότι η μορφή θέμα και παραλλαγές μπορεί να αποτελεί μέρος ενός μεγαλύτερου έργου.

Ο καθηγητής ελέγχει μέσα από ερωτήσεις εξέτασης το ρόλο του αυτοσχεδιασμού ως μέσω παραλλαγής ενός θέματος, αλλά και τις συνιστώσες με τις οποίες επιτυγχάνεται (ρυθμός, μέτρο, ρυθμικά και μελωδικά σχήματα). Παρατηρεί αν οι μαθητές μέσω των προγενέστερων γνώσεών τους από την Ιστορία της μουσικής γνωρίσουν την ιστορική πορεία του αυτοσχεδιασμού. Τέλος, ελέγχει τόσο την ατομική εργασία (φύλλο εργασίας) , όσο και την ικανότητα συνεργασίας των μαθητών στα πλαίσια της ομάδας.

Η αξιολόγηση αποτελεί βασικό παράγοντα κινητοποίησης και ανατροφοδότησης των μαθητών. Αποτελεί διαρκή, δυναμική διαδικασία, η οποία ενσωματώνεται στη γενικότερη εκπαιδευτική διαδικασία με στόχο την αναβάθμιση και τη βελτίωσή της. Τα κριτήρια αξιολόγησης πρέπει να είναι εκ των προτέρων σαφή στους μαθητές γιατί έτσι τους βοηθά στην ανάπτυξη της αυτογνωσίας ως προς τις ιδιαίτερες ικανότητες και κλίσεις, δημιουργεί κίνητρα για μάθηση σε περιβάλλον συνεργασίας. Ο εκπαιδευτικός για να είναι αντικειμενικός κατά τη διεργασία της αξιολόγησης μπορεί να συντάσσει κλίμακα διαβαθμισμένων κριτηρίων, ρουμπρίκες, ανά μαθητή όπως στην ενότητα 1: Εισαγωγή στη

Μορφολογική Ανάλυση. Σχέδιο μαθήματος, κεφάλαιο 4: Εισαγωγή στη μουσική υφή και στην ιστορική της διάσταση.

#### ΠΡΟΣΘΕΤΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ιστορία της παραλλαγής:
  - ✓ Κατά την εποχή της Αναγέννησης συναντάται η παραλλαγή στα χορευτικά βάσιμα (παραλλαγές *ostinato*), στη μουσική για *virginal* στην Αγγλία, τα λεγόμενα *grounds*, στις ισπανικές *diferencias* (κυκλικές παραλλαγές πάνω σε μελωδίες τραγουδιών).
  - ✓ Το Μπαρόκ και μέσα από τα έργα του J.S.Bach, συναθροίζει τις παραλλαγές στα κομμάτια για πληκτροφόρα όργανα. Ο Bach χρησιμοποιεί τρεις ομάδες παραλλαγών: α) ποικιλματικές με γρήγορα περάσματα, αναλυμένες συγχορδίες, όπως στα *preludium* και *φούγκες* β) παραλλαγές χαρακτήρα γ) κανόνες.
  - ✓ Οι κλασικές μορφές αναδεικνύουν τον αυτοσχεδιασμό μέσα από καταγραμμένες παραλλαγές και μαρτυρούν την αυτοσχεδιαστική τέχνη (W.A.Mozart, *concertos* για πιάνο, παραλλαγές για 4 χέρια). Ο Beethoven έξοχος εκτελεστής, αυτοσχεδιαστής και συνθέτης του πιάνου συνέθεσε πολλούς τύπους παραλλαγών (33 παραλλαγές πάνω σ' ένα βαλς του A. Diabelli, op. 120, αυτοσχεδιασμοί: φαντασίες, καντέντσες στα *κοντσέρτα* για πιάνο, κ.ά.).
  - ✓ Στην εποχή του Ρομαντισμού οι περισσότεροι συνθέτες ασχολούνται με τις παραλλαγές. Ενδεικτικά αναφέρουμε Schubert παραλλαγές πάνω στο στροφικό τραγούδι «Ξερολούλουδα» (D 802), το κουίντέτο της «Πέστροφας» στο β' μέρος, Weber παραλλαγές στο πιάνο, Mendelssohn οι πρωτότυπες *Variations Sérieuses*, op.54 για πιάνο, Schumann παραλλαγές *Abegg*, op.1 για πιάνο. Το *καπρίτσιο* No 24 του Paganini χρησιμοποιήθηκε από πολλούς συνθέτες σε παραλλαγές, όπως Liszt, Brahms, Lutoslavsky.
  - ✓ Κατά τον 20<sup>ο</sup> αιώνα οι συνθέτες έγραφαν παραλλαγές πάνω σε έργα γνωστών μουσικών, όπως ο Regel «Παραλλαγές του Mozart», op.132 ή παραλλαγές για όργανα, R. Strauss «Παραλλαγές *concerto in G* για Vc», εξελισσόμενες παραλλαγές μέσα από τις νέες τάσεις του αιώνα, Cage «*Variations I*», Schonberg «Παραλλαγές για ορχήστρα», op.31, καθώς και κατά τη δωδεκαφθογγική περίοδο Webern «Παραλλαγές για ορχήστρα», op.30.
- Kennedy, M.: *The Oxford Dictionary of Music* (1985)
- Michels, Ulrich: *Ατλας της Μουσικής*, τόμος I & II, Νάκας 1994
- Davison, A.T./Apel, W.: *Historical Anthology of Music. Cambridge* (1959)
- Wallace, Berry: *Form in Music*, New Jersey 1966<sup>2</sup>

## ΕΝΟΤΗΤΑ 7<sup>Η</sup>: ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΜΟΡΦΗ ΣΟΝΑΤΑΣ

Η 7<sup>η</sup> ενότητα αποτελείται από 5 κεφάλαια, τα οποία θα διδαχθούν σε τέσσερις (4) διδακτικές ώρες.

### Κεφάλαιο 1<sup>ο</sup>: Ο συνδυασμός αρχών διμερούς και τριμερούς μορφής.

(Διδακτικές ώρες: 01)

#### A. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να εντάξουν τη **μορφή σονάτας** στην ιστορική της περίοδο και να γνωρίσουν τους λόγους δημιουργίας της, πάντα μέσα στο ιστορικό-κοινωνικό πλαίσιο της εποχής
- να κατανοήσουν πως η **μορφή σονάτας** αφορά συνήθως το πρώτο μέρος έργων με πολλά μέρη, όπως είναι η σονάτα, η συμφωνία, το κοντσέρτο, το κουαρτέτο εγχόρδων κ.α.
- να γνωρίσουν τη τριμερή δομή της **μορφής σονάτας**, όπως αυτή προκύπτει από τα τμήματά της (Έκθεση, Ανάπτυξη και Επανάκθεση), αλλά και τη διμερή μορφή που προκύπτει από τον τρόπο με τον οποίο επαναλαμβάνονται αυτά τα τμήματα.
- να εντοπίσουν ακουστικά τις δύο θεματικές ομάδες της Έκθεσης καθώς επίσης και τον αντιθετικό χαρακτήρα τους

#### B. Λέξεις-κλειδιά

- Σονάτα
- Μορφή σονάτας
- Κλασικισμός
- Τριμερής δομή
- Μακροδομή
- Θέμα / θεματική ομάδα
- Τονικότητα

#### Γ. Διδακτική μεθοδολογία και Ενδεικτική Πορεία Μαθήματος

Η πορεία της μάθησης ακολουθεί παραγωγική πορεία, από το γενικό στο ειδικό. Προτείνεται αρχικά η επεξήγηση της **μορφής σονάτας** από τον καθηγητή, όπου πρέπει να τονιστεί πως αφορά το Α' Μέρος της σονάτας ως σύνθεση. Παράλληλα γίνεται ακρόαση του Α' Μέρους μιας σονάτας για πιάνο. Συστήνεται να γίνει επεξήγηση των όρων Έκθεση, Ανάπτυξη και Επανάκθεση, χωρίς περαιτέρω ανάλυση των συστατικών τους, παρά μόνο με αναφορά στην ύπαρξη των δύο βασικών θεματικών ομάδων.

Επισήμανση σε παρτιτούρα των τριών τμημάτων της **μορφής σονάτας**, πάντα με τη βοήθεια και την καθοδήγηση του καθηγητή. Επιπλέον, ενδιαφέρει και ο εντοπισμός της διμερούς σχέσης που προκύπτει από τις επαναλήψεις των τμημάτων. Το πρώτο τμήμα

αφορά την Έκθεση και την επανάληψή της και το δεύτερο την Ανάπτυξη και την Επανάκθεση, μαζί με την επανάληψή τους. Προτείνεται η ομαδοσυνεργατική εργασία.

#### Δ. Δραστηριότητες

- Δραστηριότητα 1<sup>η</sup>: Ακρόαση Α΄ Μέρους της σονάτας για πιάνο του L.v.Beethoven Op.49, Νο. 2 σε Σολ Μείζονα και κατευθυνόμενη συζήτηση σε σχέση με την ιστορική εποχή στην οποία ανήκει το έργο (μεταγνωστική ανάλυση, ο μαθητής θυμάται κάτι που διδάχτηκε παλαιότερα και μάλιστα σε διαφορετικό θεματικό πεδίο). Συμπλήρωση φύλλου εργασίας με τα στοιχεία του έργου.
- Δραστηριότητα 2<sup>η</sup>: Ο καθηγητής επεξηγεί με βοήθεια σχεδιαγράμματος τα τρία βασικά τμήματα της **μορφής σονάτας**, ονομάζοντας Α την Έκθεση, Β την Ανάπτυξη και Α΄ την Επανάκθεση (ΑΒΑ΄). Δεύτερη ακρόαση της ίδιας σονάτας για πιάνο και παράλληλα εντοπισμός των τριών τμημάτων στην παρτιτούρα με τη βοήθεια του καθηγητή (μπορούν να χρησιμοποιηθούν και διαφορετικά χρώματα). Κατευθυνόμενη συζήτηση σχετικά με τη σχέση Έκθεσης / Επανάκθεσης (αναφορά στις τονικότητες).
- Δραστηριότητα 3<sup>η</sup>: Χωρισμός μαθητών σε ομάδες των τεσσάρων (4) ατόμων. Συμπλήρωση σχεδιαγράμματος όπου θα πρέπει να αναγράφονται τα τρία τμήματα της **μορφής σονάτας**. Επίσης, να αναγράφονται και οι επαναλήψεις τους με τα αντίστοιχα πάντα μέτρα στην παρτιτούρα, με σκοπό την εύρεση της διμερούς μορφής που προκύπτει από τις επαναλήψεις των ενοτήτων: ([ΑΑ] + [ΒΑ΄ ΒΑ΄]). Σύγκριση των αποτελεσμάτων και διορθώσεις από τον καθηγητή.

#### Εναλλακτική δραστηριότητα

- Εάν ο καθηγητής κρίνει πως η 2<sup>η</sup> Δραστηριότητα είναι δύσκολη για το επίπεδο των μαθητών του, μπορεί να αντικαταστήσει την ακρόαση με την παρακολούθηση σχετικού βίντεο όπου δίνονται ξεκάθαρα τόσο ο διαχωρισμός των τμημάτων, όσο και οι επαναλήψεις τους.

#### Εργασία για το σπίτι

- Φύλλο εργασίας που περιέχει ερωτήσεις κλειστού τύπου, οι οποίες εστιάζουν στη νέα γνώση και αφορούν την ονομασία των τριών τμημάτων της μορφής σονάτας, τη γενική λειτουργία τους και τη διμερή μορφή που δημιουργείται από τις επαναλήψεις των τμημάτων.

#### Ε. Πρόσθετο διδακτικό υλικό - Ιστοσελίδες

- Φύλλο εργασίας στο οποίο εμπεριέχονται τα γενικά στοιχεία του έργου, καθώς επίσης και το αρχικό σχεδιάγραμμα που αφορά τα τρία τμήματα της μορφής σονάτας, Έκθεση, Ανάπτυξη, Επανάκθεση. Προτεινόμενο σχεδιάγραμμα:

Τριμερής μορφή		
Έκθεση	Ανάπτυξη	Επανάκθεση

Παράθεση δύο θεματικών ομάδων αντιθετικού χαρακτήρα	Οι δύο θεματικές ενότητες εμφανίζονται αρκετά διαφοροποιημένες.	Επανάληψη της Έκθεσης, με κάποιες διαφοροποιήσεις.
<b>A</b>	<b>B</b>	<b>A'</b>

- Σχεδιάγραμμα που αφορά την 3<sup>η</sup> δραστηριότητα:

<b>Διμερής μορφή</b>	
Επανάληψη Έκθεσης	Επανάληψη Ανάπτυξης και Επανεκθεσης
A + A	BA' + BA''

- Ηχογράφηση της σονάτας για πιάνο του L.v.Beethoven Op.49, No. 2 σε Σολ Μείζονα και παρτιτούρα  
[http://imslp.org/wiki/Piano\\_Sonata\\_No.20,\\_Op.49\\_No.2\\_%28Beethoven,\\_Ludwig\\_van%29](http://imslp.org/wiki/Piano_Sonata_No.20,_Op.49_No.2_%28Beethoven,_Ludwig_van%29)

Επιπλέον ηχογραφήσεις:

<http://www.classicalarchives.com/work/3989.html>

- Βλ. επίσης σχετικά σχεδιαγράμματα και επεξηγήσεις στο: Michels Ulrich, *Άτλας της Μουσικής*, τόμος Ι, Νάκας 1994, σ. 146-7, με αντικατάστασή όμως όρων, όπως π.χ. «Ανάπτυξη» αντί για «Επεξεργασία» και χωρίς τον χαρακτηρισμό «Πλάγιο θέμα» (για το 2<sup>ο</sup> θέμα).
- Βίντεο με παρτιτούρα της σονάτας για πιάνο του L.v.Beethoven Op.49, No. 2 σε Σολ Μείζονα, όπου ταυτόχρονα με την παρτιτούρα εμφανίζεται και σχετικό σχεδιάγραμμα  
<http://www.stumbleupon.com/su/2TRVjY/www.teoria.com/articles/beethoven-op49/index.html/>

Στο παραπάνω βίντεο όμως θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στις ονομασίες A και B που δίνονται για τις δύο θεματικές ομάδες, χαρακτηρισμός που έρχεται σε αντίθεση με τον τρόπο που χρησιμοποιήσαμε παραπάνω τα γράμματα A και B για τον χαρακτηρισμό των ενοτήτων. Σε περίπτωση που προβληθεί στο μάθημα, θα πρέπει να γίνει η σχετική επεξήγηση από τον εκπαιδευτικό για να αποφευχθεί η σύγχυση.

- Βίντεο με ανάλυση της σονάτας για πιάνο Op.49, No. 2 σε Σολ Μείζονα του L.v.Beethoven  
<https://www.youtube.com/watch?v=GtflDVxV7qg>

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### 2<sup>ο</sup>: Η Έκθεση

### 3<sup>ο</sup>: Η Ανάπτυξη

### 4<sup>ο</sup>: Η Επανέκθεση<sup>6</sup>

(Διδακτικές ώρες: 02)

#### A. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να διακρίνουν τα τρία βασικά τμήματα της **μορφής σονάτας**, την επιμέρους διάρθρωσή τους και τη λειτουργία τους
- να αναγνωρίσουν καταρχήν τις δύο θεματικές ομάδες που εμφανίζονται στην Έκθεση και την Επανέκθεση και επιπλέον
- να αντιληφθούν την αντίθεσή τους στην Έκθεση και την επανάληψή τους στο χώρο της τονικής στην Επανέκθεση
- να αναγνωρίσουν τα θέματα που εμφανίζονται στο τμήμα της Ανάπτυξης και να τα συσχετίσουν με την Έκθεση
- να εξοικειωθούν με τη βασική ορολογία των τμημάτων της **μορφής σονάτας**

#### B. Λέξεις-κλειδιά

- Έκθεση
- Ανάπτυξη
- Επανέκθεση
- Τονικότητα
- Γέφυρα/coda
- Πρώτη και δεύτερη θεματική ομάδα

#### Γ. Διδακτική μεθοδολογία και Ενδεικτική Πορεία Μαθήματος

##### 1<sup>η</sup> διδακτική ώρα

- Ανάκληση γνώσεων και αξιολόγηση κατανόησης γνώσεων του προηγούμενου μαθήματος.
- Ανάλυση των τμημάτων της **μορφής σονάτας**, με σκοπό τη διερεύνηση τμημάτων έκθεσης του θεματικού υλικού, μετάβασης και κατάληξης. Οι μαθητές καλούνται να

---

<sup>6</sup> Το μέρος της Ανάπτυξης μπορεί να συναντηθεί στη σχετική βιβλιογραφία και ως «Επεξεργασία», καθώς επίσης και το μέρος της Επανέκθεσης ως «Ανακεφαλαίωση». Πιστεύουμε πως οι όροι που έχουν επιλεγεί και χρησιμοποιούνται στο αναλυτικό πρόγραμμα και τον Οδηγό Σπουδών του Εκπαιδευτικού για το μάθημα της Μορφολογίας είναι ορθότεροι και αποδίδουν τη λειτουργία των τμημάτων της μορφής-σονάτα σωστότερα και πιο δόκιμα.



ανακαλέσουν γνώσεις της 1<sup>ης</sup> ενότητας. Προτείνεται ο διαχωρισμός της ανάλυσης σε δύο μέρη:

- ✓ Αρχικά, ανάλυση μόνο της Έκθεσης και της Επανέκθεσης από το Α΄ μέρος της σονάτας για πιάνο του L.v.Beethoven Op.49, No. 2 σε Σολ Μείζονα. Διερεύνηση της αντίθεσης των δύο θεματικών ενοτήτων στην Έκθεση και της επανάληψής τους στο χώρο της τονικής στην Επανέκθεση.
- ✓ Ανάλυση μόνο του τμήματος της Ανάπτυξης της ίδιας σονάτας. Διερεύνηση τρόπου ανάπτυξης στοιχείων των δύο θεματικών ομάδων σε αυτό το τμήμα.
- Σύνοψη συμπερασμάτων και για τα τρία τμήματα.

## 2<sup>η</sup> διδακτική ώρα

- Ανάκληση γνώσεων και αξιολόγηση από το προηγούμενο μάθημα. Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να τονιστεί ο ρόλος του κάθε τμήματος και να διερευνηθεί από τους ίδιους τους μαθητές: η καθορισμένη αντιπαράθεση των δύο θεμάτων (σε δύο διαφορετικούς τονικούς χώρους) στο τμήμα της Έκθεσης, η ενδυνάμωσή της στο τμήμα της Ανάπτυξης και η συμμετρική λύση της στο τμήμα της Επανέκθεσης.
- Ανάλυση του Α΄ μέρους μιας ακόμα σονάτας, αυτή τη φορά σε ελάσσονα τονικότητα. Διευκρινίζεται από τον εκπαιδευτικό πως η δεύτερη θεματική ενότητα εμφανίζεται (στην Έκθεση) στη σχετική μείζονα κλίμακα.
- Σύγκριση σχεδιαγραμμάτων σονάτας σε μείζονα και σονάτας σε ελάσσονα τονικότητα.

## Δ. Δραστηριότητες

### 1<sup>η</sup> διδακτική ώρα

- Δραστηριότητα 1<sup>η</sup>: Ακρόαση της Έκθεσης και της Επανέκθεσης του Α΄ Μέρους της σονάτας και παράλληλη παρακολούθηση παρτιτούρας. Ο καθηγητής επεξηγεί την ύπαρξη δύο θεματικών ενοτήτων (άμεση διδασκαλία) αντιθετικού χαρακτήρα (λόγω τονικότητας) στο τμήμα της Έκθεσης και ζητάει από τους μαθητές να βρουν τον τρόπο με τον οποίο αυτά επαναλαμβάνονται στο τμήμα της Επανέκθεσης. Συμπλήρωση σχετικού σχεδιαγράμματος.  
Ακρόαση του τμήματος της Ανάπτυξης. Επεξήγηση από τον καθηγητή της εμφάνισης στοιχείων και των δύο θεματικών ομάδων. Χωρισμός σε ομάδες και εύρεση αυτών των στοιχείων από τους μαθητές. Συμπλήρωση σχετικού σχεδιαγράμματος. Σύνοψη συμπερασμάτων των ομάδων.
- Δραστηριότητα 2<sup>η</sup>: Κατευθυνόμενη συζήτηση, με σκοπό την κατανόηση από τους μαθητές της λειτουργίας κάθε τμήματος στο σύνολο της **μορφής σονάτας**.

### Εργασία για το σπίτι

- Μελέτη του Α΄ μέρους της σονάτας για πιάνο του Mozart KV 283 σε Σολ Μείζονα. Δημιουργία σχεδιαγράμματος στο οποίο διαφαίνονται τα τρία τμήματα (ABA΄) και ο διαχωρισμός των δύο βασικών θεματικών ομάδων στην Έκθεση και την Επανέκθεση (εργασία σε ατομικό επίπεδο). Προτείνεται να μην προχωρήσουν και στο μέρος της Ανάπτυξης.

## 2<sup>η</sup> διδακτική ώρα

- Δραστηριότητα 1<sup>η</sup>: Συγκέντρωση εργασιών, συγκριτική μελέτη τους και σχετική συζήτηση.
- Δραστηριότητα 2<sup>η</sup>: Ακρόαση του Α' Μέρους σονάτας για πιάνο του L.v.Beethoven Op. 2, No. 1 σε Φα Ελάσσονα ή οποιουδήποτε Α' Μέρους σονάτας σε ελάσσονα τονικότητα της κλασσικής περιόδου. Επεξηγήσεις διαφοροποιήσεων από τον καθηγητή. Ανάλυση του Α' Μέρους της σονάτας με χωρισμό των μαθητών σε ομάδες εργασίας.
- Δραστηριότητα 3<sup>η</sup>: Συζήτηση συμπερασμάτων και εκ νέου ακρόαση του Α' μέρους της σονάτας σε ελάσσονα τρόπο.

### Ε. Πρόσθετο διδακτικό υλικό - Ιστοσελίδες

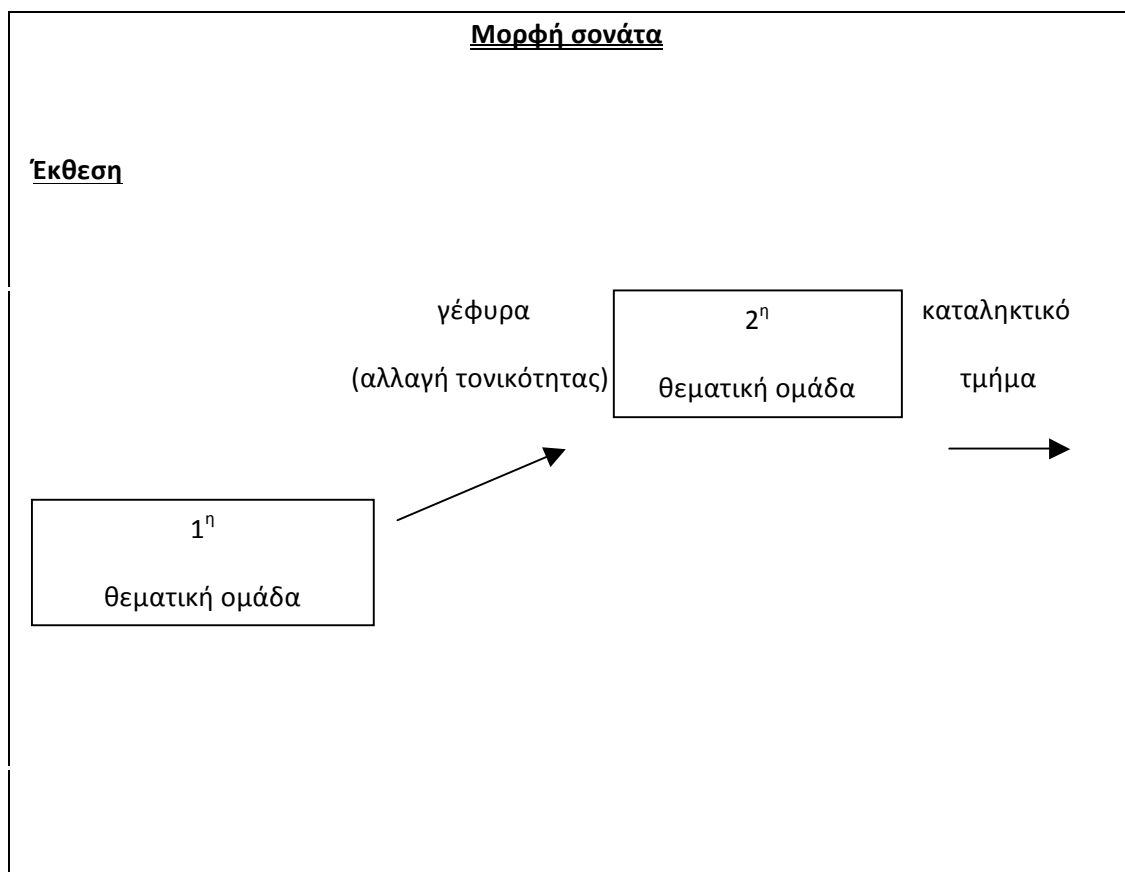
- Παρτιτούρες για τις δύο σονάτες για πιάνο του L.v.Beethoven Op.49, No. 2 σε Σολ Μείζονα και Op. 2, No. 1 σε Φα Ελάσσονα  
[http://imslp.org/wiki/Piano\\_Sonata\\_No.20,\\_Op.49\\_No.2\\_%28Beethoven,\\_Ludwig\\_van%29](http://imslp.org/wiki/Piano_Sonata_No.20,_Op.49_No.2_%28Beethoven,_Ludwig_van%29)

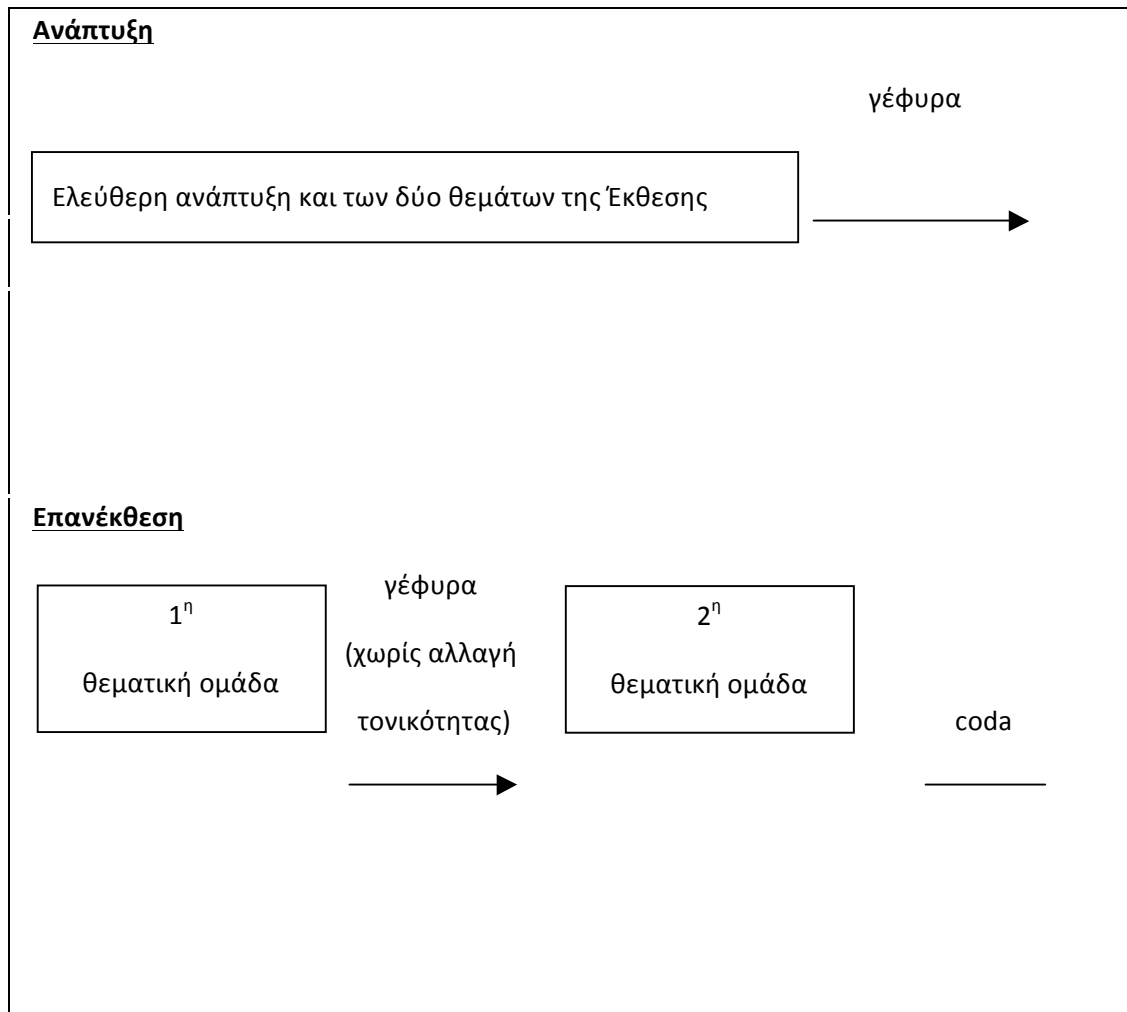
[http://imslp.org/wiki/Piano\\_Sonata\\_No.29,\\_Op.106\\_%28Beethoven,\\_Ludwig\\_van%29](http://imslp.org/wiki/Piano_Sonata_No.29,_Op.106_%28Beethoven,_Ludwig_van%29)

καθώς επίσης και της σονάτας για πιάνο του Mozart KV 283 σε Σολ Μείζονα

[http://imslp.org/wiki/Piano\\_Sonata\\_No.5\\_in\\_G\\_major,\\_K.283/189h\\_%28Mozart,\\_Wolfgang\\_Amadeus%29](http://imslp.org/wiki/Piano_Sonata_No.5_in_G_major,_K.283/189h_%28Mozart,_Wolfgang_Amadeus%29)

- Σχετικά σχεδιαγράμματα:





Μορφή σονάτα						
Έκθεση			Ανάπτυξη	Επανάθεση		
1 <sup>η</sup> θεματική ομάδα	γέφυρα	2 <sup>η</sup> θεματική ομάδα	Ανάπτυξη των δύο βασικών θεματικών ομάδων με διάφορους τρόπους	1 <sup>η</sup> θεματική ομάδα	γέφυρα	2 <sup>η</sup> θεματική ομάδα
τονική	Αλλαγή τονικότητας	Στη δεσπόζουσα (μείζονα) ή στη σχετική		Τονική, όπως και στην Έκθεση	Χωρίς αλλαγή τονικότητας	τονική

		μείζονα (ελάσσονα)				
Αντιπαράθεση δύο θεματικών ομάδων			κορύφωση	Λύση αντιπαράθεσης		

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5<sup>ο</sup>: Πού συναντάται η μορφή

(Διδακτικές ώρες: 01)

### A. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να κατανοήσουν πως η **μορφή σονάτα** εμφανίζεται ως Α' μέρος τόσο στη σονάτα, αλλά και σε άλλα έργα της εποχής κυρίως του κλασικισμού, όπως είναι η συμφωνία, το κοντσέρτο, το κουαρτέτο εγχόρδων, τρίο με πιάνο κ.α.
- να διακρίνουν στο Α' Μέρος ενός ενδεικτικού έργου τα τρία βασικά τμήματα της **μορφής σονάτας**, καθώς επίσης και τη δομή τους
- να μελετήσουν συνδυαστικά με το είδος της υφής, το μοίρασμα των θεμάτων και των επιμέρους μοτίβων στα διαφορετικά όργανα (έργο μουσικής δωματίου) ή ομάδες οργάνων (συμφωνικό έργο)

### B. Λέξεις-κλειδιά

- Έκθεση
- Ανάπτυξη
- Επανέκθεση
- Τονικότητα
- Γέφυρα/coda
- Πρώτο και δεύτερο θέμα
- Θεματική ομάδα
- Μοτίβο
- Υφή

### Γ. Διδακτική μεθοδολογία και Ενδεικτική Πορεία Μαθήματος

Ανάλυση Α' μέρους κουϊντέτου εγχόρδων. Οι μαθητές καλούνται στο στάδιο αυτό να αναγνωρίσουν μόνοι τους τα τμήματα της **μορφής σονάτας**, ανακαλώντας τις γνώσεις που απέκτησαν στις τρεις προηγούμενες διδακτικές ώρες.

Ιδιαίτερη σημασία δίνεται σε αυτό το κεφάλαιο στον τομέα της υφής. Στο σημείο αυτό οι μαθητές καλούνται να ανακαλέσουν προγενέστερες γνώσεις από το μάθημα της μορφολογίας και να τις συνδυάσουν με τις νέες για να αναλύσουν το νέο έργο και στο επίπεδο πλέον της υφής (μεταγνωστική ανάλυση).

### Δ. Δραστηριότητες

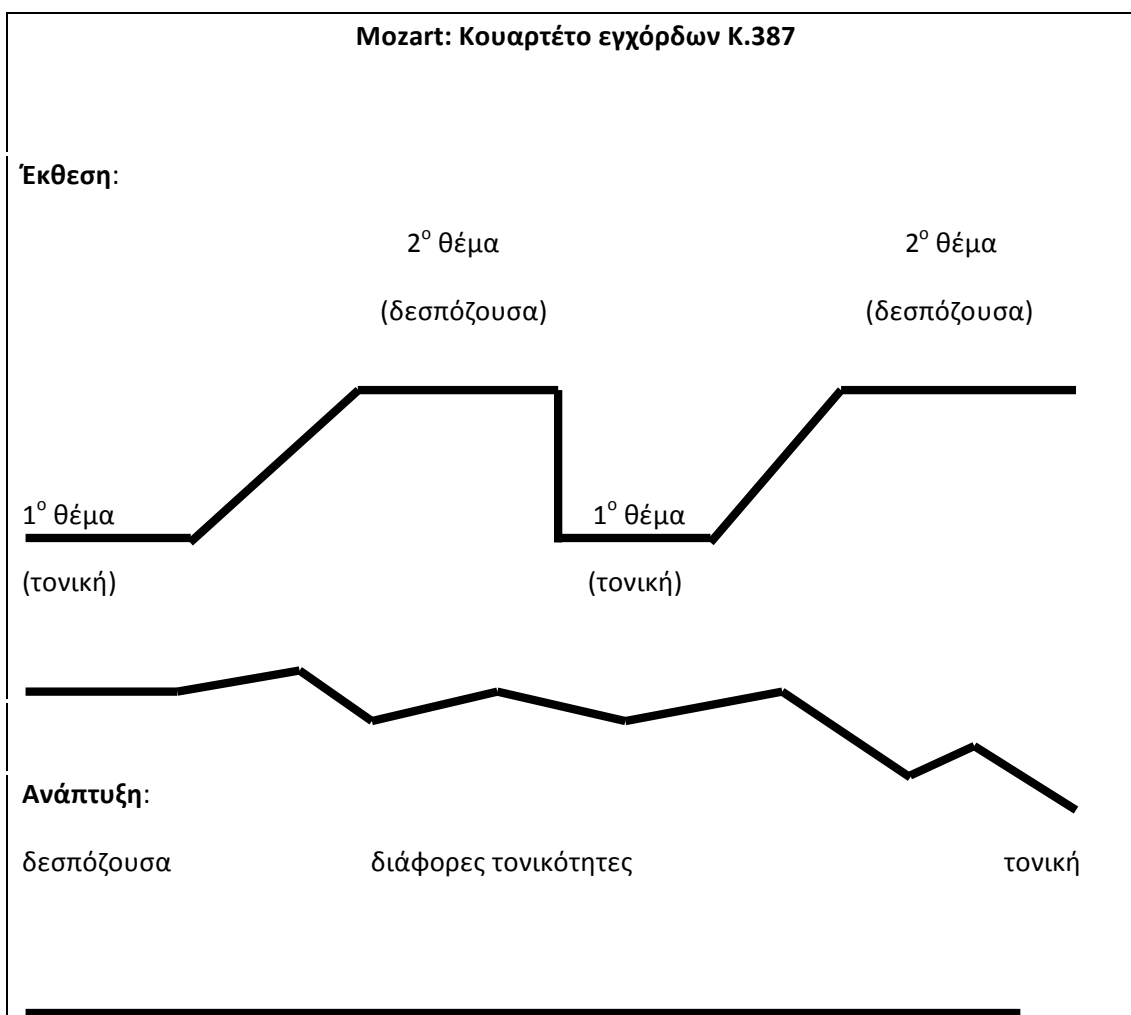
- Δραστηριότητα 1<sup>η</sup>: Ακρόαση του κουϊντέτου εγχόρδων (string quintet) σε Σολ Μείζονα KV387 του W.A.Mozart ή παρακολούθηση σχετικού βίντεο. Εργασία σε ομάδες. Εύρεση

των τριών βασικών τμημάτων της μορφής σονάτας, της επιμέρους δομής τους και των τονικοτήτων στην Έκθεση και την Επανέκθεση. Ταυτόχρονες σημειώσεις στην αντίστοιχη παρτιτούρα και έπειτα δημιουργία σχεδιαγράμματος σε φύλλο εργασίας, στο οποίο θα πρέπει να αναφέρονται και ορισμένα στοιχεία του έργου (όνομα συνθέτη, χρονολογία συγγραφής του έργου, τονικότητα). Σύγκριση σχεδιαγραμμάτων και διόρθωση λαθών.

- Δραστηριότητα 2<sup>η</sup>: Μέσω κατευθυνόμενης διερεύνησης οι μαθητές βρίσκουν τα βασικά μοτίβα και φράσεις των δύο θεματικών ομάδων της Έκθεσης και μελετάται ο τρόπος επεξεργασίας τους από τα διάφορα όργανα, με σκοπό να βγουν συμπεράσματα για την υφή.

### Ε. Πρόσθετο διδακτικό υλικό - Ιστοσελίδες

- Για παρτιτούρα και ακρόαση έργου  
[http://imslp.org/wiki/String\\_Quartet\\_No.14\\_in\\_G\\_major,\\_K.387\\_%28Mozart,\\_Wolfgang\\_A\\_madeus%29](http://imslp.org/wiki/String_Quartet_No.14_in_G_major,_K.387_%28Mozart,_Wolfgang_A_madeus%29)
- Βίντεο με το Hagen Quartet όπου η τηλεοπτική λήψη βοηθάει στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο τα διάφορα θέματα ή μοτίβα μοιράζονται στα τέσσερα όργανα  
<https://www.youtube.com/watch?v=JzKWbffbmiI>
- Σχεδιάγραμμα για τη δομή του Α' μέρους του κουαρτέτου εγχόρδων



1<sup>ο</sup> και 2<sup>ο</sup> θέματα

**Επανεκθεση:**

1<sup>ο</sup> θέμα

(τονική)

2<sup>ο</sup> θέμα

(τονική)

## **ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ**

### **ΕΝΟΤΗΤΑ 7<sup>Η</sup>: ΣΟΝΑΤΑ**

**Θέμα διδασκαλίας: Ανάλυση των τμημάτων της μορφής σονάτας**

**(σονάτα για πιάνο σε μείζονα τονικότητα)**

**από τα κεφάλαια 2<sup>ο</sup>, 3<sup>ο</sup> και 4<sup>ο</sup>: Έκθεση, Ανάπτυξη και Επανεκθεση**

#### **ΣΚΟΠΟΣ**

Οι μαθητές να κατανοήσουν τη **μορφή σονάτας** μέσα από τη μελέτη των τμημάτων της. Να αντιληφθούν του τρόπους με τους οποίους αναπτύσσεται το θεματικό υλικό (επανάληψη, αντίθεση, παραλλαγή) καθώς επίσης και τη λειτουργία των επιμέρους τμημάτων (έκθεση, μετάβαση και κατάληξη υλικού).

#### **ΣΤΟΧΟΙ**

Γνώσεις και δεξιότητες

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να διακρίνουν τα τρία βασικά τμήματα της **μορφής σονάτας**, όπως επίσης και την επιμέρους διάρθρωσή τους
- να αναγνωρίσουν καταρχήν τις δύο θεματικές ομάδες που εμφανίζονται στην Έκθεση και την Επανέκθεση και επιπλέον
- να αντιληφθούν την αντίθεσή τους στην Έκθεση και την επανάληψή τους στο χώρο της τονικής στην Επανέκθεση
- να παρατηρήσουν την επεξεργασία του θεματικού υλικού στην Ανάπτυξη
- να εξοικειωθούν με τη βασική ορολογία των τμημάτων της **μορφής σονάτας**
- να αντιλαμβάνονται τα παραπάνω τόσο ακουστικά, όσο και οπτικά κατά τη μελέτη παρτιτούρας

#### Παιδαγωγικοί στόχοι

- Ανάπτυξη συνεργασίας και ομαδικότητας, ενεργητική συμμετοχή.

#### **ΔΙΑΡΚΕΙΑ**

1 διδακτική ώρα.

#### **ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ**

Σύνδεση με το μάθημα: Αρμονία της Μουσικής

#### **ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ**

Θα χρησιμοποιηθεί συνδυασμός μεθόδων και τεχνικών όπως η άμεση διδασκαλία, η διερευνητική μάθηση, οι ατομικές και ομαδικές εργασίες και ο κατευθυνόμενος διάλογος.

#### **ΜΕΣΑ-ΥΛΙΚΑ**

- παρτιτούρες και ηχογραφήσεις για τη σονάτα για πιάνο του L.v.Beethoven Op.49, No. 2 σε Σολ Μείζονα (για την 1<sup>η</sup> δραστηριότητα)  
[http://imslp.org/wiki/Piano\\_Sonata\\_No.20,\\_Op.49\\_No.2\\_%28Beethoven,\\_Ludwig\\_van%29](http://imslp.org/wiki/Piano_Sonata_No.20,_Op.49_No.2_%28Beethoven,_Ludwig_van%29)
- δύο (2) φύλλα εργασίας για το μάθημα
- ένα (1) φύλλο εργασίας για το σπίτι
- παρτιτούρες της σονάτας για πιάνο του Mozart KV 283 σε Σολ Μείζονα (για τη εργασία στο σπίτι)  
[http://imslp.org/wiki/Piano\\_Sonata\\_No.5\\_in\\_G\\_major,\\_K.283/189h\\_%28Mozart,\\_Wolfgang\\_Amadeus%29](http://imslp.org/wiki/Piano_Sonata_No.5_in_G_major,_K.283/189h_%28Mozart,_Wolfgang_Amadeus%29)

#### **ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ – ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΙΑΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ**

##### **A. Εισαγωγή (10 λεπτά)**



- Επανάληψη με σκοπό τον έλεγχο κατανόησης των γνώσεων του προηγούμενου μαθήματος. Σύντομη συζήτηση και συμπλήρωση ερωτήσεων και σχεδιαγραμμάτων που αφορούν τη τριμερή και διμερή μορφή, όπως συμπληρώθηκαν στο φύλλο εργασίας του προηγούμενου μαθήματος (ατομική εργασία μαθητών – φύλλο εργασίας 1<sup>ο</sup>).
- Σύντομη συζήτηση για ανάκληση γνώσεων από την 1<sup>η</sup> Ενότητα. Συγκεκριμένα, για τους τρόπους ανάπτυξης της μορφής (επανάληψη, αντίθεση και παραλλαγή) και τις λειτουργίες των τμημάτων (έκθεση, μετάβαση και κατάληξη).

## **B. Διδακτική Επεξεργασία (30 λεπτά)**

Δραστηριότητα 1<sup>η</sup>: Ακρόαση της Έκθεσης και της Επανεκθέσης (Α΄ Μέρος) της σονάτας για πιάνο του L.v.Beethoven Op.49, No. 2 σε Σολ Μείζονα και παράλληλη ανάγνωση παρτιτούρας. Επικέντρωση στο τμήμα της Έκθεσης. Επεξήγηση από τον εκπαιδευτικό των διαφορετικών τονικοτήτων στις οποίες κινούνται οι δύο διαφορετικές θεματικές ομάδες, έτσι ώστε να εντοπιστούν από τους μαθητές. Κατευθυνόμενη συζήτηση με σκοπό να εντοπιστούν και άλλα στοιχεία διαφορετικότητας (π.χ. δυναμική, μοτίβα), όπως επίσης και η λειτουργία των επιμέρους τμημάτων (coda, γέφυρα, καταληκτικές φράσεις).

Πέρασμα στην Επανεκθεση. Εντοπισμός των δύο θεματικών ομάδων στην παρτιτούρα και επισήμανση της διαφορετικότητας αυτού του τμήματος σε σχέση με την Έκθεση (και τα δύο θέματα στην τονική). Αν το επιτρέπει ο χρόνος, αναλύονται και επιμέρους στοιχεία. Σύγκριση των δύο τμημάτων.

Ακολουθεί ακρόαση της Ανάπτυξης. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί πως μπορεί να εμφανίζονται στοιχεία και από τις δύο θεματικές ομάδες, καθώς επίσης και νέα. Εντοπισμός τους από τους μαθητές.

Κατά τη διάρκεια των ακροάσεων και της συζήτησης που τις ακολουθεί, οι μαθητές σημειώνουν τις παρατηρήσεις τους στην παρτιτούρα και ταυτόχρονα συμπληρώνουν τον πίνακα ακρόασης (φύλλο εργασίας 2<sup>ο</sup>).

Δραστηριότητα 2<sup>η</sup>: Μελέτη σχεδιαγραμμάτων που υπάρχουν στο φύλλο εργασίας και ουσιαστικά εστιάζουν στη λειτουργία του μάθε τμήματος (ο εκπαιδευτικός μπορεί να επιλέξει ένα από τα δύο σχεδιαγράμματα). Συζήτηση, κατά την οποία να τονιστεί η αντιπαράθεση των δύο θεμάτων στην Έκθεση, η κορύφωση στην Ανάπτυξη και η λύση στην Επανεκθεση.

**Φύλλο εργασίας (1<sup>ο</sup>)**

(Αξιολόγηση γνώσεων προηγούμενου μαθήματος)

A. Στοιχεία ακρόασης

Έργο: \_\_\_\_\_

Συνθέτης: \_\_\_\_\_

Εποχή: \_\_\_\_\_

B. Συμπλήρωσε τα δύο παρακάτω σχεδιαγράμματα που αφορούν τη **μορφή σονάτας**

Τριμερής μορφή		
Έκθεση		
A		

Διμερής μορφή	
A + A	

## Φύλλο εργασίας (2<sup>ο</sup>) - 1<sup>η</sup> σελίδα

(μελέτη τμημάτων Έκθεσης, Ανάπτυξης και Επανάκτησης)

### Πίνακας Ακρόασης

Τμήμα	Μουσικά μέτρα	Τονικότητα
<b>Έκθεση</b>		-
➤ 1 <sup>η</sup> θεματική ομάδα		
• γέφυρα		
➤ 2 <sup>η</sup> θεματική ομάδα		
▪ καταληκτικό τμήμα		
<b>Ανάπτυξη</b>		
➤ στοιχεία από 2 θεματικές ομάδες		
▪ γέφυρα		
<b>Επανάκτηση</b>		
➤ 1 <sup>η</sup> θεματική ομάδα		
• γέφυρα		
➤ 2 <sup>η</sup> θεματική ομάδα		
▪ καταληκτικό τμήμα (coda)		

Στοιχεία αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο θεματικών ομάδων:

---



---

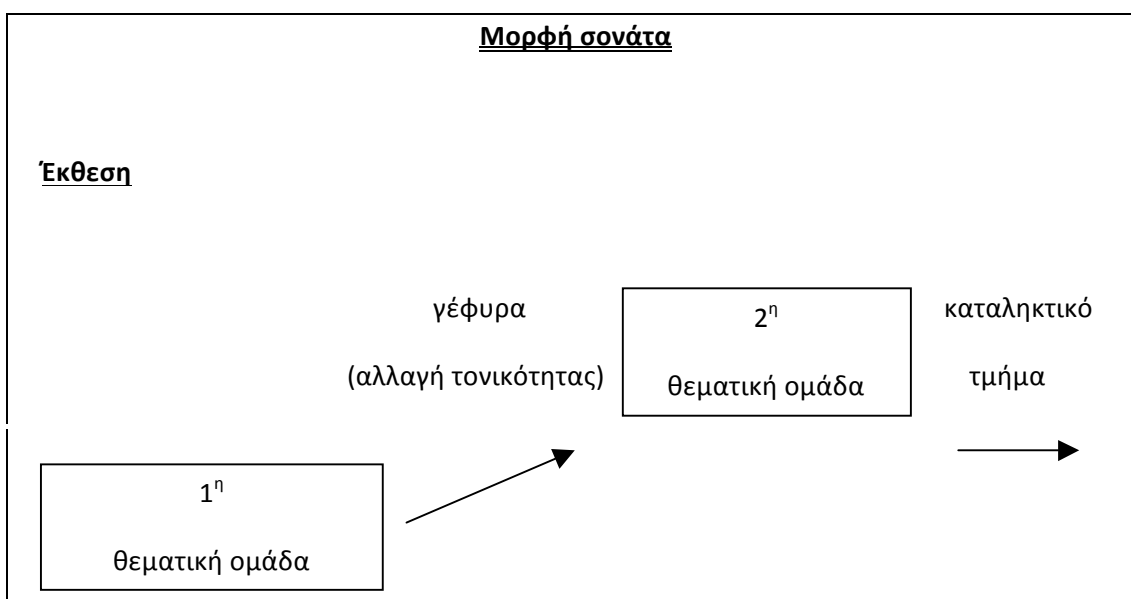
### Φύλλο εργασίας (2<sup>ο</sup>) - 2<sup>η</sup> σελίδα

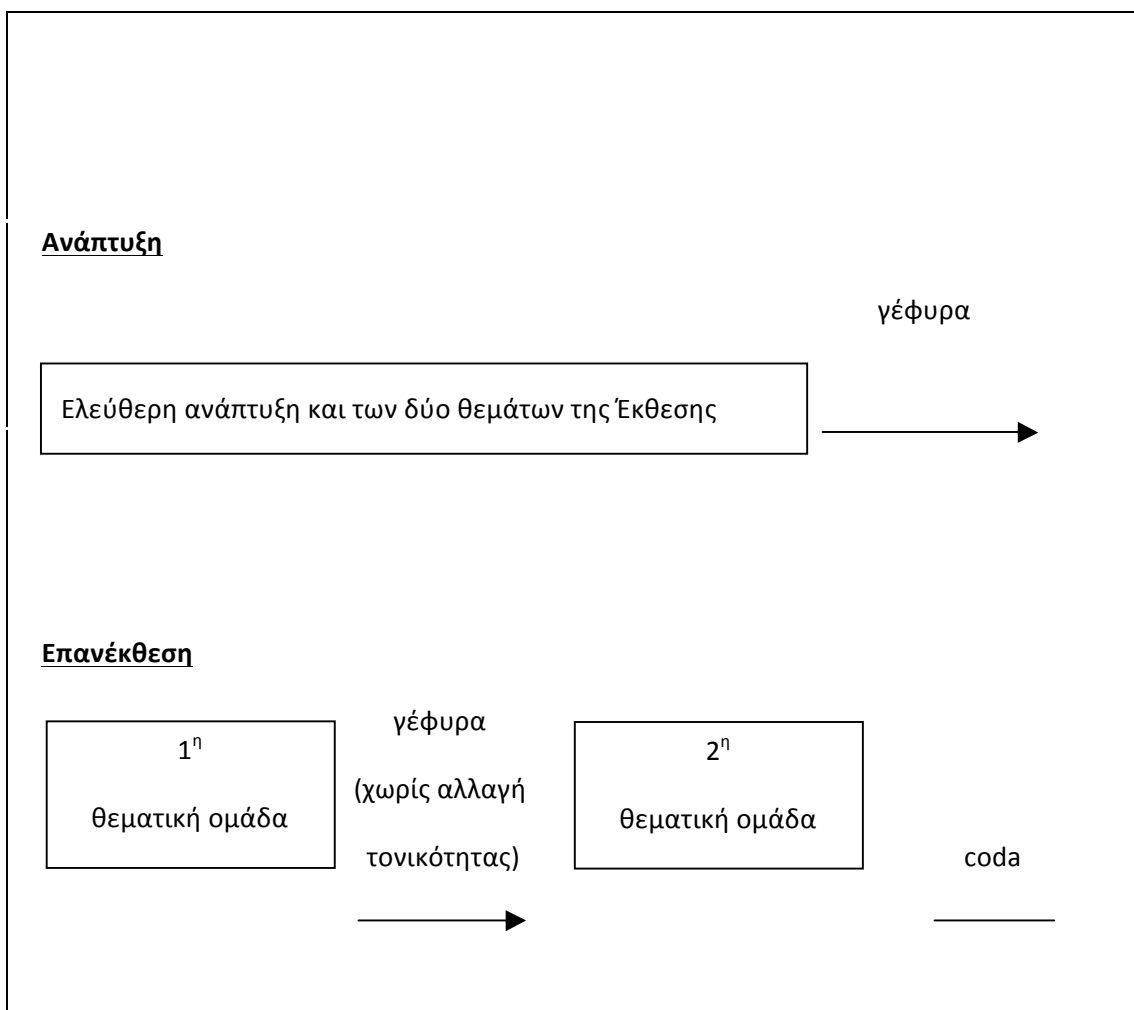
(μελέτη τμημάτων Έκθεσης, Ανάπτυξης και Επανεκθεσης)

#### 1<sup>ο</sup> σχεδιάγραμμα

Μορφή σονάτα						
Έκθεση			Ανάπτυξη	Επανεκθεση		
1 <sup>η</sup> θεματική ομάδα	Γέφυρα	2 <sup>η</sup> θεματική ομάδα	Ανάπτυξη των δύο βασικών θεματικών ομάδων με διάφορους τρόπους	1 <sup>η</sup> θεματική ομάδα	γέφυρα	2 <sup>η</sup> θεματική ομάδα
τονική	Αλλαγή τονικότητας	Στη δεσπόζουσα (μείζονα) ή στη σχετική μείζονα (ελάσσονα)		Τονική, όπως και στην Έκθεση	Χωρίς αλλαγή τονικότητας	τονική
Αντιπαράθεση δύο θεματικών ομάδων			κορύφωση	Λύση αντιπαράθεσης		

#### 2<sup>ο</sup> σχεδιάγραμμα





### Γ. Κλείσιμο (5 λεπτά)

Γίνεται ανακεφαλαίωση – ενίσχυση της νέας γνώσης με ερωτήσεις του εκπαιδευτικού, βασισμένες στον πίνακα ακρόασης και τα σχεδιαγράμματα που μελέτησαν .

### ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ

Προτείνονται δύο διαφορετικές εργασίες για το σπίτι για να επιλέξει ο εκπαιδευτικός:

- Συμπλήρωση φύλλου εργασίας (3<sup>ο</sup>) που αναφέρεται στη σονάτα που μελετήθηκε στο μάθημα και περιέχει κυρίως ερωτήσεις εμπέδωσης της νέας γνώσης.
- Μελέτη του Α΄ μέρους της σονάτας για πιάνο του Mozart KV 283 σε Σολ Μείζονα. Δημιουργία σχεδιαγράμματος στο οποίο διαφαίνονται τα τρία τμήματα (ΑΒΑ΄) και ο διαχωρισμός των δύο βασικών θεματικών ομάδων στην Έκθεση και την Επανάκθεση (εργασία σε ατομικό επίπεδο). Δημιουργία δικού τους πίνακα ακρόασης. Προτείνεται να μην προχωρήσουν στο μέρος της Ανάπτυξης.

### Φύλλο εργασίας (3<sup>ο</sup>)

(εργασία για το σπίτι)

### Έκθεση

1. Πόσες θεματικές ομάδες διακρίνεις; \_\_\_\_\_
2. Σημείωσε στοιχεία αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο θεματικών ομάδων.  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_
3. Με ποιον τρόπο συνδέονται μεταξύ τους οι δύο θεματικές ομάδες;  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_
4. Πώς καταλήγει το τμήμα της Έκθεσης;  
\_\_\_\_\_

### Ανάπτυξη

1. Αποτελείται από νέο μοτιβικό υλικό;  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_
2. Περιέχει μεταβατικά τμήματα; \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_

### Επανεκθεση

1. Ποιο κοινό στοιχείο παρουσιάζει η Επανεκθεση σε σχέση με την Έκθεση;  
\_\_\_\_\_
2. Σε τι διαφέρει από την Έκθεση;  
\_\_\_\_\_

### **ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ**

Ο εκπαιδευτικός εξετάζει εάν οι μαθητές έχουν κατανοήσει τη νέα γνώση, δηλαδή εάν μπορούν να διακρίνουν τα τρία βασικά τμήματα της **μορφής σονάτας**, να περιγράψουν τη λειτουργία του καθενός και αν γνωρίζουν τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ τους. Στο σημείο αυτό ο εκπαιδευτικός ελέγχει και τη δυνατότητα των μαθητών να χρησιμοποιούν τις γνώσεις που κατέχουν από το μάθημα της Αρμονίας για να αναλύσουν ένα μουσικό έργο. Ιδιαίτερη βαρύτητα να δοθεί στην αναγνώριση των δύο θεματικών ομάδων, οι οποίες να γίνονται αντιληπτές τόσο ακουστικά (κατά τη διάρκεια ακρόασης μουσικού αποσπάσματος), όσο και κατά τη μελέτη παρτιτούρας. Επίσης, να αξιολογηθεί η ικανότητα των μαθητών να διακρίνουν ακουστικά τα τρία τμήματα της **μορφής σονάτας**. Τέλος, να ελεγχθεί η κατανόηση των όρων που χρησιμοποιούνται για τα τμήματα της **μορφής σονάτας** και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, καθώς επίσης και το κατά πόσο οι μαθητές μπορούν να τους χρησιμοποιήσουν.

Για τον έλεγχο των παραπάνω ο εκπαιδευτικός βασίζεται στα φύλλα εργασίας, στη συμμετοχή του μαθητή τόσο κατά τη συζήτηση που ακολουθεί την ακρόαση των μουσικών

αποσπασμάτων, όσο και κατά την ομαδική εργασία. Μπορεί επίσης να κατασκευάσει ρούμπρικες αξιολόγησης. Προτείνεται ενδεικτικά η παρακάτω ρουμπρίκα:

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	ΕΠΙΠΕΔΑ ΑΠΟΔΟΣΗΣ			ΒΑΘΜΟ- ΛΟΓΙΑ
	Υψηλή 3	Μέτρια 2	Χαμηλή 1	
<b>Κατανόηση μορφής σονάτας</b>	Ο μαθητής γνωρίζει πολύ καλά ποια είναι τα τρία τμήματα της <b>μορφής σονάτας</b> και μπορεί να περιγράψει με λεπτομέρειες τόσο τη λειτουργία του καθενός, όσο και τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ τους.	Ο μαθητής γνωρίζει καλά τα τρία τμήματα της <b>μορφής σονάτας</b> και μπορεί να περιγράψει σχετικά καλά τόσο τη λειτουργία του καθενός, όσο και τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ τους.	Ο μαθητής δυσκολεύεται να αναφερθεί στα τμήματα της <b>μορφής σονάτας</b> . Γνωρίζει ελάχιστα έως καθόλου τόσο τη λειτουργία του καθενός, όσο και τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ τους.	
<b>Θεματικές ομάδες</b>	Ο μαθητής μπορεί να αναγνωρίσει εύκολα τόσο ακουστικά, όσο και οπτικά (ανάγνωση παρτιτούρας) τις δύο θεματικές ομάδες στην Έκθεση.	Ο μαθητής αναγνωρίζει με μία σχετική δυσκολία τις δύο θεματικές ομάδες στην Έκθεση, τόσο ακουστικά, όσο και οπτικά (ανάγνωση παρτιτούρας).	Ο μαθητής δυσκολεύεται ή δεν αναγνωρίζει καθόλου τις δύο θεματικές ομάδες στην Έκθεση, τόσο ακουστικά, όσο και οπτικά (ανάγνωση παρτιτούρας).	
<b>Ορολογία</b>	Ο μαθητής χρησιμοποιεί σε ικανοποιητικό βαθμό την ορολογία που αφορά τα τμήματα της <b>μορφής σονάτας</b> και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.	Ο μαθητής χρησιμοποιεί μέρος της ορολογίας που αφορά τα τμήματα της <b>μορφής σονάτας</b> και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.	Ο μαθητής δεν είναι εξοικειωμένος με την ορολογία που αφορά τα τμήματα της <b>μορφής σονάτας</b> και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.	

Οι μαθητές να γνωρίζουν πριν την έναρξη της μαθησιακής διαδικασίας τα κριτήρια με τα οποία θα αξιολογηθούν, έτσι ώστε να αναλάβουν την ευθύνη της δικής τους μάθησης και

να μεγιστοποιήσουν τις προσπάθειές τους και την ενεργητική συμμετοχή τους στη διαδικασία μάθησης.

#### ΠΡΟΣΘΕΤΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βίντεο με ανάλυση της σονάτας για πιάνο του L.v.Beethoven Op.49, No. 2 σε Σολ Μείζονα<sup>7</sup>
  - ✓ <http://www.stumbleupon.com/su/2TRVjY/www.teoria.com/articles/beethoven-op49/index.html/>
  - ✓ <https://www.youtube.com/watch?v=GtflDVxV7qg>
- <http://study.com/academy/lesson/sonata-form-definition-examples-quiz.html>
- <https://archive.org/details/cu31924017163027>
- Michels, Ulrich: *Άτλας της Μουσικής*, τόμος Ι, Νάκας 1994, σ. 146-7.
- Walton, Charles W.: *Βασικές Μουσικές Φόρμες, Μαθήματα μορφολογίας της μουσικής*, Ν. Τσαφταρίδης (μετ.), Μουσικός Οίκος Σ. & Μ. Νικολαΐδης, Αθήνα 1990, σ.165-186.
- Wallace, Berry: *Form in Music*, New Jersey 1966<sup>2</sup>, σ. 147-202.

---

<sup>7</sup> Πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στις ονομασίες Α και Β που δίνονται για τις δύο θεματικές ομάδες στο πρώτο από τα δύο βίντεο. Ο χαρακτηρισμός αυτός έρχεται σε αντίθεση με τον τρόπο που χρησιμοποιήθηκαν παραπάνω τα γράμματα Α και Β για τον χαρακτηρισμό των ενοτήτων.



## **ΕΝΟΤΗΤΑ 8<sup>Η</sup>: ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΩΝ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΟΜΩΝ ΜΕ ΤΑ ΕΙΔΗ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΤΗΣ ΜΟΡΦΗΣ**

Η 8<sup>η</sup> ενότητα αποτελείται από ένα (1) κεφάλαιο που θα διδαχθεί σε δύο (2) διδακτικές ώρες.

### **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1<sup>ο</sup>: Η μακροδομική οργάνωση ιστορικών ειδών μουσικής σύνθεσης. Σύγκρισή τους.**

**(Διδακτικές ώρες: 02)**

#### **A. Ειδικοί Διδακτικοί Στόχοι**

Οι μαθητές θα πρέπει:

- να κατανοήσουν τη θέση και τη σημασία των διδαχθέντων μορφολογικών σχημάτων σε ιστορικά είδη μουσικής σύνθεσης, όπως το Κοντσέρτο, η Συμφωνία, η Σονάτα, το Τρίο, το Κουαρτέτο, η Σουίτα, κ.τ.λ.
- να αντιληφθούν ότι τα διδαχθέντα μορφολογικά πρότυπα δεν αποτελούν το μοναδικό τρόπο να οργανωθεί η μουσική στο χρόνο
- να μπορούν να αναγνωρίσουν τόσο κατά την ακρόαση, όσο και κατά την ανάγνωση παρτιτούρας έργου με πολλά μέρη, την ξεχωριστή μορφή κάθε μέρους

#### **B. Λέξεις-κλειδιά**

- Σονάτα
- Συμφωνία
- Κοντσέρτο
- Κουαρτέτο
- Τρίο
- Σουίτα
- Ολοκληρωμένο έργο
- Μουσικά μέρη
- Μουσικά τμήματα

#### **Γ. Διδακτική μεθοδολογία και Ενδεικτική Πορεία Μαθήματος**

Βασικός άξονας αυτού του κεφαλαίου είναι η μεταγνωστική ανάλυση, που βασίζεται στο να θυμηθούν οι μαθητές τις γνώσεις που έλαβαν όλη τη χρονιά και να τις χρησιμοποιήσουν συνδυαστικά. Καλούνται αρχικά να μελετήσουν συνολικά κάποια έργα, μέρη των οποίων διδάχθηκαν κατά τη διάρκεια της χρονιάς.

#### **1<sup>η</sup> διδακτική ώρα**

- Ο καθηγητής εξηγεί στους μαθητές το γενικό πλαίσιο του ενότητας, χωρίς να τους διδάξει άμεσα τη νέα γνώση. Δίνει απλώς οδηγίες για τον τρόπο εργασίας, έτσι ώστε να την ανακαλύψουν οι ίδιοι.
- Ακρόαση σονάτας. Οι μαθητές καλούνται να κατανοήσουν τόσο το ότι η σονάτα αποτελείται από πολλά μέρη, όσο και το ότι κάθε μέρος της μπορεί να ακολουθεί διαφορετική δομή. Συμπληρώνεται πίνακας, που αφορά τα μέρη του. Οι μαθητές δουλεύουν αρχικά ατομικά και ακολούθως σε ομάδες.
- Έπειτα, ο καθηγητής αναφέρει ορισμένα εισαγωγικά στοιχεία για τη μπαρόκ σουίτα και ακολουθεί μελέτη ενός αντιπροσωπευτικού έργου (ακρόαση και μελέτη παρτιτούρας). Εντοπίζονται σημαντικά χαρακτηριστικά κάθε μέρους.
- Σύγκριση της διαφορετικής δομής και λειτουργίας των μερών των δύο έργων. Συσχέτιση αυτής της διαφορετικότητας και με την ιστορική εποχή στην οποία ανήκουν τα έργα (Σουίτα – μπαρόκ, σονάτα – κλασικισμός)
- Οι μαθητές χωρίζονται σε ζευγάρια και αναλαμβάνουν εργασία για το σπίτι, που αφορά τη μελέτη της δομής των μερών συνολικών έργων.

## **2<sup>η</sup> διδακτική ώρα**

- Παρουσίαση των εργασιών των ομάδων. Συζήτηση σχετικά με τα αποτελέσματά και συγκέντρωσή τους. Αξιολόγηση των εργασιών τόσο από τον καθηγητή, όσο και από τους ίδιους τους μαθητές.

### **Δ. Δραστηριότητες**

#### **1<sup>η</sup> διδακτική ώρα**

- Δραστηριότητα 1<sup>η</sup>: Ακρόαση της σονάτας για πιάνο No.5, K.545 (Facile) του Mozart. Εύρεση της δομής που συναντάται σε κάθε μέρος πρώτα ακουστικά (σε ατομικό επίπεδο) και έπειτα με τη βοήθεια παρτιτούρας (σε ομάδες). Αξιολόγηση κατανόησης γνώσης από τους ίδιους τους μαθητές. Συμπλήρωση πίνακα και με άλλα στοιχεία για κάθε μέρος και ανάκληση γνώσεων από προηγούμενες ενότητες. Παρουσίαση αποτελεσμάτων και σύνοψη συμπερασμάτων για τις σχέσεις μεταξύ των μερών. Παράθεση από τον καθηγητή πίνακα με τα μέρη τετραμερούς σονάτας, με επικέντρωση στο μενουέτο (σύνδεση με την επόμενη δραστηριότητα)
- Δραστηριότητα 2<sup>η</sup>: Ακρόαση ολόκληρης της Αγγλικής Σουίτας No.4 του J.S.Bach και παράλληλα μελέτη της μέσω καταγραφής σε πίνακα των μερών της και ορισμένων ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους. Συσχέτιση γνώσεων με προηγούμενη ενότητα. Ιδιαίτερη επισήμανση της κοινής τονικότητάς τους.
- Δραστηριότητα 3<sup>η</sup>: Σύνομη συγκριτική μελέτη των δομών των δύο συνθέσεων και συσχετισμός των διαφοροποιήσεών τους με βάση την ιστορική εποχή στην οποία ανήκουν.

#### Εργασία για το σπίτι

- Οι μαθητές χωρίζονται σε ζευγάρια και αναλαμβάνουν να μελετήσουν τα μέρη μιας πολυμερούς σύνθεσης (Συμφωνία, Σονάτα, Κοντσέρτο, Κουαρτέτο, Τρίο, κ.τ.λ.). Προτείνεται να μελετηθούν κυρίως έργα των οποίων τμήματα αναλύθηκαν σε

προηγούμενες ενότητες, χωρίς να αποκλείεται και η χρήση άλλων έργων που θα προτείνει ο εκπαιδευτικός ή/και οι μαθητές.

## 2<sup>η</sup> διδακτική ώρα

- Δραστηριότητα 1<sup>η</sup>: Οι μαθητές παρουσιάζουν την εργασία που τους δόθηκε την προηγούμενη διδακτική ώρα για το σπίτι. Στο τέλος των παρουσιάσεων συνοψίζονται τα αποτελέσματά τους και οι μαθητές προβαίνουν σε συμπεράσματα για τη δομή των πολυμερών συνθέσεων. Σκοπός να βρουν συνήθειες δομές πολυμερών έργων, επισημαίνοντας όμως και εξαιρέσεις.

### Εναλλακτική δραστηριότητα

- Η ενότητα αυτή μπορεί να συνδυαστεί με παρακολούθηση συναυλίας συμφωνικής ορχήστρας ή μουσικής δωματίου και μετέπειτα εργασία και συζήτηση με βάση τα έργα που άκουσαν οι μαθητές.

## Ε. Πρόσθετο διδακτικό υλικό - Ιστοσελίδες

- Πίνακες
  - ✓ Για πολυμερή έργα της κλασικής και ρομαντικής περιόδου (συμπλήρωση από τους μαθητές):

ΜΕΡΗ	ΡΥΘΜΙΚΗ ΑΓΩΓΗ	ΤΟΝΙΚΟΤΗΤΑ	ΜΟΡΦΗ

- ✓ Για πολυμερή έργα της κλασικής και ρομαντικής περιόδου (χρήση από τον καθηγητή, για διαφοροποίηση τριμερούς και τετραμερούς δομής)

### Τέσσερα (4) μέρη

### Τρία (3) μέρη

1 <sup>ο</sup> μέρος – γρήγορο	1 <sup>ο</sup> μέρος – γρήγορο
2 <sup>ο</sup> μέρος – αργό	2 <sup>ο</sup> μέρος – αργό
3 <sup>ο</sup> μέρος – μινουέτο ή σκέρτσο	_____
4 <sup>ο</sup> μέρος – γρήγορο	3 <sup>ο</sup> μέρος – γρήγορο

- ✓ Πίνακας για σουίτα: J.S.Bach, Αγγλική Σουίτα No.4, BMW809 σε Φα μείζονα (συμπλήρωση από τους μαθητές):

μέρη	ρυθμός	Ρυθμική αγωγή	μορφή	τονικότητα
Πρελούδιο				
Allemande				
Courante				
Sarabande				
Minuet I				
Minuet II				
Gigue				

- Mozart, Σονάτα για πιάνο No.16, K.545 (Facile) σε Ντο μείζονα. Παρτιτούρες και ηχογραφήσεις.  
[http://imslp.org/wiki/Piano\\_Sonata\\_No.16\\_in\\_C\\_major,\\_K.545\\_%28Mozart,\\_Wolfgang\\_Amadeus%29](http://imslp.org/wiki/Piano_Sonata_No.16_in_C_major,_K.545_%28Mozart,_Wolfgang_Amadeus%29)
- J.S.Bach, Αγγλική Σουίτα No.4, BMW809 σε Φα μείζονα. Παρτιτούρα.  
<http://burrito.whatbox.ca:15263/imglnks/usimg/6/64/IMSLP02097-BWV0809.pdf>
- Mozart, σονάτα για πιάνο σε Σολ μείζονα, KV 283. Παρτιτούρες και ηχογραφήσεις.  
[http://imslp.org/wiki/Piano\\_Sonata\\_No.5\\_in\\_G\\_major,\\_K.283/189h\\_%28Mozart,\\_Wolfgang\\_Amadeus%29](http://imslp.org/wiki/Piano_Sonata_No.5_in_G_major,_K.283/189h_%28Mozart,_Wolfgang_Amadeus%29)
- Mozart, Κουαρτέτο εγχόρδων No.14 σε Σολ μείζονα, K.387. Παρτιτούρες και ηχογραφήσεις.  
[http://imslp.org/wiki/String\\_Quartet\\_No.14\\_in\\_G\\_major,\\_K.387\\_%28Mozart,\\_Wolfgang\\_Amadeus%29](http://imslp.org/wiki/String_Quartet_No.14_in_G_major,_K.387_%28Mozart,_Wolfgang_Amadeus%29)
- F.J.Haydn, Σονάτα για πιάνο No.4 σε Ντο μείζονα. Παρτιτούρες και ηχογραφήσεις.  
[http://imslp.org/wiki/Keyboard\\_Sonata\\_in\\_C\\_major,\\_Hob.XVI:50\\_%28Haydn,\\_Joseph%29](http://imslp.org/wiki/Keyboard_Sonata_in_C_major,_Hob.XVI:50_%28Haydn,_Joseph%29)
- F.J.Haydn, Σονάτα για πιάνο No.37, σε Ρε μείζονα. Παρτιτούρες και ηχογραφήσεις.  
[http://imslp.org/wiki/Keyboard\\_Sonata\\_in\\_D\\_major,\\_Hob.XVI:37\\_%28Haydn,\\_Joseph%29](http://imslp.org/wiki/Keyboard_Sonata_in_D_major,_Hob.XVI:37_%28Haydn,_Joseph%29)
- L.v.Beethoven, Συμφωνία No.5 σε Ντο ελάσσονα, Op.67. Παρτιτούρες και ηχογραφήσεις.  
[http://imslp.org/wiki/Symphony\\_No.5,\\_Op.67\\_%28Beethoven,\\_Ludwig\\_van%29](http://imslp.org/wiki/Symphony_No.5,_Op.67_%28Beethoven,_Ludwig_van%29)
- L.v.Beethoven, Σονάτα για πιάνο No.1, op.2. Παρτιτούρες και ηχογραφήσεις  
[http://imslp.org/wiki/Piano\\_Sonata\\_No.1,\\_Op.2\\_No.1\\_%28Beethoven,\\_Ludwig\\_van%29](http://imslp.org/wiki/Piano_Sonata_No.1,_Op.2_No.1_%28Beethoven,_Ludwig_van%29)

- L.v.Beethoven, Σονάτα για πιάνο No. 2, Op.49, σε Σολ Μείζονα. Παρτιτούρες και ηχογραφήσεις.  
[http://imslp.org/wiki/Piano\\_Sonata\\_No.20,\\_Op.49\\_No.2\\_%28Beethoven,\\_Ludwig\\_van%29](http://imslp.org/wiki/Piano_Sonata_No.20,_Op.49_No.2_%28Beethoven,_Ludwig_van%29)
- Ανάλυση της Σονάτας για πιάνο (facile) του Mozart  
<http://www.macromusic.org/journal/volume1/Gerber.html>

## **ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ**

### **ΕΝΟΤΗΤΑ 8<sup>Η</sup>: ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΩΝ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΟΜΩΝ ΜΕ ΤΑ ΕΙΔΗ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΤΗΣ ΜΟΡΦΗΣ**

**Θέμα διδασκαλίας:** Η μακροδομική οργάνωση ιστορικών ειδών μουσικής σύνθεσης. Σύγκρισή τους .

#### **ΣΚΟΠΟΣ**

Οι μαθητές να κατανοήσουν τη δομή πολυμερών ειδών μουσικής σύνθεσης.

#### **ΣΤΟΧΟΙ**

Γνώσεις και δεξιότητες:

Οι μαθητές να μπορούν

- να κατανοήσουν τη θέση και τη σημασία των διδαχθέντων μορφολογικών σχημάτων σε ιστορικά είδη μουσικής σύνθεσης, όπως το Κοντσέρτο, η Συμφωνία, η Σονάτα, το Τρίο, το Κουαρτέτο, η Σουίτα, κ.τ.λ.
- να αντιληφθούν ότι τα διδαχθέντα μορφολογικά πρότυπα δεν αποτελούν το μοναδικό τρόπο να οργανωθεί η μουσική στο χρόνο
- να μπορούν να αναγνωρίσουν τόσο κατά την ακρόαση, όσο και κατά την ανάγνωση παρτιτούρας έργου με πολλά μέρη, την ξεχωριστή μορφή κάθε μέρους.

Παιδαγωγικοί στόχοι

Ανάπτυξη συνεργασίας και ομαδικότητας, ενεργητική συμμετοχή.

#### **ΔΙΑΡΚΕΙΑ**

1 διδακτική ώρα.

#### **ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ**

Σύνδεση με τα μαθήματα Ιστορία της Μουσικής, Αρμονία της Μουσικής.

#### **ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ**

Ακολουθείται κυρίως η προοργανωτική διδασκαλία, σύμφωνα με την οποία η νέα γνώση εντάσσεται στα προϋπάρχοντα γνωστικά σχήματα. Οι νέες πληροφορίες συγκρίνονται και συσχετίζονται τόσο με τις προϋπάρχουσες γνώσεις, όσο και μεταξύ τους. Προτείνονται η συνεργατική μάθηση, η εργασία σε ομάδες, ο κατευθυνόμενος διάλογος και λιγότερο η άμεση διδασκαλία.

## ΜΕΣΑ-ΥΛΙΚΑ

- Mozart, Σονάτα για πιάνο No.16, K.545 (Facile) σε Ντο μείζονα. Παρτιτούρες και ηχογραφήσεις.

[http://imslp.org/wiki/Piano\\_Sonata\\_No.16\\_in\\_C\\_major,\\_K.545\\_%28Mozart,\\_Wolfgang\\_Amadeus%29](http://imslp.org/wiki/Piano_Sonata_No.16_in_C_major,_K.545_%28Mozart,_Wolfgang_Amadeus%29)

- J.S.Bach, Αγγλική Σουίτα No.4, BWV809 σε Φα μείζονα. Παρτιτούρα:

<http://burrito.whatbox.ca:15263/imglnks/usimg/6/64/IMSLP02097-BWV0809.pdf>

Βίντεο:

[https://www.youtube.com/results?search\\_query=J.S.Bach+english+suite+No.4](https://www.youtube.com/results?search_query=J.S.Bach+english+suite+No.4)

- ένα (1) φύλλο εργασίας για το μάθημα
- ένα (1) φύλλο εργασίας για το σπίτι

## ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ – ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΙΑΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

### A. Εισαγωγή (5 λεπτά)

Ο καθηγητής εξηγεί στους μαθητές πως οι μορφολογικές δομές που μελέτησαν στις προηγούμενες ενότητες συνδέονται μεταξύ τους ως μέρη ιστορικών ειδών μουσικής σύνθεσης, όπως το κοντσέρτο, η σονάτα κ.α. Αναφέρεται στα δύο είδη σύνθεσης που θα ακούσουν και προτρέπει τους μαθητές να βρουν από πόσα και τι είδους μέρη αποτελούνται. Παράλληλα, να επισημάνουν και άλλα στοιχεία, όπως για παράδειγμα οι εναλλαγές της ρυθμικής αγωγής (αργό – γρήγορο) και της τονικότητας, όπου αυτές υπάρχουν.

### B. Διδακτική Επεξεργασία (40 λεπτά)

Δραστηριότητα 1<sup>η</sup>:

1<sup>ο</sup> μέρος (15 λεπτά): Ο καθηγητής δίνει οδηγίες συμπλήρωσης του φύλλου εργασίας (1<sup>ο</sup>) που θα πρέπει να συμπληρωθεί ταυτόχρονα με την ακρόαση της σονάτας για πιάνο No.5, K.545 (Facile) του Mozart. Οι μαθητές εργαζόμενοι ατομικά

- εντοπίζουν πως πρόκειται για τριμερή δομή
- επισημαίνουν τη διαφορετικότητα κάθε μέρους με βάση τη ρυθμική αγωγή (tempo)<sup>8</sup> και τη δομή (1<sup>ο</sup>: **μορφή σονάτας**, 2<sup>ο</sup>: τριμερής μορφή και 3<sup>ο</sup>: Rondo)
- ανακαλύπτουν ποιο μέρος είχαν μελετήσει σε προηγούμενη Θεματική Ενότητα (να συσχετίσουν το τρίτο μέρος με το παράδειγμα που μελέτησαν την 3<sup>η</sup> διδακτική ώρα της 2<sup>ης</sup> Ενότητας).

2<sup>ο</sup> μέρος (10 λεπτά): Χωρισμένοι έπειτα σε ομάδες συγκεντρώνουν τα αποτελέσματά τους, κάνοντας ταυτόχρονα αξιολόγηση του βαθμού κατά τον οποίο μπόρεσαν να επισημάνουν

---

<sup>8</sup> Η ρυθμική αγωγή να σημειωθεί στα ελληνικά, δηλ. αργό, γρήγορο. Οι λατινικοί όροι (Allegro, Adagio κ.τ.λ.) να σημειωθούν κατά τη μελέτη της παρτιτούρας.

ακουστικά τα επιμέρους τμήματα κάθε μέρους. Με καθοδηγούμενη συζήτηση και τη βοήθεια πλέον της παρτιτούρας συμπληρώνουν τα πεδία που έμειναν κενά κατά την ακρόαση και καταλήγουν σε συμπεράσματα για τη δομή της σονάτας. Επιπλέον, εστιάζουν στο Α' Μέρος και ανακαλύπτουν τη διαφοροποίησή του από τη συνηθισμένη **μορφή σονάτας**<sup>9</sup>. Ο καθηγητής να τονίσει πως αυτή η διαφοροποίηση αποτελεί εξαίρεση και παράλληλα να εστιάσει στη συνηθισμένη **μορφή σονάτας**.

Ο καθηγητής παραθέτει πίνακα που αναφέρεται στα τέσσερα (4) μέρη της Σονάτας για πιάνο No.2, Op.49 σε Σολ μείζονα του L.V.Beethoven. Εξηγεί πως οι Σονάτες αποτελούνται συνήθως από τρία ή τέσσερα μέρη. Δίνει έμφαση στο τρίτο μέρος (μινουέτο), που αποτελεί τον μοναδικό χορό της μπαρόκ σουίτας που πέρασε σε συνθέσεις μετέπειτα εποχών.

Δραστηριότητα 2<sup>η</sup> (15 λεπτά): Ακρόαση ολόκληρης της Αγγλικής Σουίτας No.4 του J.S.Bach<sup>10</sup>. Ο καθηγητής εξηγεί πως η δομή αλλάζει και έχουμε στην ουσία παράθεση μερών που είναι χοροί. Οι μαθητές καλούνται να αναγνωρίσουν την Sarabande που είχαν μελετήσει στην 2<sup>η</sup> διδακτική ώρα της 4<sup>ης</sup> Ενότητας. Παράλληλα με την ακρόαση συμπληρώνουν το σχεδιάγραμμα στο φύλλο εργασίας (1<sup>ο</sup>) που αφορά τα μέρη της συγκεκριμένης αγγλικής σουίτας, καθώς επίσης και κάποια χαρακτηριστικά τους. Ο καθηγητής εξηγεί πως οι βασικοί χοροί μιας σουίτας είναι τέσσερις: Allemande, Courande, Sarabande και Gigue. Ανάμεσα στους δύο τελευταίους χορούς μπορεί να παρεμβάλλεται το μινουέτο (I&II) ή ο χορός Bourrée (I&II). Το Πρελούδιο αποτελεί εισαγωγικό μέρος.

---

<sup>9</sup> Να επισημανθεί από τους μαθητές πως στην Επανάκθεση η πρώτη θεματική ομάδα εμφανίζεται στην IV βαθμίδα, και όχι στην Τονική (I) όπως κανονικά συνηθίζεται. Εάν ο εκπαιδευτικός κρίνει πως αυτή η διαφοροποίηση μπερδεύει τους μαθητές, μπορεί να χρησιμοποιήσει κάποια άλλη Σονάτα για πιάνο ή Συμφωνία της Κλασικής περιόδου.

<sup>10</sup> Επειδή η συνολική διάρκεια της σουίτας είναι μεγάλη, καλό θα ήταν να μην ακουστούν ολοκληρωμένα τα μέρη. Μπορεί να γίνει ακρόαση μόνο της αρχής κάθε μέρους, με παράλληλη μελέτη της παρτιτούρας.



### Φύλλο εργασίας (1<sup>ο</sup>)

- Ακρόαση 1<sup>η</sup>

Συνθέτης: \_\_\_\_\_

Έργο: \_\_\_\_\_

Εποχή: \_\_\_\_\_

Βρες πόσα μέρη έχει το έργο (τρία ή τέσσερα) και συμπλήρωσε τον παρακάτω πίνακα σύμφωνα με την ακρόαση:

ΜΕΡΗ	ΡΥΘΜΙΚΗ ΑΓΩΓΗ	ΤΟΝΙΚΟΤΗΤΑ	ΜΟΡΦΗ

a. Ποιο από τα παραπάνω μέρη μελετήθηκε σε προηγούμενη ενότητα; \_\_\_\_\_

b. Ποια διαφοροποίηση συναντάμε στη μορφή του 1<sup>ου</sup> μέρους; \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

- Ακρόαση 2<sup>η</sup>

Συνθέτης: \_\_\_\_\_

Έργο: \_\_\_\_\_

Εποχή: \_\_\_\_\_

Συμπλήρωσε τον παρακάτω πίνακα σύμφωνα με την ακρόαση:

ΜΕΡΗ	ΡΥΘΜΟΣ	ΡΥΘΜΙΚΗ ΑΓΩΓΗ	ΜΟΡΦΗ	ΤΟΝΙΚΟΤΗΤΑ
Prelude				
Allemande				

Courante				
Sarabande				
Minuet I				
Minuet II				
Gigue				

### Γ. Κλείσιμο (5 λεπτά)

Η διδακτική ώρα τελειώνει με ανακεφαλαίωση / ενίσχυση των νέων γνώσεων, μέσα από συγκριτική μελέτη των συμπερασμάτων σχετικά με τη δομή των δύο συνθέσεων που μελετήθηκαν.

### ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ

Οι μαθητές χωρίζονται σε ζευγάρια και αναλαμβάνουν να μελετήσουν τα μέρη μιας πολυμερούς σύνθεσης. Αρχικά να επιλέξουν με βάση τα παραδείγματα που μελετήθηκαν σε προηγούμενες ενότητες, τα οποία αποτελούν μέρη πολυμερών συνθέσεων. Για παράδειγμα:

- ✓ Haydn, Σονάτα για πιάνο, No.4, σε Ντο μείζονα
- ✓ Haydn, Σονάτα για πιάνο, No.37, σε Ρε μείζονα
- ✓ Mozart, σονάτα για πιάνο, KV 283, σε Σολ μείζονα,
- ✓ Mozart, Κουαρτέτο εγχόρδων, No.14, Κ.387, σε Σολ μείζονα
- ✓ L.v.Beethoven, Σονάτα για πιάνο, No.2, Op.49, σε Σολ μείζονα
- ✓ L.v.Beethoven, Συμφωνία No.5, Op.67, σε Ντο ελάσσονα

Μπορούν όμως να εργαστούν τόσο σε έργο της επιλογής τους ή σε έργο που θα προτείνει ο καθηγητής. Σκοπός της εργασίας η ανάλυση του έργου σε επίπεδο μορφής των μερών του. Επιπλέον, θα πρέπει να επιλέξουν ένα από τα μέρη και να το αναλύσουν στις βασικές του ενότητες. Προτείνεται τέλος η εύρεση και ιστορικών πληροφοριών για το έργο.

## Φύλλο εργασίας (2<sup>ο</sup>)

(εργασία για το σπίτι)

Έργο: \_\_\_\_\_

Συνθέτης: \_\_\_\_\_

Εποχή: \_\_\_\_\_

- Συμπληρώστε το παρακάτω σχεδιάγραμμα που αφορά τα μέρη του έργου που έχετε επιλέξει.

ΜΕΡΗ	ΡΥΘΜΙΚΗ ΑΓΩΓΗ	ΤΟΝΙΚΟΤΗΤΑ	ΜΟΡΦΗ

- Αναλύστε ένα από τα παραπάνω μέρη στις βασικές ενότητες του, αναφέροντας και τα μουσικά μέτρα:

---

---

---

---

### ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Ο καθηγητής εξετάζει το κατά πόσο οι μαθητές έχουν εμπεδώσει τις γνώσεις που απέκτησαν από τις προηγούμενες ενότητες. Ενδιαφέρει ιδιαίτερα το κατά πόσο μπορούν να διακρίνουν ακουστικά, αρχικά τις μορφολογικές δομές μιας σύνθεσης, αλλά και κατά τη μελέτη παρτιτούρας. Εξετάζει επίσης τις ικανότητες περιγραφής διαφόρων μορφών, μέσω της κατασκευής πινάκων. Τέλος, αξιολογεί τη δυνατότητα των μαθητών να συνδυάσουν τις γνώσεις που κατέχουν από το μάθημα της Ιστορίας με αυτές από το μάθημα της Μορφολογίας, για να κατανοήσουν το μουσικό στυλ διαφόρων εποχών.

Για τον έλεγχο των παραπάνω ο εκπαιδευτικός βασίζεται κυρίως στα φύλλα εργασίας που έχει προετοιμάσει. Η ενότητα αυτή θα μπορούσε επίσης να χρησιμοποιηθεί και ως "project", με τους μαθητές να δουλέψουν από την αρχή πάνω σε μουσικά αποσπάσματα που μελετάνε στα ατομικά μαθήματα οργάνου ή σε μουσική δωματίου ή σε ορχήστρα (εάν

υπάρχει στο σχολείο). Σε αυτή την περίπτωση θα πρέπει να εργαστούν σε ομάδες και να παρουσιάσουν οι ίδιοι τις εργασίες τους στις δύο αυτές διδακτικές ώρες. Διαφορετικά, ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει και τη ρούμπρικα ως μέθοδο αξιολόγησης (βλ. 1<sup>η</sup> Ενότητα, Σχέδιο μαθήματος).

#### ΠΡΟΣΘΕΤΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανάλυση της Σονάτας για πιάνο (facile) του Mozart  
<http://www.macromusic.org/journal/volume1/Gerber.html>
- Mozart, σονάτα για πιάνο σε Σολ μείζονα, KV 283. Παρτιτούρες και ηχογραφήσεις.  
[http://imslp.org/wiki/Piano\\_Sonata\\_No.5\\_in\\_G\\_major,\\_K.283/189h\\_%28Mozart,\\_Wolfgang\\_Amadeus%29](http://imslp.org/wiki/Piano_Sonata_No.5_in_G_major,_K.283/189h_%28Mozart,_Wolfgang_Amadeus%29)
- Mozart, Κουαρτέτο εγχόρδων No.14 σε Σολ μείζονα, K.387. Παρτιτούρες και ηχογραφήσεις.  
[http://imslp.org/wiki/String\\_Quartet\\_No.14\\_in\\_G\\_major,\\_K.387\\_%28Mozart,\\_Wolfgang\\_Amadeus%29](http://imslp.org/wiki/String_Quartet_No.14_in_G_major,_K.387_%28Mozart,_Wolfgang_Amadeus%29)
- F.J.Haydn, Σονάτα για πιάνο No.4 σε Ντο μείζονα. Παρτιτούρες και ηχογραφήσεις.  
[http://imslp.org/wiki/Keyboard\\_Sonata\\_in\\_C\\_major,\\_Hob.XVI:50\\_%28Haydn,\\_Joseph%29](http://imslp.org/wiki/Keyboard_Sonata_in_C_major,_Hob.XVI:50_%28Haydn,_Joseph%29)
- F.J.Haydn, Σονάτα για πιάνο No.37, σε Ρε μείζονα. Παρτιτούρες και ηχογραφήσεις.  
[http://imslp.org/wiki/Keyboard\\_Sonata\\_in\\_D\\_major,\\_Hob.XVI:37\\_%28Haydn,\\_Joseph%29](http://imslp.org/wiki/Keyboard_Sonata_in_D_major,_Hob.XVI:37_%28Haydn,_Joseph%29)
- L.v.Beethoven, Συμφωνία No.5 σε Ντο ελάσσονα, Ορ.67. Παρτιτούρες και ηχογραφήσεις.  
[http://imslp.org/wiki/Symphony\\_No.5,\\_Op.67\\_%28Beethoven,\\_Ludwig\\_van%29](http://imslp.org/wiki/Symphony_No.5,_Op.67_%28Beethoven,_Ludwig_van%29)
- L.v.Beethoven, Σονάτα για πιάνο No.1, ορ.2. Παρτιτούρες και ηχογραφήσεις  
[http://imslp.org/wiki/Piano\\_Sonata\\_No.1,\\_Op.2\\_No.1\\_%28Beethoven,\\_Ludwig\\_van%29](http://imslp.org/wiki/Piano_Sonata_No.1,_Op.2_No.1_%28Beethoven,_Ludwig_van%29)
- L.v.Beethoven, Σονάτα για πιάνο No. 2, Ορ.49, σε Σολ Μείζονα. Παρτιτούρες και ηχογραφήσεις.  
[http://imslp.org/wiki/Piano\\_Sonata\\_No.20,\\_Op.49\\_No.2\\_%28Beethoven,\\_Ludwig\\_van%29](http://imslp.org/wiki/Piano_Sonata_No.20,_Op.49_No.2_%28Beethoven,_Ludwig_van%29)
- Michels, Ulrich: *Άτλας της Μουσικής*, τόμος Ι, Νάκας 1994, σ. 122-3 (Κοντσέρτο), 146-7 (Σονάτα), 148-149 (Σουίτα), 150-151 (Συμφωνία).
- Walton, Charles W.: *Βασικές Μουσικές Φόρμες, Μαθήματα μορφολογίας της μουσικής*, Ν. Τσαφταρίδης (μετ.), Μουσικός Οίκος Σ. & Μ. Νικολαΐδης, Αθήνα 1990, σ.195-202 (Σουίτα).
- Wallace, Berry: *Form in Music*, New Jersey 1966<sup>2</sup>, σ. 148-151 (Σονάτα), 227-263 (Κοντσέρτο), 322-344).

